

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของข้าราชการเรือนจำอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

2.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 นโยบายกรมราชทัณฑ์ กับการเป็นองค์กรแห่งความพอเพียง

2.3 แนวคิดการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการถอดบทเรียนด้วยเครื่องมือการวิเคราะห์

หลังการปฏิบัติ (After Action Review : AAR)

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM)

2.5 ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.1 ความเป็นมา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์มานับร้อยปี และมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ มีความสงบในการอยู่ร่วมกันของประชาชนที่มีความหลากหลายทางศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี

องค์พระประมุข เป็นสัญลักษณ์สำคัญของประเทศ ทรงเป็นผู้นำ เป็นนักพัฒนาเพื่อให้ประชาชนมีความสุขในการดำรงชีพ ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริให้แก่พสกนิกรมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพัฒนาประเทศ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อันเป็นมรดกของชาติ ซึ่งรวมถึงพระราชพิธี การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาษา ศิลปวัฒนธรรม หัตถกรรม ดนตรี กีฬา และอื่น ๆ ซึ่งแนวพระราชดำรินั้น สามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้อย่างกลมกลืนสอดคล้องกับวิถีชีวิตและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย

แนวพระราชดำริในการพัฒนาประเทศที่ชาวไทยถือกันว่าเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตหรือปรัชญาการอนุรักษ์ คือ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาไทยในหลายด้าน และสามารถที่จะนำไป

ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละสภาพท้องถิ่นของประเทศที่มีความหลากหลาย และไม่เพียงแต่พระราชทานแนวพระราชดำรินั้น หากแต่พระองค์ยังทรงให้มีการศึกษาวิจัย พัฒนาแนวพระราชดำรินี้อื่นๆ เพื่อให้เห็นผลจากแนวพระราชดำรินี้ว่าสามารถนำไปปฏิบัติได้ หรือต้องปรับปรุงแก้ไขได้อย่างไร ที่จะให้ในแต่ละพื้นที่นำไปเป็น “แบบอย่าง” ในการทำด้วยตนเองได้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริ เพื่อชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมานานกว่า 25 ปีแล้ว ก่อนที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเมื่อกลางปี 2540 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระองค์ทรงเน้นย้ำ จะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้กับพสกนิกรไทยรอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

เศรษฐกิจพอเพียงมีความเป็นมาอันยาวนาน ย้อนหลังไปเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2493 ได้มีพิธีบรมราชาภิเษกอันเป็นวันมหามงคลที่พสกนิกรชาวไทยทั้งมวลปลาบปลื้ม ในวาระอันเป็นมหามงคลนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยาม” นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ และทรงห่วงใยในทุกข์สุขของประชาชนตลอดมา ทรงอุทิศเวลาส่วนใหญ่ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาค เมื่อทรงพบกับปัญหา ก็ได้พยายามช่วยเหลือโดยทรงพระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ต่าง ๆ ที่มุ่งแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหนึ่งในแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตที่ยึดหลักความพอเหมาะพอดี มีเหตุมีผล และไม่ประมาท ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถือปฏิบัติด้วยพระองค์เองอย่างต่อเนื่องยาวนาน ดำรงชีวิตเป็นแบบอย่างได้อย่างสมบูรณ์ อีกทั้งได้พระราชทานพระราชดำรินี้ให้แก่คนไทยนำไปปฏิบัติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม 2517 ความตอนหนึ่งว่า

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการ และอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อม พอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งเน้นแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัส แก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ได้ทรงเน้นย้ำเป็นแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจ และสาขาอื่น ๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรอง พระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) และได้จัดทำเป็นบทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” จากนั้นได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2542 โดยทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความที่ทรงแก้ไขแล้วไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานฯ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542

2.1.2 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าพระราชหฤทัยในความเป็นไปของเมืองไทยและคนไทยอย่างลึกซึ้งและ

กว้างไกล ได้ทรงวางรากฐานในการพัฒนาชนบท และช่วยเหลือประชาชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความ “พออยู่พอกิน” และมีความอิสระที่จะอยู่ได้โดยไม่ต้องติดคิอยู่กับเทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ ทรงวิเคราะห์ว่าหากประชาชนพึ่งตนเองได้แล้วก็จะมีส่วนช่วยเหลือเสริมสร้างประเทศชาติโดยส่วนรวมได้ในที่สุด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 23 ธันวาคม 2542 ความตอนหนึ่งว่า

“เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy ... คำว่า Sufficiency Economy นี้ ไม่มี ในตำราเศรษฐกิจ จะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่ ... Sufficiency Economy นั้น ไม่มีในตำรา เพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่...และโดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญ สนใจ ก็หมายความว่า เราก็สามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้ หลักการเพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดีขึ้น”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีกระแสพระราชดำรัสให้ผู้บริหารประเทศและประชาชน เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาที่สมดุล มีการพัฒนาเป็นลำดับขั้น ไม่เน้นเพียงการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วมาเป็นเวลานานแล้ว เช่น พระบรมราโชวาทเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2517 ที่ว่า

“ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อน ด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว..... การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถ สร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ ให้ค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันการผิดพลาดล้มเหลว ”

เกษม วัฒนชัย (2548 : 16 - 17) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งความพอเพียงในที่นี้ หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ในขณะที่เดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2550 : 7) สรุปว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาของชีวิต “ชีวิตต้องรู้จักพอ” โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะเป็นผู้ที่มีปัญญามาก มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น การควบคุมความคิดให้รู้จักพอ จึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้ที่ต้องการปฏิบัติตนโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีแนวปฏิบัติ ดังนี้

1. ต้องคิดให้ตรงกัน คือ ต้องรู้จักพอ และเห็นความทุกข์ของการไม่รู้จักพอ ผู้รู้จักพอย่อมมีความสุขมากกว่าผู้ไม่รู้จักพอ เพราะผู้ไม่รู้จักพอจะตื่นเต้นในการหาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์จนครอบครัวไม่อบอุ่น แยกแยก พักผ่อนไม่พอ จิตกังวล นอนไม่หลับ
2. คนคิดรู้จักพอ ชีวิตสงบสุข ครอบครัวอบอุ่น กินอร่อย หลับสนิท ไม่ทรมานทรมายกับการแสวงหาทรัพย์อย่างไม่รู้จักพอ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หรือ กปร. (2550 : 14) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ และสามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน มีความพอกินพอใช้ ไม่ไข่มุ่งแต่จะสร้างความเจริญ หรือยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะที่เพียงพอที่จะพึ่งตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับ

อภิชัย พันธเสน (2550 : 22) ได้ให้คำจำกัดความของเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เนื่องจากในพระราชดำรัสหนึ่ง ได้ให้คำอธิบายถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่า “คือ ความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น” การดำรงชีวิตอยู่ได้ จำเป็นที่จะต้องประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ

สี่ประการ ซึ่งได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ซึ่งในโลกยุคทุนนิยมอย่างเช่นปัจจุบันนี้ ปัจจัยทั้งสี่ไม่อาจจะหามาได้ถ้าปราศจากเงิน ซึ่งถือว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว การได้มาซึ่งเงินนั้นจำเป็นที่บุคคลจะต้องประกอบสัมมาอาชีพ แล้วนำเงินที่ได้มานั้นไปแลกเปลี่ยนให้ได้มาซึ่งปัจจัยในการดำรงชีวิต

กรมราชทัณฑ์ สำนักสังคมสงเคราะห์ (2550 : 1) ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า หมายถึง เศรษฐกิจที่มุ่งเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการที่จะนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกชั้นตอน ขณะเดียวกัน ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึก มีคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางในทางวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

อำพล เสนาณรงค์ (2542) ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในการประชุมเชิงวิชาการเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาชนบทตามแนวพระราชดำริ ของสถาบันพัฒนาวิจัยทิศทางการพัฒนาชนบทตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงว่า หมายถึง การพยายามพึ่งตนเอง ช่วยตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้ของจากที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศมากที่สุด พยายามก่อนนี้ให้น้อยที่สุดและควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เพื่อให้รายจ่ายไม่เกินรายรับ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547 : 37 - 41) เล็งเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้ทำการวิเคราะห์ความหมายเชิงทฤษฎีของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างน่าสนใจว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนในแนวทางที่ควรจะเป็น (Normative) โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยที่มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต และมุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา โดยมีแนวคิดทางสายกลางเป็นหลักแนวคิดที่สำคัญ นิยามความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หากกิจกรรมใดขาดคุณลักษณะใดคุณลักษณะหนึ่งไป ก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นความพอเพียง ซึ่งคุณลักษณะทั้ง 3 ประการ มีความหมาย ดังนี้

1. **ความพอประมาณ (Moderation)** หมายถึง ความพอดี (Dynamic Optimum) ที่ไม่มากและไม่น้อยเกินไปในมิติต่าง ๆ ของการกระทำ ตัวอย่างเช่น กิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การผลิตและการบริโภค ที่อยู่ในระดับพอประมาณ เพื่อนำไปสู่ความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง

2. **ความมีเหตุผล (Reasonableness)** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอประมาณในมิติต่าง ๆ โดยพิจารณาจากเหตุ ปัจจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ (Expected Results) อย่างรอบครอบ

3. **การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควร (Self – Immunity)** หมายถึง การเตรียมตัวเพื่อพร้อมรับผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต ดังนั้น การกระทำที่จะสามารถเรียกได้ว่าพอเพียง (Systematic And Dynamic Optimum) นั้น จึงมิใช่เพียงแค่ว่าคำนึงถึงเหตุการณ์และผลในปัจจุบันเท่านั้น แต่จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ (Scenario) ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ภายใต้ข้อจำกัดของความรู้ที่มีอยู่ (Bounded Rationality) และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้พอเพียงที่จะสามารถพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ระดับของความพอประมาณต้องครอบคลุมมิติการจัดการความเสี่ยง (Risk Management) เชิงพลวัต (Dynamic) จึงจะนับได้ว่าเป็นระดับพอเพียงที่สมบูรณ์

อย่างไรก็ดี คุณลักษณะ 3 ประการข้างต้น จะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยเงื่อนไขหลัก 2 ประการ คือ เงื่อนไขกรอบความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

เงื่อนไขกรอบความรู้ (Set of Knowledge) ที่จะนำไปสู่การตัดสินใจในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ในระดับพอเพียง แต่ทั้งนี้ ต้องอาศัย “ความรอบรู้” เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน โดยครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการนำไปใช้ในโอกาสและเวลาต่าง ๆ และ “ความรอบคอบ” คือ ความสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาการต่าง ๆ เหล่านั้น มาพิจารณาให้เชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ประกอบกับการวางแผนก่อนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติทุกขั้นตอน นอกจากนี้ยังต้องอาศัย “ความระมัดระวัง” คือ ความมีสติในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักวิชาการต่าง ๆ เหล่านั้น ไปใช้ในทางปฏิบัติ เพราะในความเป็นจริงแล้ว สถานการณ์เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การนำความรู้และความรอบคอบมาใช้ จึงต้องอาศัยความระมัดระวังรู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

เงื่อนไขคุณธรรม (Ethical Qualifications) ต้องเสริมสร้างใน 2 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ / ปัญญา โดยเน้นความรู้คู่คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม และด้านการ

กระทำ หรือแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเน้นความอดทน ความเพียร สติปัญญา และความรอบคอบ

พิสิฐ ลี้อาธรรม (2549 : 11) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ยึดหลักทางสายกลาง โดยความพอเพียงนั้น หมายถึง ความพร้อมที่จะจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งจากภายนอกและภายใน ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ยังสามารถมองได้ว่าเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตให้มีความสุขที่จำเป็นต้องใช้ทั้งความรู้ ความเข้าใจ ผนวกกับคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เพียงการประหยัด แต่เป็นการดำเนินชีวิตอย่างชาญฉลาด และสามารถอยู่ได้ แม้ในสภาพที่มีการแข่งขัน และการไหลบ่าของโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะนำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนของชีวิต เศรษฐกิจและสังคม

สุเมธ ตันติเวชกุล (2550 : 13) ได้กล่าวสรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self – Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ซึ่งต้องสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ให้ตนเองสามารถอยู่ได้อย่างพอกิน พอใช้ มิได้มุ่งหวังที่จะสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้เจริญอย่างรวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว

วิกิพีเดีย (2549 : Online) ได้ให้ความหมายของระบบเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นระบบที่มุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน (ปัจจัยเสริมในที่นี้ เช่น ท่องเที่ยว ความบันเทิง เป็นต้น) สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมในปัจจุบันได้ถูกปลุกฝัง สร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอ เพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต ในแง่เศรษฐกิจมหภาค ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงอาจจะทำให้ระดับการบริโภคโดยรวมลดลง ซึ่งเป็นไปได้ เนื่องจากประชาชนจะไม่กู้หนี้ยืมสินเพื่อมาใช้จ่าย แต่อาจทำให้กำลังการใช้จ่ายสะท้อนภาพจริงของเศรษฐกิจ

กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2545 : 6) ได้สรุปและแบ่งแยกความหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับจิตสำนึก ระดับปฏิบัติ และระดับปฏิเวธ (ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ) ดังนี้ คือ

1. **ระดับจิตสำนึก** เศรษฐกิจพอเพียงในระดับจิตสำนึก หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนแต่ละคนตระหนักถึงความสุขและความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดี (ความสันโดษ) และรู้สึกถึงความพอเพียง คือ ดำเนินชีวิต “อย่างสมถะ” ประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้อง ไม่ให้อวดอยาก หรือ โลกแล้วตัดดวงหรือเบียดเบียนผู้อื่นจนเกินความจำเป็น แต่คิดเผื่อแผ่แบ่งปันไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชนด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระดับความพอเพียงของสมาชิกแต่ละคนจะไม่เท่าเทียมกัน แต่สมาชิกทุกคนที่ดำเนินชีวิตตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียงเห็นสอดคล้องกันในการยึดมั่นหลักการ 3 ประการ คือ

1.1 การใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง รู้จักพัฒนาตนเองด้วยการพยายามทำจิตใจให้ผ่องใส รวมทั้งมีความเจริญและมีความเย็นในจิตใจอยู่เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

1.2 การคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ คือ เมื่อมีปัญหาจากการดำเนินชีวิต ก็ให้ใช้สติปัญญาไตร่ตรองหาสาเหตุของปัญหาและแก้ไขไปตามเหตุและปัจจัย ด้วยความสามารถและศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ ก่อนที่จะคิดพึ่งผู้อื่น และมีการปรึกษาหารือ ถ้อยทีถ้อยอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

1.3 การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง รู้จักลดกิเลสและลดความต้องการของตนเองลง เพื่อให้เหลือแรงและเวลาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตลอดจนทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากขึ้น

2. **ระดับปฏิบัติ** คือ การนำหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับปฏิบัติ ได้เป็น 4 ขั้น ได้แก่ ขั้นที่ 1 พึ่งตนเองได้ ขั้นที่ 2 การอยู่ได้อย่างพอเพียง ขั้นที่ 3 การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร และขั้นที่ 4 การอยู่ดียั่งยืนด้วยการเรียนรู้ ซึ่งรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

ขั้นที่ 1 สมาชิกในชุมชนควรยึดหลักของการพึ่งตนเอง คือ ต้องพยายามพึ่งตนเองให้ได้ เริ่มจากในระดับครอบครัวก่อน ครอบครัวต้องมีการบริหารจัดการอย่างพอดีและประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย โดยสมาชิกแต่ละคนจะต้องรู้จักตนเอง เช่น รู้ข้อมูลรายรับ - รายจ่ายในครอบครัวของตนเอง และสามารถรักษาระดับการใช้จ่ายของตนไม่ให้เกินนี้ และสมาชิกจะต้องรู้จักตั้งศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุด โดยเฉพาะควรสามารถพึ่งตนเองในเรื่องของปัจจัยสี่ให้ได้ระดับหนึ่ง

ขั้นที่ 2 หลังจากที่สมาชิกพึ่งตนเองในด้านปัจจัยสี่ดังกล่าวข้างต้นได้แล้ว สมาชิกทุกคนควรพัฒนาตนเองให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง คือ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา ให้ตนเองอยู่ได้อย่างสมดุล คือ มีความสุขที่แท้โดยไม่ให้รู้สึกขาดแคลนจนต้องเบียดเบียนตนเอง หรือดำเนินชีวิตอย่างเกินพอดีจนต้องเบียดเบียนผู้อื่นหรือเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม

ขั้นที่ 3 สมาชิกในชุมชนควรอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร คือ มีความคิดที่จะแจกจ่ายแบ่งปันไปให้ผู้อื่น ซึ่งจะทำได้เพื่อนและเกิดเป็นวัฒนธรรมที่ดี ที่จะช่วยลดความเห็นแก่ตัวและ

สร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ เช่น ในการจัดการทรัพยากรป่านั้น สมาชิกที่อาศัยอยู่บริเวณป่าจะมุ่งเก็บผลผลิตจากป่า เพื่อมาใช้ในการยังชีพให้พออยู่พอกิน พอเหลือจึงค่อยแจกจ่ายออกไป ด้วยวิธีให้ไม่ใช่ด้วยวิธีการขาย ซึ่งเมื่อทำได้ดังนั้นก็ทำให้สมาชิกมีทรัพยากรใช้หมุนเวียนได้ตลอดทั้งปีอย่างพอเพียงเพราะเก็บไปเพื่อกิน ไม่ได้เก็บไปขายเพื่อเร่งหาเงิน ซึ่งการมีจิตใจที่แบ่งปันกันนี้จะเป็นพื้นฐานทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคม สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกต่อไป

ขั้นที่ 4 สมาชิกควรอยู่ดียิ่งขึ้นด้วยการเรียนรู้ คือ ต้องรู้จักพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและประสบการณ์ในโลกกว้างด้วยตนเองหรือจากการแลกเปลี่ยนร่วมกับผู้อื่น ให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ทุกคนช่วยกันพัฒนาชีวิตของตนเองและผู้อื่นร่วมกัน มีการสืบทอดและเรียนรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาให้เป็นสังคมที่มั่นคงและยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้คุณธรรมและวัฒนธรรมเป็นตัวนำ ไม่ได้ใช้เงินเป็นตัวตั้ง

3. ระดับปฏิเวธ (ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ) ในระดับนี้ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงครอบคลุมไปถึงการวัดผลจากการปฏิบัติตามหลักการข้างต้นด้วย กล่าวคือสมาชิกในแต่ละชุมชนได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจให้เกิดความพอเพียงทุกระดับของการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และขยายไปถึงในระดับสังคม ดังนี้

- ความพอเพียงในระดับครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ในลักษณะที่พึงพาตนเองได้อย่างมีความสุข ทั้งทางกายและทางใจ สามารถดำเนินชีวิตได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งไม่เป็นหนี้หรือมีภาระด้านหนี้สินของตนเองและครอบครัว แต่สามารถหาปัจจัย 4 มาเลี้ยงตนเองได้โดยที่ยังมีเหลือเป็นส่วนออมของครอบครัวด้วย

- ความพอเพียงในระดับชุมชน คือ การที่สมาชิกจากแต่ละครอบครัวในชุมชนมีความพอเพียงในระดับครอบครัว ก่อนที่จะรู้จักรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น บริหารจัดการปัจจัยต่าง ๆ อาทิ ทรัพยากร ภูมิปัญญา หรือศักยภาพของสมาชิกในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้สามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสมดุล เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชนโดยรวมในที่สุด

- ความพอเพียงในระดับสังคม คือ การรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งที่มีความพอเพียง มาร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชน ให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

ประเวศ วะสี (2542 : 34 - 36) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่มีรูปแบบเป็นทางสายกลางหรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา เพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกันทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ที่จริงคำว่า

“เศรษฐกิจ” เป็นคำที่มีความหมายในทางที่ดี ที่หมายถึง ความเจริญที่เชื่อมโยงกาย ใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน แต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะที่แยกส่วน ที่หมายถึง การแสวงหาเงินเท่านั้น เมื่อแยกส่วนมันก็จะทำลายส่วนอื่น ๆ จนเสียสมดุลและวิกฤต

นอกจากนี้ยังได้เสนอความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งหมายถึง ความพึงพอใจอย่างน้อย 7 ประการ คือ

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพึงพอใจอย่างน้อย 7 ประการด้วยกัน คือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคนทุกครอบครัวไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็นและทำลายขามาก
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสานซึ่งได้ทั้งอาหาร สิ่งแวดล้อมและได้เงินด้วย
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง จะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และการปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง ซึ่งวัฒนธรรมพอเพียง หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มชุมชนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากฐานทางวัฒนธรรมจึงจะมั่นคง
7. ขณะนี้ไม่กระทบกระเทือนจากเศรษฐกิจฟองสบู่แตก ไม่มีคนตกงาน เพราะอยู่บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อต่อการทำสวนผลไม้ ทำการประมง และการท่องเที่ยวที่มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่บูบวบ เดียวจน เดียวรวยกะทันหัน เดียวไม่มีกินไม่มีใช้ ถ้าเป็นเช่นนั้นมนุษย์อาจตกอยู่ในภาวะที่ทนไม่ไหว จึงสุขภาพจิตเสีย เครียดรุนแรง ฆ่าตัวตาย เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อต่อการทำสวนผลไม้ ทำการประมงและการท่องเที่ยว มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่บูบวบ เดียวจน เดียวรวยกะทันหัน เดียวไม่มีกินไม่มีใช้ ถ้าเป็นเช่นนั้นมนุษย์อาจตกในภาวะที่ทนไม่ไหว จึงสุขภาพจิตเสีย เครียดรุนแรง ฆ่าตัวตาย เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) กล่าวว่าเศรษฐกิจพอเพียง คือ วัฒนธรรม ไม่ใช่เทคนิคการเพาะปลูก แต่เป็นศีลธรรมความไม่ละโมภและการประหยัด เศรษฐกิจพอเพียงเปิดโอกาสให้ทุกคนพออยู่ได้ แตกต่างจากการคิดในด้านเทคนิค ถ้าคิดแต่ด้านเทคนิคก็จะย่ำเฉพาะคน ทำให้เกิดการเอาตัวรอด ซึ่งไม่ตรงกับอุดมการณ์ของเศรษฐกิจพอเพียง ความคิดทางเทคนิคทำให้คนไม่เชื่อมโยงกัน ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน ตัวใครตัวมัน อันจะเป็นโทษแก่ธรรมชาติด้วย เพราะความ

เอื้อเพื่อเอื้อแก่ของสมาชิกในชุมชนที่มีให้แก่เพื่อนบ้านและชนชาตินั้นถือเป็นสองด้านของเหรียญเดียวกัน แนวคิดนี้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่จะคำนึงถึงการพึ่งพาอาศัยกัน พร้อม ๆ กับรักษาความสมบูรณ์ของธรรมชาติไปด้วย

โลกทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับอุดมการณ์ คือ มนุษย์แต่ละคนไม่ได้เป็นศูนย์กลาง แต่ละคนอยู่ได้ด้วยการพึ่งพากันอาศัยกันและพึ่งพาธรรมชาติ โลกทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่ให้ความสำคัญกับเงิน โดยถือว่าเงินเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ความมั่นคง แต่เงินอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน สิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์สามารถพึ่งพาตัวเองได้ในเรื่องปัจจัยยังชีพพื้นฐาน

ความสัมพันธ์ทางสังคมของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสัมพันธ์ของชุมชนเดิม หมายถึงสมาชิกสามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้โดยตรง ซึ่งผ่านระบบเครือญาติ มีพิธีกรรมที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมรองรับ มีค่านิยมที่เอื้อเพื่อเอื้อแก่ มีความไว้วางใจกันเคารพเชื่อฟังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งค่านิยมเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวัฒนธรรมทวนกระแส ฉะนั้น การผลักดันเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดผลต้องคิดถึงระดับประเทศ และระดับโลก เพราะโลกถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมที่ตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม เป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความมั่นคงในปัจจัย 4 ความยั่งยืนของระบบนิเวศ และวิถีชีวิต

ในทรรศนะของผู้วิจัย เมื่อมองย้อนกลับไปในช่วงที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 แสดงให้เห็นปัญหาว่าในการพัฒนาเศรษฐกิจ และการบริหารเศรษฐกิจทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ผ่านมายังไม่มีความสมดุล ไม่สอดคล้องกับพระราชดำรัส ส่งผลให้ปัจจุบันเกิดความถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ทุกภาคส่วนของสังคมเริ่มทำความเข้าใจชัดเจนในแนวพระราชดำริเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงคิดและตระหนักมาช้านาน เพราะหากเราไม่ไปพึ่งพาหรือยึดติดอยู่กับกระแสจากภายนอกมากเกินไป วิกฤตเศรษฐกิจเช่นนี้อาจไม่เกิดขึ้น ดังนั้น “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงได้สื่อความหมาย ความสำคัญในฐานะเป็นหลักการสังคมที่พึงยึดถือ ในทางปฏิบัติจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งหลักการและกระบวนการทางสังคม ตั้งแต่ขั้นฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกิน ขึ้นไปถึงขั้นแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพ และทักษะวิชาการที่หลากหลาย เกิดตลาดซื้อขาย สะสมทุน ฯลฯ บนพื้นฐานเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนนี้ เศรษฐกิจของชาติจะพัฒนาขึ้นมาอย่างมั่นคงทั้งในด้านกำลังทุนและตลาดภายในประเทศ รวมทั้ง

เทคโนโลยีซึ่งจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติ และทั้งที่จะพึงคัดสรรเรียนรู้จากโลกภายนอก

สามารถสรุปได้ว่า ความพอเพียงเป็นทั้งแนวทางปฏิบัติหรือวิธีการ (Means) และผลของการกระทำที่คาดว่าจะได้รับ (End) โดยคำนึงถึงความสมดุลบนพื้นฐานของความพอประมาณอย่างมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและการพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี การจำแนกวิเคราะห์ดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนากรอบทางทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ได้ นอกจากนี้แล้วยังชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงครอบคลุมความหมายที่กว้าง โดยเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกระดับ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหลาย ๆ ด้าน ไม่จำกัดเฉพาะภาคเกษตรหรือภาคชนบทเท่านั้น ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้รับการเชิดชูสูงสุดจากองค์การสหประชาชาติ (UN) โดยนายโคฟี อันนัน ในฐานะเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล The Human Development Lifetime Achievement Award แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2549 และได้มีปาฐกถาถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่สามารถเริ่มได้จากการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง คู่หมู่บ้าน และคู่เศรษฐกิจในวงกว้างขึ้นในที่สุด เป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ โดยที่องค์การสหประชาชาติได้สนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิก 166 ประเทศยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน

2.1.3 กรอบแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2546 : 36) เสนอว่า การที่จะทำความเข้าใจในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาต้องเข้าใจองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่สมบูรณ์ และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนไทย โดยองค์ประกอบสำคัญซึ่งเป็นพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เราสามารถวิเคราะห์ได้โดยใช้วิธีการจำแนกวิเคราะห์ มีหลักพิจารณาหรือกรอบในการพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 กรอบแนวคิด

ส่วนที่ 2 คุณลักษณะ

ส่วนที่ 3 คำนิยาม

ส่วนที่ 4 เงื่อนไข

ส่วนที่ 5 แนวทางปฏิบัติ / ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ซึ่งผู้วิจัยจะทำการอธิบายกรอบการพิจารณาในส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจน ดังนี้

ส่วนที่ 1 กรอบแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน (Economic Life Guiding Principles) ในทางที่ควรจะเป็น (i.e. Secularized Normative Prescription) โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย (Positive Aspect) และตลอดระยะเวลากว่า 25 ปีที่ผ่านมา ก็ได้มีการทดลองดำเนินโครงการพัฒนาที่หลากหลายตามแนวพระราชดำริ เพื่อหาแนวทางและรูปแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้แล้วยังเกิดชุมชนหลายแห่งที่มีแนวทางการดำรงชีวิตและการพัฒนาที่สามารถใช้เป็นกรณีศึกษาได้ ทั้งหมดนี้บ่งชี้ให้เห็นถึงแนวทางปฏิบัติและตัวอย่างการนำไปประยุกต์ใช้ที่เกิดขึ้นจริง (Existence Of Empirical Evidence)

1.2 เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (Timely / Timeless) กล่าวคือ ได้มีพระราชดำรัสมาตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 และสามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อก้าวพ้นจากวิกฤต และการพัฒนาในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

1.3 เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต (Dynamic) กล่าวคือ มองว่าสถานการณ์ในโลกนั้นมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา (Uncertainties) เนื่องจากความเชื่อมโยง (Connectivity) ของปัจจัยต่าง ๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

1.4 เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่มุ่งผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตในแต่ละช่วงเวลาเพื่อความมั่นคง (Security) และความยั่งยืนของการพัฒนา (Sustainability) ในมิติต่าง ๆ อาทิ มิติทางธรรมชาติ ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ

1.5 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็น Paradigm Shift ลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาและวิเคราะห์สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลง ตลอดจนนโยบาย แนวทาง และวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลากว่า 30 ปีที่ผ่านมา ซึ่งหมายถึง การที่ชุมชนและประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี วัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคม

ส่วนที่ 2 คุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 เศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น (Normative Prescription) โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย (Positive Aspect)

2.2 เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ (Scalable) ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับรัฐ หนึ่ง ระดับปัจเจกบุคคลนั้น อาจนับเป็นหน่วยครอบครัวเดี่ยว (Single Household) นอกจากนี้ยังได้เห็นว่าสามารถใช้ได้กับคนทุกระดับ อาทิ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ เป็นต้น

2.3 เศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นแนวคิดทางสายกลาง (Middle Path) เป็นหัวใจสำคัญ (Keyword) ของปรัชญาที่นำมาใช้ในการบริหารและพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกแห่งความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ ไม่ใช่การปิดประเทศอย่างสิ้นเชิง แต่ก็ไม่ใช่การเปิดเสรีอย่างเต็มที่ โดยไม่มีการเตรียมความพร้อมของคนและสังคม ในการเข้าสู่กลไกตลาด ไม่ใช่การอยู่อย่างโดดเดี่ยว (Independence) หรือพึ่งพิงภายนอกหรือคนอื่นทั้งหมด (Dependence) แต่เน้นความคิดและการกระทำที่พึ่งตัวเองเป็นหลัก (Self-Reliance) ก่อนที่จะไปพึ่งคนอื่น

2.4 ทางสายกลาง หมายถึง วิธีการ (Means) หรือการกระทำที่พอประมาณบนพื้นฐานของความมีเหตุผลและสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งในที่สุดแล้วจะนำไปสู่การพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อให้อรอดพ้นวิกฤต และทำให้สังคมและประเทศสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง (Security) และยั่งยืน (Sustainable) ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ส่วนที่ 3 คำนิยาม (Working Definition) ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึง ความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ความพอเพียง (Sufficiency) จะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ได้แก่

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะ

จะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ภายใต้ข้อจำกัดของความรู้ที่มีอยู่ (Bounded Rationality) และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้พอเพียงที่จะสามารถพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้

กิจกรรมใด ๆ ที่ขาดคุณลักษณะใดคุณลักษณะหนึ่งไปก็จะไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นความพอเพียงของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้ประชาชนมีการบริโภคที่ฉลาด มีสติ และไม่ประมาท ซึ่งจะช่วยป้องกันการขาดแคลน แม้จะไม่ร่ำรวยรวดเร็ว แต่ในยามปกติก็จะทำให้ร่ำรวยมากขึ้น ในยามทุกข์ภัยก็ไม่ขาดแคลน ไม่ต้องหวังความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากเกินไป เพราะฉะนั้นความพอมีพอกินจะสามารถอุ้มชูตัวได้ทำให้เกิดความเข้มแข็ง

ส่วนที่ 4 เงื่อนไข (Conditions of Sufficiency Actions) นอกจากคุณลักษณะ 3 ประการ ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีเงื่อนไขการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ และสังคมมีความสุข นั่นคือ การมีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง มีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

4.1 เงื่อนไขกรอบความรู้ (Set of Knowledge) ที่จะนำไปสู่การตัดสินใจในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ในระดับพอเพียง ซึ่งในเงื่อนไขกรอบความรู้นั้น ต้องประกอบไปด้วย

4.1.1 ความรอบรู้ คือ มีความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นประโยชน์พื้นฐานในการนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติอย่างพอเพียง การมีความรอบรู้ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง

4.1.2 ความรอบคอบ คือ การวางแผนและเตรียมการล่วงหน้า โดยสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาต่าง ๆ มาพิจารณาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ประกอบกับการวางแผนก่อนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติทุกขั้นตอน

4.1.3 ความระมัดระวัง คือ ความมีสติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักวิชาต่าง ๆ เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ (Utilization of Knowledge at Any Point of Time With Carefulness And Attentiveness) เพราะในความเป็นจริงแล้ว สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ดังนั้น การนำความรู้และความรอบคอบมาใช้จึงต้องอาศัยความระมัดระวังให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม (Ethical Qualification) โดยต้องมุ่งเน้นการสร้างเสริมใน 2 ด้าน ได้แก่

4.2.1 ด้านจิตใจ / ปัญญา โดยเน้นความรู้คู่คุณธรรม กล่าวคือ ตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม

4.2.2 ด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต โดยเน้นความอดทน ความเพียร สติ ปัญญา และความรอบคอบ

ส่วนที่ 5 แนวทางปฏิบัติ / ผลที่คาดว่าจะได้รับ

การนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้นั้น ทำให้เกิดสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ จะทำให้เกิดทั้งวิถีการพัฒนา (Development Path) และผลของการพัฒนา (Development Goal) ที่สมดุล (Balance) และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (Internal Consistency Between Means And Ends) กล่าวคือ ความพอเพียงเป็นทั้งวิธีการ (Means) ที่คำนึงถึงความสมดุลพอประมาณอย่างมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ในขณะที่เดียวกันก็นำไปสู่ผลของการกระทำ (Ends) ที่ก่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ความสมดุลและความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความสมดุลในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความรู้/เทคโนโลยี ในขณะเดียวกันความสมดุลของการกระทำทั้งเหตุและผลที่เกิดขึ้นในมิติของเวลาจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาหรือการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง (Sustainability) ของทุนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ผลกระทบจากด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอก

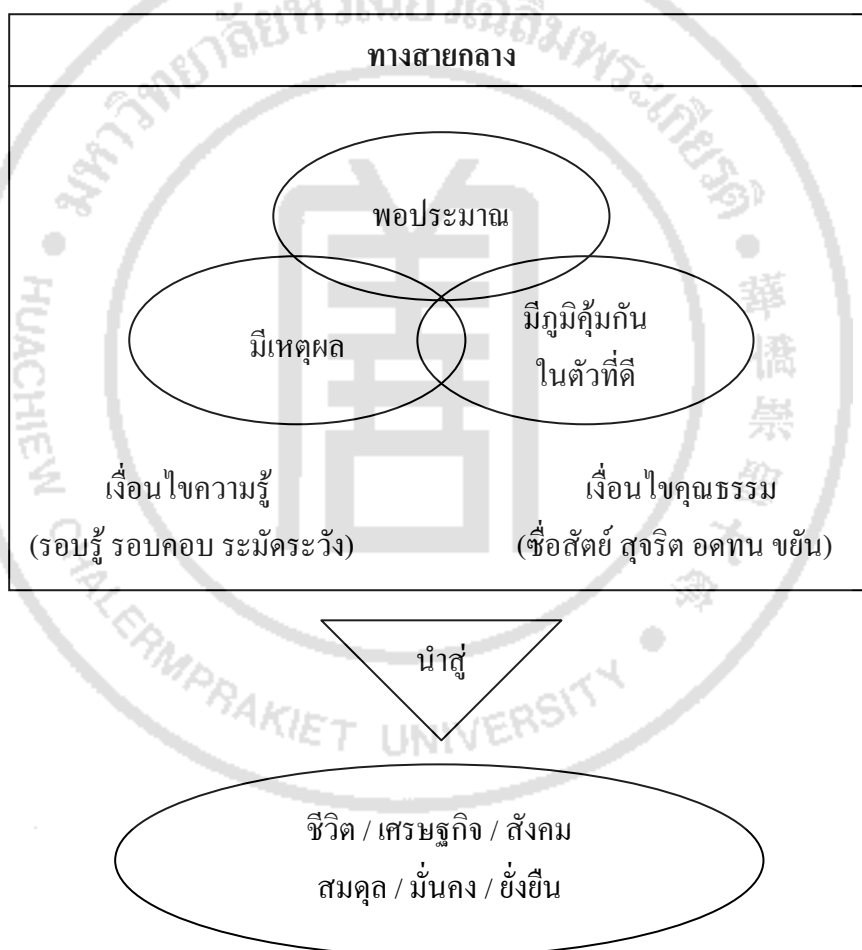
หลักการเศรษฐกิจพอเพียงนั้น โดยแท้จริงแล้วมิใช่มีวงจำกัดอยู่เฉพาะด้านเศรษฐกิจ หากแต่ครอบคลุมทุกส่วนของการดำรงชีวิตของคนในสังคม ดังคำอธิบายลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ที่ว่า

“เศรษฐกิจพอเพียง ไม่เน้นเอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เน้นที่
 ความเป็นผู้เจริญทุกด้าน เช่น การพึ่งตนเอง ความเพียร ความประหยัด
 ความมีเหตุผล ความพอประมาณ หรือมีขณิมาปฏิบัติ การต้องใช้
 ความรู้ การมีสติ การมีปัญญา โดยสรุป ต้องมีความถูกต้องในทุก ๆ ด้าน
 แม้ใช้คำว่าเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่เป็นวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง เป็นเศรษฐกิจธรรมนิยม เป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่มีศีลธรรม อันนำไปสู่สู่สภาวะ ความสมดุล เป็นธรรม และความร่มเย็น เป็นสุข” (ประเวศ วะสี, 2547)

แผนภูมิที่ 2.1

กรอบแนวคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง



2.1.4 นัยสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2541 : 62) ได้กล่าวถึง นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงว่า มีองค์ประกอบหลักสำคัญอยู่ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอต่อความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกร ลักษณะเช่นนี้ เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ว่าตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ และหลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชุมชน จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้มีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วเกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวต่อสภาวะการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

เสน่ห์ จามริก (2546 : 61) กล่าวถึง นัยสำคัญของเศรษฐกิจแบบพอเพียงว่ามีสาระสำคัญ คือ การกลับฟื้นคืนจิตวิญญาณของมนุษย์สู่ชีวิตเศรษฐกิจที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงเศรษฐกิจเงินตรา แต่เป็นเศรษฐกิจที่ประกอบไปด้วยมนุษย์กับธรรมชาติเป็นแก่นสาร ทั้งยังเป็นการให้มองและเข้าใจมนุษย์ในความหมายของความเป็นมนุษย์ชาติโดยรวมและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ตามสังขรรณความจริง

เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเองอยู่ได้ โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ เพื่อที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปได้จากความหมายดังกล่าว ทำให้มองเห็นบทบาทและความสำคัญของเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดังนี้

1. เป็นแนวคิดที่มุ่งให้เกิดการพึ่งตนเองเป็นหลัก เน้นการใช้ศักยภาพของตนเองแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด เพื่อให้ชีวิตของตนเองครบถ้วนและชุมชนอยู่รอด

2. ทำให้เกิดความเข้มแข็งในจิตใจ โดยยึดหลักการพึ่งตนเองทางพุทธศาสนา เมื่อพึ่งตนเองได้แล้วก็ทำให้จิตใจสงบ เข้มแข็ง และไม่วิตกกังวล

3. เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ สัมครสมานสามัคคีภายในชุมชนเดียวกัน

4. แก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าพอมีพอกินแล้วก็จะทำให้ลดปัญหาความยากจนได้

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีสาระสำคัญดังกล่าวข้างต้น เป็นปรัชญาของการพัฒนาแบบยั่งยืนในระบบทุนนิยม การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ผลกระทบต่าง ๆ จะไม่รุนแรงมากนัก ถ้าหากทุกภาคส่วนของสังคมมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น ๆ ในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าแนวคิดทั้งหมดจะมุ่งไปสู่กลุ่มเกษตรกรหรือผู้ที่มิที่ดินทั้งหลาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคการเกษตรหมด เพราะในสภาพความเป็นจริงยังมีคนอีกจำนวนมากที่อยู่นอกภาคการเกษตร ซึ่งสามารถนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้ เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตนไม่ว่าอยู่ในกิจกรรมหรืออาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดี อย่าฟุ้งเฟ้ออย่างไร้ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต เจริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนันซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง กู้เงินมาลงทุนโดยหวังรวยอย่างรวดเร็ว แล้วก็ไปสู่ความล้มละลายในที่สุด ตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์โดยไม่รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมของไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี สิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2.1.5 เศรษฐกิจพอเพียงกับกระแสโลกาภิวัตน์

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ได้เสด็จทรงเปิดสัมมนาเฉลิมพระเกียรติ ในหัวข้อ “ยุทธศาสตร์ของประเทศไทยในกระแสโลกาภิวัตน์” และทรงกล่าวปาฐกถา เรื่อง “ประเทศไทยในกระแสโลกาภิวัตน์” ที่อาคารวิทยทัศนมหาวิทาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2550 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าปาฐกถาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง โลกาภิวัตน์กับเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงแนวทางในการพัฒนาประเทศชาติและพัฒนาคุณภาพชีวิต ของประชาชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงยกสาระสำคัญบางส่วนในปาฐกถาที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยมา นำเสนอ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

“เมื่อพิจารณากระแสโลกาภิวัตน์ ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าปรากฏการณ์ของกระแสโลกาภิวัตน์ เกิดขึ้นและดำรงอยู่ ไม่ว่าจะมองในปริมณฑลของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง มองในปริมณฑลของรัฐ ประชาชาติหรือแม้กระทั่งสมาคมของประชาชาติ ในกรณีของไทยก็ไม่ได้รับการยกเว้น ทศวรรษสุดท้าย ก่อนเปลี่ยนสหัสวรรษ กระแสโลกาภิวัตน์เริ่มต้นด้วยนัยด้านบวก แต่จบลงด้วยภาพด้านตรงข้าม จึงอุดมไปด้วยสีสันน่าจับตา และได้กลายเป็นหนึ่งหน้าของตำนานที่คนชายขอบ รัฐชายขอบ หรือแม้กระทั่งผู้ที่คิดต่างออกไปจากกระแสหลักในด้านต่าง ๆ เริ่มทวงถามหาพื้นที่ในการแสดง ความคิดเห็นและบทบาทรัฐไทย สังคมไทย ชุมชนไทย และคนไทยที่กำลังประสบกับเหตุการณ์ใน ลักษณะเช่นนี้ ข้าพเจ้าคิดว่า นี่คือช่วงเวลาอันเหมาะสมที่ไทยเราจะเคลื่อนตัวให้ช้าลงเพื่อแสวงหา โอกาสในการพิจารณาบริบทภายนอก ทั้งเพื่อการหลีกเลี่ยงกระแสบางอย่างที่จะขับเน้นให้ภาวะ ด้านลบเด่นชัดยิ่งขึ้น และสำหรับกรณีที่มีอาจจะหลีกเลี่ยงได้จริง ๆ การเคลื่อนตัวช้าลง อาจจะเป็น หนทางให้เราได้มีโอกาสเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้ดียิ่งขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น จังหวะเคลื่อนที่ช้าลงจะเป็น การเปิดโอกาสให้ไทยได้พิจารณาและทบทวนตัวเองอย่างจริงจังว่า สิ่งใดคือจุดอ่อนที่จะต้องแก้ไข และสิ่งใดคือจุดแข็งที่จะเป็นทางออก เป็นเรื่องที่น่ายินดีที่ว่า แม้ไทยจะเผชิญกับกระแสด้านลบ ก่อนข้างรุนแรง แต่เราก็ยังสามารถหยุดยั้งอยู่ได้ เพราะพอจะมองเห็นทางออกประการหนึ่งที่ไทย พอจะใช้เสริมโยความแกร่งได้ด้วยตนเอง เพื่อลดความเสี่ยงจากการปะทะกับกระแสต่าง ๆ อย่าง รุนแรง เนื่องด้วยที่ผ่านมานั้น ไทยเราพึ่งพิงภายนอกมากเกินไป พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2540 ที่ว่า “การเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่ พอกิน และมีเศรษฐกิจความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน อัฐมูตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตนเอง” จึงเป็นการเตือนสติครั้งสำคัญ มิให้คนไทยและสังคมไทยวูบไหวไปกับกระแสภายนอกจนลืมนอง ไปว่า แนวคิดที่ยึดเป็นสรณะมาตลอดยุคสมัยแห่งการพัฒนาด้วยอัตราเร่งนั้น อาจจะเป็นเวลาแค่ เสี้ยวนาที่ เมื่อเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์อันยาวนานของชุมชนไทย เศรษฐกิจพอเพียงเป็น ปรัชญาที่ให้แนวทางการดำรงชีวิต และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับให้รู้จักความ

พอประมาณ และความมีเหตุผล โดยมุ่งเน้นให้เกิดความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิต เป็นการขัดเกลา และสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้รู้จักดำรงตนด้วยความอดทน พากเพียร รู้จักใช้สติปัญญา และความรอบคอบในการพิจารณาวิถีชีวิตที่บริโภคนิยม อันเป็นบ่อเกิดของความฟุ้งเฟ้อ สุรุ่ยสุร่าย อันเป็นเหตุให้กระแสด้านลบของโลกาภิวัตน์ปรากฏอย่างชัดเจนในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา และยังส่งผลอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน เศรษฐกิจพอเพียงยังเปิดโอกาสให้สังคมไทยได้ใช้เวลาในการพิจารณา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งครั้งหนึ่งเคยได้รับการมองเสมือนหนึ่งว่าเป็นภูมิปัญญาชายขอบ ให้ได้รับการยอมรับจนมีพื้นที่ยืนอย่างสง่างามได้ในสังคม”

จากการสัมภาษณ์เรื่อง “การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน” ที่จัดขึ้นโดยกลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2545 : 17 - 34) ได้กล่าวถึง อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีต่อการพัฒนาประเทศไทย โดยได้สรุปว่า กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมโลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แม้กระทั่งในประเทศไทยได้มีการเปิดรับเอาแนวความคิด แนวทางการพัฒนา และค่านิยมต่าง ๆ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุนิยมเข้ามาในประเทศไทย โดยไม่ผ่านการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาและเกิดการเอารัดเอาเปรียบขึ้นในสังคม มีการรับเอาค่านิยมการบริโภคที่ฟุ้งเฟ้อ ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง อันจะนำไปสู่การทำลายทรัพยากรอย่างไม่รู้เท่าทันได้ในที่สุด

วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี 2540 นับว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความเลวร้ายที่ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจและการวางแผนการพัฒนาประเทศ โดยวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้หลายฝ่ายต้องกลับมาทบทวนผลจากความผิดพลาดทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เมื่อปี 2540 ซึ่งพบว่า มีปัจจัยหลายประการที่มีส่วนผลักดันให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ได้แก่

1. วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ

อิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตก ค่อย ๆ กลืนวัฒนธรรมไทยและแทรกแซงกิจการภายในประเทศ ครอบงำปัจจัยพื้นฐานของประเทศ และบั่นทอนความมั่นคงของประเทศ ผ่านเครื่องมือ 4 อย่าง ได้แก่ สถาบันการเงิน นักการเมืองที่ทุจริต ระบบประชาธิปไตยแบบบิดเบือน ข้างมากเป็นหลัก และสื่อมวลชน ซึ่งแนวทางการพัฒนาของประเทศในช่วงที่ผ่านมานั้น รัฐส่งเสริมการพัฒนาแบบรวมศูนย์หรือเอาเงินเป็นตัวตั้ง มุ่งกระจายเงินไปสู่ชนบทโดยไม่คำนึงถึงการหาแนวทางเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับสมาชิกในชุมชน แต่เน้นส่งเสริมให้สมาชิกมุ่งผลิตเพื่อส่งออก และทำรายได้แทนการปลูก เพื่อให้พอเพียงต่อการบริโภคภายในครัวเรือน ผลจากการพัฒนาดังกล่าว ทำให้สมาชิกในชุมชนคุ้นเคยกับการก่อหนี้ ไม่สนใจการออม มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยหรือ

ลงทุนเกินตัว และวางแผนการใช้เงินโดยขาดความรอบคอบ ทำให้ขาดการเตรียมพร้อมในการรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจ

2. วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม สังคม ค่านิยม และอิทธิพลของสื่อมวลชน

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีส่วนทำให้เกิดวิกฤตในสังคมไทย โดยในปัจจุบันคนส่วนใหญ่ไม่คิดช่วยเหลือสังคม เนื่องจากระบบการศึกษานั้นเน้นให้ความสำคัญกับใบปริญญา มากกว่าเน้นผลที่จะได้รับการศึกษาเล่าเรียน ขณะที่สถาบันส่วนใหญ่มักได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ทำให้วัฒนธรรมที่ดั่งงามแต่ดั้งเดิมถูกทำลาย มีการรับเอาวิถีการดำเนินชีวิตจากต่างประเทศ มาปรับใช้โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของประเทศไทย เพราะถูกความเจริญของวัฒนธรรมตะวันตกแทรกเข้ามาในรูปแบบการบริโภคและอุปโภค เงินกลายเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต การเน้นสร้างความรู้ร่ำรวยทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร เช่น ป่าไม้และทรัพยากรทางทะเล เพื่อนำไปส่งเสริมความกินคืออยู่ที่ทางวัตถุ

2.2 ขาดการถ่ายทอดความรู้และต่อยอดภูมิปัญญาไปยังรุ่นลูกหลาน หรือปลูกฝังค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่ผิด เช่น ไม่ปลูกฝังให้สมาชิกรู้จักความพอเพียง ไม่พอใจในสิ่งที่มีอยู่ ไม่รู้จักบุญคุณคน ไม่ให้ความนับถือผู้สูงอายุหรือพระสงฆ์ ไม่รู้จักหน้าที่ของการเป็นคนดี นับถือคนรวยโดยไม่คำนึงถึงวิธีการหาเงินของเขาว่าผิดกฎหมายหรือไม่ รวมทั้งการไม่รู้จักวัฒนธรรมไทย ประวัติศาสตร์ไทย และการไม่ยึดมั่นหรือไม่เข้าใจในหลักคำสอนของศาสนา จึงนำเอาหลักคำสอนมาใช้ในทางที่ผิด และค่านิยมที่มุ่งส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ตัวใครตัวมัน ทำให้สมาชิกไม่เห็นอกเห็นใจกัน หรือร่วมมือร่วมใจกันเมื่อเกิดปัญหา

2.3 การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวิถีการดำรงชีวิตของสมาชิกในชนบท และปัญหาโครงสร้างประชากรของชุมชน เนื่องจากสมาชิกในชนบทไม่อยากเป็นชาวนา จึงอพยพออกจากท้องถิ่นเพื่อไปหางานทำในเมือง ทำให้เหลือแต่คนชราและเด็กอยู่ในชุมชน เป็นผลให้ชุมชนขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร สถาบันครอบครัวจึงล่มสลาย พ่อแม่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ทำให้ละเลยที่จะอบรมและเอาใจใส่ลูก เพื่อนและสังคมภายนอกจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสามารถชักจูงลูกมากกว่าครอบครัว ส่งผลให้เกิดเป็นปัญหาเด็กและเยาวชนขึ้นในที่สุด

2.4 นักธุรกิจและผู้ประกอบการด้านสื่อขาดคุณธรรม และจริยธรรมในการประกอบอาชีพ มุ่งทำเงินมากกว่าคุณภาพของสื่อ ทำให้สื่อขาดมาตรฐานหรือเปิดเสรี มากเกินไป ทำให้ผู้บริโภคในสังคมไทยขาดข้อมูลที่มีคุณภาพและมักถูกสื่อครอบงำ เช่น สื่อให้ความรู้ที่ผิดพลาดในด้านข่าวสารและการสร้างค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อ หรือเด็กมักถูกอิทธิพลของสื่ออมมมาได้ง่าย

3. ระบบราชการ การเมือง และกฎหมาย

3.1 กระบวนการทางการเมืองไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการพัฒนาระดับชุมชน ดังจะเห็นได้ว่า ในอดีตประชาชนไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือในกระบวนการเลือกตั้งเพื่อสรรหาคนดีมารับใช้ประเทศ ทำให้ได้นักการเมืองที่ไม่มีคุณธรรม มุ่งแต่กตวงผลประโยชน์ให้ตนเอง และยึดระบบอุปถัมภ์ช่วยเหลือพวกพ้องสร้างความไม่เป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ประกอบกับผู้นำประเทศไม่มีคุณภาพ การทุจริตและฉ้อราษฎร์บังหลวงทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ขณะที่บุคลากรในระบบราชการ มีจำนวนข้าราชการมากจนเกินงาน ทำให้เกิดการว่างงานแฝง

3.2 โครงสร้างทางการเมืองที่ไม่โปร่งใส และกระบวนการวางแผนพัฒนาไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนในประเทศมีส่วนร่วม หรือยังคงเป็นแบบรวมศูนย์การปกครอง ไม่กระจายอำนาจไปสู่กลุ่มคนที่เป็นรากฐานของสังคมได้อย่างแท้จริง ทำให้แนวทางการพัฒนาของรัฐไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เพราะภาครัฐไม่ฟังเสียงคนจากฐานราก จึงไม่รู้หรือเข้าใจความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และทำงานในลักษณะที่ไม่ประสานกันกับภาคเอกชน หรือภาคชุมชน

3.3 ระบบกฎหมายล่าช้า ไม่สามารถใช้เป็นหลักตรวจสอบหรือถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือเอื้อให้เกิดความเสมอภาคที่เปิดให้ทุกคนภายในชุมชนมีโอกาสที่เท่าเทียมกัน

4. ปัจจัยทางด้านความรู้ เทคโนโลยี และการศึกษา

4.1 ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยี หรือนำมาประยุกต์ใช้โดยไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย และทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมของสังคมไทยที่สะสมกันมา

4.2 ปัญหาด้านหลักสูตรการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมแต่หลักวิชา ไม่ได้สอนให้คนคิดเป็น ทำเป็น ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งผลิตเด็กที่มีความรู้แต่ไม่มีคุณธรรม บัณฑิตส่วนใหญ่ทำงานเพื่อสนองผลประโยชน์ของบริษัทธุรกิจหรือนายทุน ไม่ได้เข้าใจสภาพชุมชนหรือปัญหาสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่หรือนำความรู้ที่ได้เรียนมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนตนเองได้

4.3 ระบบการศึกษาขาดคุณภาพ ไม่สนใจให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถสมัครใจเป็นครูที่ดี ขณะที่สมาชิกที่เป็นนักศึกษาเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวมาเป็นภาระของครอบครัวที่พ่อแม่พี่น้องต้องหาเงินมาส่งเสียให้เรียน

5. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การที่สมาชิกในชุมชนไม่รู้จักคุณค่าของทรัพยากรหรือมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของปริมาณและคุณภาพของทรัพยากร

ธรรมชาติที่เคยมีอย่างสมบูรณ์ในอดีต ที่ดินถูกใช้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเกษตรกรผู้เป็นเจ้าของที่ดินไม่รู้จักรักษา ไม่รู้วิธีการ หรือจัดการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพหรือทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

จากปัจจัยที่ก่อวิกฤตทางเศรษฐกิจดังกล่าวมาข้างต้นนั้น เพื่อไม่ให้ผลกระทบดังกล่าวสร้างความเสียหายให้กับประเทศไทยมากนัก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นการสร้างฐานแห่งการเรียนรู้ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการรู้จักตนเอง รู้จักชุมชน และรู้จักสังคมให้แน่น เพื่อเตรียมความพร้อมของตนและสังคมให้มั่นคง และให้รู้จักเลือกรับสิ่งที่มีประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมไปพร้อมกับการเปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะนำประโยชน์มากมายมาสู่ชุมชน แต่เราก็จะต้องรู้จักเลือกรับเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ โดยต้องเตรียมตัวให้รู้เท่าทันสิ่งที่เข้ามาพิจารณาเลือกรับสิ่งที่เข้ามาอย่างรอบคอบและรู้จักสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเอง มิฉะนั้น กระแสโลกาภิวัตน์ก็สามารถสร้างโทษให้แก่ชุมชนได้เช่นเดียวกัน

หากองค์กรของรัฐหรือสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน ไม่รู้เท่าทันสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงหรือเข้าใจในกฎระเบียบและมาตรการต่าง ๆ ที่มีผลเหนือการตัดสินใจของรัฐ ย่อมจะมีผลทำให้ประเทศและสังคมไทยโดยรวมมีความเปราะบาง และรับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากภายนอกได้ง่าย เช่น ตลาดภายในชุมชนอาจถูกทำลาย วิสาหกิจภายในประเทศถูกคุกคามก่อให้เกิดการว่างงาน เกษตรกรหรือผู้ผลิตไม่สามารถขายผลผลิต เพราะถูกเอาเปรียบจากอิทธิพลของทุนนิยมต่างชาติ โดยที่เราไม่ทันรู้ตัวได้ ประกอบกับความรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร อาจส่งผลให้ชุมชนซึ่งไม่พร้อมหรือไม่มีการบริหารจัดการที่ดีพอ ต้องเสียเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคม หรือถูกครอบงำทางวัฒนธรรมได้โดยง่าย ดังนั้น เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบข้างต้น รัฐ สังคม และชุมชน จึงต้องมุ่งมั่นสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้เกิดขึ้นด้วยการสร้างองค์ความรู้ โดยสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนและจัดการความรู้ทางด้านข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีระหว่างคนในประเทศ เพื่อให้คนไทยจากทุกภาคส่วนสามารถวิเคราะห์ข้อมูล ให้สามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการที่ดี โปร่งใส และเป็นธรรม เพื่อป้องกันการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ปัจจุบันเรามีอาจปฏิเสธได้ว่า กระแสโลกาภิวัตน์มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนทั่วโลก รวมถึงคนไทยด้วยเช่นกัน มีคนจำนวนมากที่เต็มใจพาตนเองเข้าสู่กระแสบริโภคนิยม โดยมีได้ใช้ความระมัดระวัง รอบคอบ หรือเรียนรู้วิธีการอยู่ร่วมกับกระแสโลกาภิวัตน์ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เราจะต้องเรียนรู้วิธีการที่จะจัดการกับกระแสดังกล่าว และต้องฉลาดพอที่จะใช้ผลของสถานการณ์ดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ เพื่อให้เราสามารถอยู่รอดได้ พร้อม ๆ ไปกับการรู้จักเตรียมความพร้อมและสร้างภูมิคุ้มกันของสังคมให้เกิดขึ้น

บนพื้นฐานของการรู้จักตนเองและรู้จักเลือกสิ่งต่าง ๆ มาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งในทางปฏิบัติ คือ เราสามารถนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างผลกระทบในแง่บวกที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและกระแสโลกาภิวัตน์ หรือนำมาใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบในแง่ลบได้ ดังนี้

1. เพิ่มความรู้และขีดความสามารถของคนในชุมชนให้รู้จักตนเอง มีศักยภาพการเรียนรู้ และรู้จักทุนทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตนเอง ในระดับที่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่ให้สามารถทำความเข้าใจผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดปัญญาความรู้ คือ รู้เขารู้เรา ทั้งในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติและระดับโลก เพื่อจะผลักดันให้เกิดการเตรียมความพร้อมและรู้จักเลือกใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในกระแสโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี

2. สนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้นในระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับการจัดการชีวิตตนเอง จัดการภายในครอบครัว จัดการภายในชุมชนและวิสาหกิจระดับต่าง ๆ โดยอาจเริ่มต้นจากการส่งเสริมให้เกิดความโปร่งใส การจัดทำบัญชีที่ดี การมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การปฏิบัติที่เป็นธรรมต่อทุกฝ่าย และการสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายทางการผลิตและการค้าขาย รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และเทคโนโลยีต่าง ๆ ด้วย

3. ใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เป็นองค์รวมเพื่อความสมดุลและยั่งยืน หรือเป็นยุทธศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมและมุ่งรักษาความสมดุลของการพัฒนา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการใช้ทุน 3 ด้าน อย่างสมดุลกัน ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากร โดยแต่ละท้องถิ่นแม้จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการที่ต่างกันไปตามลักษณะของสาเหตุและบริบทของแต่ละท้องถิ่น แต่ก็สามารถสร้างเครือข่ายแห่งความร่วมมือ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งเชื่อมโยงผลประโยชน์ระดับท้องถิ่นและผลประโยชน์ระดับชาติเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้

4. ประการสุดท้าย คือ ต้องมุ่งสร้างจรรยาบรรณของสื่อมวลชน ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการนำเสนอข้อมูล และมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดกระแสนิยมต่าง ๆ ที่หลังไหลเข้ามาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ โดยรัฐจะต้องหามาตรการส่งเสริมให้สื่อช่วยเสริมสร้างศักยภาพด้านการจัดการของคนและสังคม ให้มีประสิทธิภาพ ให้สามารถรู้เท่าทันโลก โดยสื่อจะต้องส่งเสริมให้เกิดร่วมกันคิด เพื่อให้เตรียมพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างทันทั่วถึง รวมถึงการกระตุ้นให้เกิดกระแสนิยมในสังคมให้ทุกคนได้ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น จิตสำนึกสาธารณะและความสามัคคีในสังคมด้วย

2.1.6 การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง 5 ประการ คือ

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “...ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัด ไปในทางที่ถูกต้อง...”

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “...ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ...”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงในอดีต ดังกระแสพระราชดำรัสในเรื่องนี้ ความว่า “...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนา และการกระทำไมใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังกระแสพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความหมายชัดเจนว่า “...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้ เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้าที่มีความสุขพอมีพอกินเป็นขั้นที่หนึ่งและขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละอายแผ่นดิน ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้น ให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น...”

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544 : 151) ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงว่า การจะใช้ชีวิตให้เป็นไปอย่างสมดุล ไม่ใช่การต้องเลือกชั่วใดชั่วหนึ่ง แต่เป็นการหาแนวทางและวิถีชีวิตที่สามารถนำสิ่งที่ดีจากแต่ละกระแสมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและเกิดประโยชน์ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและชุมชนจากผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เช่นเดียวกับการดำรงชีวิต อย่างสมดุลภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายถึง การใช้ชีวิตให้ได้อย่างสมดุล ภายในโลกที่มีกระบวนการเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดเวลา คือ ไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด ก็สามารถเรียนรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบ

จากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ดังนั้น การจะดำรงชีวิตอย่างสมดุลภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์นั้น เราจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงโอกาสและภัยคุกคาม ข้อดีและข้อเสียที่เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อที่เราจะรู้จักเลือกรับหรือนำสิ่งที่ดีและมีความเหมาะสมมาประยุกต์ใช้ เพื่อเตรียมความพร้อมของคนแต่ละคนและสังคมไทยโดยรวม ให้สามารถรับมือกับผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจจะเป็นภัยคุกคามต่อสังคมไทย ดังเช่นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540

กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2545 : 64) ได้เสนอหลักการสำคัญในการสร้างความพอเพียง คือ การยืนอยู่ได้ด้วยขาของตนเอง โดยกล่าวว่า การพึ่งตนเองทำได้อย่างไร และอะไรที่เราจะจัดการเองได้บ้าง เราต้องเริ่มคิดในเรื่องที่เราทำได้ก่อน ซึ่งพบว่า “การลดรายจ่ายง่ายกว่าการเพิ่มรายได้” โดยการลดรายจ่ายนั้น จะทำให้เกิดความพอเพียงที่แท้จริง ส่วนการหาทางเพิ่มรายรับนั้น มักจะทำให้รายจ่ายเพิ่มขึ้นด้วย และอาจจะไม่ทำให้เกิดความพอเพียงขึ้น สำหรับบางชุมชน พบว่า การรวบรวมและจัดบันทึกข้อมูลรายรับรายจ่าย เป็นเครื่องมือที่สำคัญมาก จึงต้องดำเนินการเป็นลำดับแรกเพื่อให้รู้จักตนเอง

ขั้นตอนที่สำคัญสู่การพึ่งตนเอง ลดหนี้ ลดการพึ่งพาภายนอก และเพิ่มผลผลิต ลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ สร้างเม็ดเงิน คือ

1. ฝึกทำกิจกรรมร่วม เพื่อให้แต่ละคนทำได้ มั่นใจ และเรียนรู้ ที่จะปรับแนวคิดร่วมกัน
2. มีการจัดการที่ดี โดยมีการวางแผน การประเมินและสรุปบทเรียน ตลอดจนหาแหล่งผลิต แลกเปลี่ยนสินค้าหรือใช้แรงงานทำเอง โดยไม่ปะทะกับกระแสหลักโดยตรง
3. ร่วมเครือข่ายจัดการ เชื่อมโยงเพื่อนในลักษณะข่าย

วิทยา นนทันทภา เราสามารถนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างผลกระทบในแง่บวกที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและกระแสโลกาภิวัตน์ หรือนำมาใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบในแง่ลบได้ ดังนี้

1. เพิ่มความรู้และขีดความสามารถของคนในชุมชนให้รู้จักตนเอง มีศักยภาพการเรียนรู้ และรู้จักทุนทางเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนตนเอง ในระดับที่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่ ให้สามารถทำความเข้าใจผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงให้เกิดปัญญาความรู้ คือ รู้เขารู้เรา ทั้งในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และระดับโลก เพื่อจะผลักดันให้เกิดการเตรียมความพร้อม และรู้จักเลือกใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในกระแสโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี สนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้นในระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับการจัดการชีวิตตนเอง จัดการภายในครอบครัว จัดการภายในชุมชน และวิสาหกิจระดับต่าง ๆ โดยอาจเริ่มต้นจากการส่งเสริมให้เกิดความโปร่งใส การจัดทำบัญชีที่ดี การมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การปฏิบัติที่เป็นธรรม

ต่อทุกฝ่าย และการสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่ม และสร้างเครือข่ายทางการผลิตและการค้าขาย รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีต่าง ๆ ด้วย

2. ใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เป็นองค์รวม เพื่อความสมดุลและยั่งยืน หรือเป็นยุทธศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อม และมุ่งรักษาความสมดุลของการพัฒนา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการใช้ทุน 3 ด้าน อย่างสมดุลกัน ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากร โดยแต่ละท้องถิ่นแม้จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการที่ต่างกันไปตามลักษณะของสาเหตุ และบริบทของแต่ละท้องถิ่น แต่ก็สามารถสร้างเครือข่ายแห่งความร่วมมือ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งเชื่อมโยงผลประโยชน์ระดับท้องถิ่นและผลประโยชน์ระดับชาติเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้

2.1.7 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ นับตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมา จะพบว่า พระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิต ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้จักกันภายใต้ชื่อว่า “เศรษฐกิจพอเพียง”

วิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาเป็นบทเรียนของการพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่มีเสถียรภาพ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในวงกว้าง ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่คำนึงถึงระดับความเหมาะสมกับศักยภาพขององค์กร ภูมิสังคมของประเทศ หรือความพร้อมของคนและระบบ นอกจากนี้แล้ว การหวังพึ่งพิงความรู้ เงินลงทุน หรือตลาดจากภายนอกประเทศมากเกินไป โดยไม่เตรียมสร้างพื้นฐานภายในประเทศให้มั่นคงและเข้มแข็ง หรือสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี เพื่อให้สามารถพร้อมรับความเสี่ยงจากความผันผวนของปัจจัยภายในและภายนอก

ในขณะเดียวกัน ปัญหาซึ่งทับถมมาอย่างต่อเนื่อง กลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการกระจายทุน กระจายความเจริญ และกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มคนในพื้นที่ เกิดปัญหาทางสังคม ความย่อหย่อนทางศีลธรรม ความเสื่อมสลายของวัฒนธรรมที่ดีของสังคมไทย ตลอดจนความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทเรียนการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น ได้ทำให้ประชาชนชาวไทยทุกระดับในทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม นักวิชาการ ย้อนกลับมาพิจารณาและทบทวนแนวทางการดำเนินชีวิตและการพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาแล้วหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาและดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริของพระองค์ท่าน จนเกิดกลุ่มนักคิดและนักปฏิบัติหลายหน่วยงานและหลายสาขาอาชีพ ในระดับรากหญ้าและส่วนกลาง ที่หันมาให้ความสนใจศึกษาค้นคว้า พัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในเชิงกรอบแนวคิดทางทฤษฎี และใช้เป็นแนวทางประกอบการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างจริงจังมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ในฐานะหน่วยงานหลักในการวางแผนของประเทศ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระราชดำริดังกล่าว จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันกลั่นกรองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สรุปออกมาเป็นนิยามความหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้เชิญมาเป็นประธานนำทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับและทุกภาคส่วนของสังคม มีความเข้าใจในหลักปรัชญาฯ และนำไปเป็นพื้นฐานแนวทางประกอบการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข สังคมมีความเข้มแข็งและประเทศชาติมั่นคงในที่สุด

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันแม้ว่าประชาชนทั่วไปจะรู้จักและมีผลงานเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนมีการนำไปประยุกต์ใช้ในรูปแบบต่าง ๆ บ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีความหลากหลายในการตีความ เนื่องจากอาจจะยังไม่มี ความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจน และไม่มีตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรมมากนัก ทำให้ไม่มีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายเท่าที่ควร นอกจากนี้แล้ว การดำเนินชีวิตหรือกิจกรรมต่าง ๆ อย่างไม่พอเพียง บนพื้นฐานของความประมาทในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม อาจก่อให้เกิดปัญหาที่สะสม และสามารถนำไปสู่วิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม ดังที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตได้

ดังนั้น สศช. จึงเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องเริ่มการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสานต่อความคิดและเชื่อมโยงการขยายผลที่เกิดจากการนำหลักปรัชญาฯ ไปใช้อย่างหลากหลายในปัจจุบัน รวมทั้งจุดประกายให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับและการตระหนักถึงประโยชน์จากการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกระดับและทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จะเป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน มีศักดิ์ศรีในเวทีโลก ภายใต้กระแส

โลกาภิวัตน์ เพราะแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง รักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่าง ๆ ในขณะที่ส่งเสริมให้มีเสถียรภาพในระดับระหว่างประเทศ สามารถปรับตัวเลือกรับสิ่งที่เป็นประโยชน์และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรู้เท่าทัน และนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทยในที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2548 : 27 – 30) กล่าวว่า การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างเครือข่ายเรียนรู้ ให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยในทุกภาคส่วน

วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ให้ได้อย่างเหมาะสม และปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.7.1 แนวทางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้ อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งรักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเท่าทัน และนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทย

การขับเคลื่อนจะเป็นลักษณะเครือข่ายและระดมพลังจากทุกภาคส่วน แบ่งเป็น 2 เครือข่ายสนับสนุนตามกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้น ได้แก่

1. เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชน
2. เครือข่ายธุรกิจเอกชน

นอกจากนี้แล้วยังมีเครือข่ายสนับสนุนตามภารกิจ ได้แก่

1. เครือข่ายวิชาการ
2. เครือข่ายสร้างกระบวนการเรียนรู้
3. เครือข่ายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

ทั้งนี้ แกนกลางขับเคลื่อนมี 3 ระดับ ได้แก่ คณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียงใน สศช. ซึ่งจะเป็นหน่วยปฏิบัติงานในการขับเคลื่อนและจะทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายผลการดำเนินงานเพื่อเฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ครบรอบ 80 พรรษา ในเดือนธันวาคม 2550

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งที่จะทำให้เกิดการนำปรัชญาฯ และหลักการบนพื้นฐานของปรัชญาฯ ดังกล่าวข้างต้น ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ซึ่งการที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จนั้น จะต้องกำหนดแนวทางหรือยุทธวิธีในการขับเคลื่อนอย่างเป็นขั้นตอนและชัดเจน ดังนี้

1. เชื่อมโยงกลุ่มหรือบุคคลที่มีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสร้างแกนเครือข่ายขับเคลื่อนในการสานต่อองค์ความรู้ และรวมพลังเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมไปในทิศทางเดียวกัน โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายนี้จะนำไปสู่การสร้างกระแสเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มย่อย ๆ ที่มีความหลากหลาย ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างพื้นฐานของการขับเคลื่อน ต่อไป

2. ร่วมมือระหว่างแกนเครือข่ายโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง จากกิจกรรมตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในสาขาต่าง ๆ อาทิ เกษตร อุตสาหกรรม บริการ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ธุรกิจขนาดจิ๋ว เล็ก กลาง ใหญ่ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว โดยชี้ให้เห็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความพอเพียงหรือไม่พอเพียง ทั้งนี้ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมและหลากหลาย จะเป็นเครื่องมือที่มีพลังในการสื่อความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

3. พัฒนาแนวคิดให้ชัดเจน โดยการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น และนำเสนอเป็นทางเลือกหนึ่งของแนวทางในการพัฒนา

4. สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างและเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้มีประสบการณ์ที่จะผ่านกระบวนการไตร่ตรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพื่อตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบแนวคิดและพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังศรัทธาและฉันทามติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

5. สร้างสื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง ที่มีพลังจากการประมวลความรู้และบทเรียนต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และเกิดความสนใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในกลุ่มเป้าหมาย

6. ขยายผลในภาคส่วนต่าง ๆ ในหลากหลายมิติ ให้เกิดพลังเครือข่ายที่มีแรงมากเพียงพอที่จะทำให้กระแสเศรษฐกิจพอเพียงขยายต่อไปเรื่อย ๆ ในวงกว้างอย่างเป็นธรรมชาติ จนเกิด

ชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้แนวทางการวิธีการ และเงื่อนไขในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนและสังคม

7. เกิดผลลัพธ์จากการขับเคลื่อน คือ ประชาชนในแต่ละพื้นที่และภาคส่วน ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิต โดยน้อมเอาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นปรัชญานำทางชีวิต และเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในกลุ่มสาขาอาชีพและพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ จนสามารถนำไปปรับเปลี่ยนระบบโครงสร้างของสังคม และยึดหลักการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2548 : 5) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของโลกในปัจจุบัน โดยเฉพาะกระแสของโลกาภิวัตน์ และการแข่งขันในระบบทุนนิยม ส่งผลให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับความท้าทายจากรอบด้าน และจะต้องยืนหยัดอยู่ในสังคมโลกให้ได้ อย่างเข้มแข็งและไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ดังนั้น ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) จึงได้มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางหลักในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไปสู่ความสมดุล ยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยได้เสนอว่าความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรก็ดี หลายฝ่ายเชื่อว่าเศรษฐกิจพอเพียงควรเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องนี้อย่างจริงจัง แต่หลายคนไม่ทราบว่าจริง ๆ แล้ว ได้มีการผลักดันเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นแกนหลัก และมีการตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวขับเคลื่อน

สศช. เริ่มจัดทำแผนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง 4 ปี ในช่วงปี 2547 – 2550 โดยในปีแรกนั้น จะเน้นการจุดประกายความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ให้คนมีความเข้าใจที่ถูกต้องและเกิดความตื่นตัว ต่อมาในช่วงปีที่ 2 ถือว่าเป็นช่วงสำคัญ ที่เราเรียกว่า ช่วงการตอกเสาเข็ม โดยจะมุ่งเน้นการสร้าง Case Study หรือทำให้ประชาชนเห็นว่าหลักเศรษฐกิจพอเพียงทำได้และประสบความสำเร็จได้จริง ๆ ที่สำคัญต้องสร้างความเข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียง มิได้จำกัดเฉพาะเกษตรกรหรือชาวไร่ชาวนาเพียงเท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคน ทุกอาชีพ ทั้งอยู่ในเมืองหรืออยู่ในชนบท ในช่วงปีที่ 3 เป็นช่วงการสร้างเครือข่าย โดยการขับเคลื่อนจะเป็นลักษณะของการระดมพลังจากทุกภาคส่วนแบ่งเป็น 2 เครือข่าย คือ สนับสนุนตามกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้น ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐทั้งหมด เครือข่ายด้านประชาสังคม ชุมชน เครือข่ายธุรกิจเอกชน เครือข่ายภาคการเมือง

นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายสนับสนุนด้านภารกิจต่าง ๆ ได้แก่ ด้านวิชาการจะมีเครือข่าย วิชาการที่มีนักคิด ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการในมหาวิทยาลัยเป็นกำลังสำคัญ ด้านการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ จะดึงเครือข่ายระดับโรงเรียนเข้ามาร่วม ส่วนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จะสร้างเครือข่ายกับสื่อมวลชน ก่อนที่ในปีที่ 4 หรือปีสุดท้ายจะเน้นการขับเคลื่อนให้เกิด การนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้นั้น ทุก ๆ ภาคการพัฒนา ต้องเข้าใจก่อนว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ แต่ไม่ได้แปลว่าเศรษฐกิจที่ พึ่งตนเอง 100% โดยไม่พึ่งเงิน ไม่พึ่งการค้า ไม่สมาคมกับใคร ซึ่งไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง การจะนำ เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นปรัชญาไปใช้ในทางปฏิบัตินั้น ทุกฝ่ายต้องมองให้ออกและเข้าใจอย่างถ่องแท้ เสียก่อน กล่าวคือ ถ้าจะเอาปรัชญาไปปฏิบัติก็ต้องขบคิดให้เหมาะสมกับอาชีพของแต่ละคน อย่างในภาครัฐหรือภาคราชการ ก็ใช้ชีวิตทำงานให้พอดี มีบ้านแต่พอดี ดำรงฐานะให้เหมาะสม ขยันทำ และทำให้มาก ซึ่งการขยันทำและทำให้มากนั้น หมายถึง ถ้าขยัน ยิ่งทำ ยิ่งพึ่งตนเอง โดยไม่พึ่งคนอื่นมากเกินไป ขณะเดียวกัน ถ้าไม่พึ่งพื่อก็สามารถลดปัญหาการคอร์รัปชันลงได้มาก

ขณะที่ในภาคธุรกิจเอกชนนั้น ยังผลักดันในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกันน้อย เนื่องจากมองว่า เป็นแนวคิดที่อยู่คนละด้านกับการทำธุรกิจที่มุ่งการสร้างผลกำไร ซึ่งจริง ๆ แล้ว สามารถปรับใช้เข้าหากันได้ และจะก่อให้เกิดความยั่งยืนมากกว่า

“สังคมไทยพึ่งตลาด ปัจจัยการผลิต เทคโนโลยี สมองของต่างชาติมากเกินไป พึ่งเงินทุน จากต่างประเทศ สังคมไทยอยู่ได้เพราะยืมจมูกคนอื่นหายใจ ยืมเขาทั่วโลก ทั่วโลกเรียกสิ่งที่ทำกัน วันนี้ว่า Trade Economy คือ ขายทุกอย่าง ซึ่งแตกต่างจากเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้หมายความว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ให้ค้าขาย แต่ให้ทำอย่างพออยู่พอกินก่อนจะขาย คือการสร้างพื้นฐานของ ตัวเองให้แน่น ซึ่งจะช่วยให้ทำการค้าหรือแข่งกับใครในโลกก็ได้ ค้าขายไม่ดีก็ไม่ต้องกลัว ธุรกิจ ไม่ดี ก็ไม่ต้องปลดคนงาน การพึ่งพาตนเองแบบนี้มันเอื้อกันหมด”

สำหรับในภาคอุตสาหกรรม ก็สามารถนำ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ได้ คือ เน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และไม่ควรถ่ายอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไป เพราะหาก ทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ก็จะต้องพึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ เพื่อนำมา ผลิตสินค้า ต้องคำนึงสิ่งที่มีอยู่ในประเทศก่อน จึงจะทำให้ประเทศไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติอย่างเช่น ปัจจุบัน

ดังนั้น ต้องทำให้ประเทศมีความเข้มแข็ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เป็นผู้จุดประกาย ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งจะเป็นการช่วยลดปัญหาการนำเข้าวัตถุดิบ และชิ้นส่วนที่นำมาใช้

ในการผลิต ที่เป็นลักษณะพึ่งพา ซึ่งมีมาเกือบ 20 ปีแล้ว แต่ทุกคนมองข้ามประเด็นนี้ไป ตลอดจนได้รับผลจากภายนอกประเทศทำให้ประชาชนหลงลืม และมีเมืออยู่กับการเป็นนักบริโภคนิยมรับเอาของต่างชาติเข้ามาอย่างไม่รู้ตัว และรวดเร็วจนทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำ ที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้ทุกภาคการพัฒนาสามารถร่วมกันผลักดันให้ประเทศก้าวเข้าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังแต่ละฝ่ายโดยปราศจากอคติ หากมีตัวอย่างความสำเร็จใด ๆ ที่นำมาเป็นกรณีตัวอย่างได้ ก็ควรนำมาใช้ในการระดมสมองหรือดึงประเด็นสำคัญ ๆ ขึ้นมาเป็นแนวทางในการพัฒนา

นอกจากนี้ความสำเร็จของทุกภาคการพัฒนาในการขับเคลื่อนหลักเศรษฐกิจพอเพียงควรจะต้องเกิดจากการ “ระเบิดออกมาจากภายใน” ของแต่ละภาคส่วน เพราะเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง ความสำเร็จจะอยู่ที่ใจคนเป็นที่สำคัญ ทุก ๆ ภาคการพัฒนาต้องเข้าใจก่อนว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ แต่ไม่ได้แปลว่า เศรษฐกิจที่พึ่งตนเอง 100% โดยไม่พึ่งเงิน ไม่พึ่งการค้า ไม่สมาคมกับใคร ซึ่งไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง การจะนำเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นปรัชญา มาใช้นั้น ทุกฝ่ายต้องมองให้ออกและเข้าใจอย่างถ่องแท้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานปรัชญานี้กับคนทุกระดับ ไม่ใช่กับชาวนาอย่างเดียว ในภาคประชาสังคม ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับชุมชน ต้องรู้จักความพอดี พอเพียง ความมีเหตุมีผล ระบบภูมิคุ้มกันทั้งปวงต้องโยงกับคุณธรรม และถือเป็นปรัชญาหลัก

ถ้าจะเอาปรัชญาไปปฏิบัติก็ต้องขบคิดให้เหมาะสมกับอาชีพของแต่ละคน อย่างในภาครัฐหรือภาคราชการ ก็ใช้ชีวิตทำงานให้พอดี มีบ้านแต่พอดี ดำรงฐานะให้เหมาะสม ขยันทำ และทำให้มากขึ้นยังแปลลึกลงไปอีกว่า หมายถึง ถ้าขยัน ยิ่งทำ ยิ่งพึ่งตนเอง โดยไม่พึ่งคนอื่นมากเกินไป ขณะเดียวกัน ถ้าไม่พึ่งเพื่อ ก็ลดปัญหาการคอร์รัปชันได้มาก

United Nations Development Programme หรือ UNPD (2550 : 1-3) ได้เสนอแนะแนวทาง 6 ประการ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาหลักเศรษฐกิจพอเพียง ข้อเสนอแนะดังกล่าวนี้ สืบเนื่องจากการปฏิบัติที่เกิดผลเป็นรูปธรรมของชุมชน ภาคเกษตร ภาคธุรกิจ และภาครัฐ ซึ่งสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้เดินหน้าได้ ผู้วิจัยจะให้อรรถาธิบายในแต่ละประการ ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการขจัดความยากจนและการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของคนจน โดยได้เสนอแนะแนวทางเพื่อลดปัญหาดังกล่าว ได้แก่

1.1 ใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางสำหรับนโยบายขจัดความยากจนของรัฐบาล โดยให้มีโครงการที่เน้นการพัฒนาขีดความสามารถของคนจนในการพึ่งพาตนเองในกิจกรรมการผลิต

1.2 จัดสรรที่ดินให้แก่คนจนที่ไม่มีที่ทำกินหรือที่ทำกินไม่มีคุณภาพ โดยเวนคืนจากที่ดินในครอบครองของหน่วยงานที่ไม่มีการใช้ประโยชน์

1.3 สนับสนุนให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตามแนวทางที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 โดยออกกฎหมายป่าชุมชนและกฎระเบียบสนับสนุนอื่น ๆ

1.4 สร้างหลักประกันว่าการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาความยากจนมีการกระจายตัวอย่างเหมาะสม โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่มีความจำเป็นจริง ๆ และการใช้งบประมาณอย่างสร้างสรรค์

2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชนและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ โดยให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ ดังนี้

2.1 ปรับเป้าหมายการพัฒนาชุมชนทั้งในชนบทและในเมือง โดยมุ่งเน้นการทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และการพัฒนากิจกรรมด้านเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

2.2 เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในด้านการจัดการเงินทุน และศึกษาความเป็นไปได้ในการยกระดับกองทุนต่าง ๆ ของชุมชนให้เป็นธนาคารท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการออมทรัพย์

2.3 สร้างหลักประกันว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาท้องถิ่น

2.4 ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และกรณีตัวอย่างจากชุมชนและเครือข่ายต่าง ๆ ที่ประสบผลสำเร็จ

2.5 ยกเลิกโครงการประเภทให้เปล่าและสนับสนุนโครงการที่ให้ชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองในการวางแผนการดำเนินการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกและชุมชนให้มากที่สุด

2.6 สนับสนุนให้ภาคธุรกิจเอกชนร่วมมือกันแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการส่งเสริมโครงการพัฒนาชุมชนตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียง

3. เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีความแข่งขัน และได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ

3.1 นำหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบรรจุไว้ในหลักสูตรการอบรมของผู้บริหารบริษัทต่าง ๆ และในข้อพึงปฏิบัติของบรรษัทภิบาล ซึ่งควบคุมโดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

3.2 ชักชวนบรรณรักษ์ให้สมาคมทางธุรกิจใหญ่ต่าง ๆ ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่สมาชิกของตน

3.3 เผยแพร่ความสำเร็จของบรรดาธุรกิจทุกขนาดที่ปฏิบัติตัวสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในภาคธุรกิจเอกชน ในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรและต่อสังคมโดยรวม

3.4 จัดให้มีบริการให้คำแนะนำธุรกิจต่างๆ ในการดำเนินธุรกิจและพัฒนาธุรกิจของตนให้สอดคล้องกับแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ ดังนี้

4.1 หาทางเสริมภูมิคุ้มกันให้แก่องค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบการโกงและประพฤติมิชอบในระบบราชการเพื่อมิให้นักการเมืองเข้าแทรกแซงหรือฉ้อฉล

4.2 บูรณาการหลักการเศรษฐกิจพอเพียงเข้าในแผนบริหารราชการแผ่นดินและพัฒนาตัวชี้วัดในการประเมินผลการปฏิบัติงานทั้งในระดับองค์กรภาครัฐและตัวบุคคล

4.3 พัฒนารอบแนวทางที่ใช้ในการติดตามกระบวนการตัดสินใจอนุมัติและการดำเนินงานโครงการของภาครัฐให้เป็นไปตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

4.4 ปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยเสรีภาพด้านข่าวสารข้อมูล เพื่อสร้างหลักประกันให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้โดยไม่ถูกปิดกั้น

5. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน และเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาคและยั่งยืน และได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติไว้ ดังนี้

5.1 สร้างหลักประกันว่าการดำเนินการต่างๆ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เป็นไปตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง และตามเจตนารมณ์ของทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการวางแผนดังกล่าว

5.2 กำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขการปัญหาอัตราดอกเบี้ยเงินภายในประเทศที่ลดลงเป็นอย่างมาก เพื่อให้ประเทศพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจและประชาชนมีความพร้อมมากขึ้นสำหรับอนาคต

5.3 ปรับนโยบายเกี่ยวกับพลังงานต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องต้องกันให้มากขึ้น เน้นการพึ่งตนเองให้มากขึ้น ด้วยการเร่งวิจัยเกี่ยวกับพลังงานทดแทนและการใช้พลังงานให้คุ้มค่าสูงสุด

5.4 นโยบายหลักประกันสุขภาพแห่งชาติไว้ แต่ปรับปรุงการดำเนินงานให้เป็นไปตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน

6. ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความคิดของตนเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน โดยให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ ดังนี้

6.1 พัฒนาบุคลากรด้านการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง และสร้างแรงจูงใจในระบบการจัดการศึกษาให้บุคคลากรนั้นสนใจและอยากที่จะปฏิบัติตนและหน้าที่ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

6.2 ขยายรูปแบบการบริหารและจัดการสถานศึกษาโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงให้กว้างขวางและครอบคลุมมิติต่าง ๆ ให้มากขึ้น

6.3 หาวิธีส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านสื่อมวลชน รวมถึงการเพิ่มเวลาให้กับรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นสังคม และการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

6.4 สร้างการยอมรับในสังคมต่อบุคคลในชุมชน ภาคธุรกิจ ภาครัฐ และภาคอื่น ๆ ที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

กล่าวโดยสรุป คือ การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง จะมุ่งประสานพลังในลักษณะพันธมิตรแห่งความร่วมมือ และเน้นการเสริมพลังบวกโดยการชักจูงเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพ มีพลังในการขับเคลื่อน โดยเริ่มจากการมองภาพรวมการดำเนินการอย่างเป็นองค์รวมก่อน แล้วจึงกำหนดแนวทางและการดำเนินการในแต่ละด้าน เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและเสริมพลังในการขับเคลื่อนให้ประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับรากหญ้าถึงระดับมหาคณาหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง

เครือข่ายการขับเคลื่อนในเบื้องต้น จะแบ่งเป็น 2 เครือข่ายหลัก ตามกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชน และเครือข่ายธุรกิจเอกชน โดยมีเครือข่ายสนับสนุนที่ร่วมมือกันทำงานตามภารกิจ 3 ด้าน ได้แก่ เครือข่ายพัฒนาวิชาการและส่งเสริมการวิจัย เครือข่ายสร้างกระบวนการเรียนรู้ และเครือข่ายสร้างความเข้าใจและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยทุกเครือข่ายจะมีแนวทางในการทำงานร่วมกันที่จะเสริมสร้างพลังเล็ก ๆ ภายในเครือข่าย และในที่สุดจะนำไปสู่การเสริมพลังซึ่งกันและกัน จนกลายเป็นพลังใหญ่แห่งการขับเคลื่อน การทำงานของแต่ละเครือข่ายนั้น จะมีลักษณะเวทีที่เปิดที่สามารถเชิญคนภายนอก จากภาคส่วนอื่น ๆ มาร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมมือในการจัดกิจกรรมตามประเด็นความสนใจ

2.1.7.2 ปัจจัยในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ปัจจัยในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีอยู่หลายประการด้วยกัน โดยแต่ละปัจจัยนั้น ล้วนต้องยึดพื้นฐานทางขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งบริบทด้านอื่น ๆ ของสังคมไทยเป็นพลังในการขับเคลื่อน ซึ่งผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ในแต่ละปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยด้านศาสนา

วิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ ศาสนา นับเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากศาสนาทำให้คนเราคำเนินชีวิตตามกรอบคุณธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ หลักคำสอนทางศาสนาเป็นที่พึ่งของทุกคนมาตั้งแต่เด็ก โดยส่วนใหญ่คนเราในวัยเด็กและวัยรุ่น จะให้ความสำคัญกับหลักคำสอนทางศาสนามากกว่าคนในวัยรุ่น ที่ยังคงดำเนินชีวิตอย่างคึกคะนองและมักหลงไปตามความสนุกสนาน ทำให้มีเวลาศึกษาหลักศาสนามีน้อยกว่าคนในวัยอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ทุกคนก็ยังคงต้องยึดหลักศาสนาในการดำรงชีวิต โดยคนที่ปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด จะได้รับความนับถือจากคนอื่น ๆ ในชุมชนเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากศาสนาพุทธ ที่คนให้ความสำคัญนับถือพระหรือศาสนาอิสลาม ที่มุสลิมทุกคนจะให้ความสำคัญนับถือโตะครูเป็นอย่างมาก ศาสนาทุกศาสนาสอนให้เราทำบาปบุญเป็นเช่นไร หรือสอนให้เชื่อในกฎแห่งกรรมว่าทำอย่างไรได้ผลอย่างไรนั้น เหตุการณ์ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุและปัจจัย ศาสนาทุกศาสนามีหลักคำสอนโดยพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน การที่เราตีความให้แต่ละศาสนาแตกต่างกันนั้น เป็นสิ่งที่พวกเราภาคภูมิใจหรือบัญญัติกันเอง และทำให้มีความเห็นที่แตกต่างในหลักคำเชื่อ ดังนั้น ถ้าจะให้ดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข เราควรดำรงชีวิตโดยเข้าใจหลักคำสอนที่แท้จริงที่อยู่เหนือหลักบัญญัติของแต่ละศาสนา ไม่แบ่งแยกเขาแบ่งแยกเรา

สำหรับประเด็นของการนำปัจจัยทางศาสนามาใช้ขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ การนำหลักศาสนามาประยุกต์ใช้นั้น จำเป็นที่จะต้องมีความระมัดระวัง ที่สำคัญคือ ต้องไม่ประมาท โดยคำว่าประมาทนั้น ครอบคลุมความหมายรวมถึง ความประมาทในการกระทำ ประมาทในทางความคิดและการพูดจา ทั้งนี้ เพราะตามธรรมชาติของพวกเรา ทุกคนมีความเหมือนกัน คือ ทุกคนมีความโลภ โกรธ หลงอยู่ในตัวเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว เวลาไปพบสิ่งหรือเหตุการณ์ใด ๆ ที่ไม่เป็นไปตามความปรารถนา หรือไม่เป็นไปตามภาพที่เรานึกคิดไว้ เราก็จะสร้าง “ภาพปฏิเสธ” ต่อเหตุการณ์นั้น ๆ ขึ้นมาโดยอัตโนมัติ ทิฐิก็จะเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว แต่หากเรามีสติอยู่ตลอดเวลาและยึดถือในหลักคำสอนของศาสนา เราจะสามารถสร้างภาพที่ดีหรือเป็นกุศล ให้ตัวเรามีสัมมาทิฐิได้มากกว่าภาพปฏิเสธหรือความคิดอันเกิดจากมิจฉาทิฐิ

สำหรับการใช้ศาสนาเป็นปัจจัยขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ควรอาศัยหลักคำสอนของศาสนาเผยแพร่ควบคู่ไปกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีข้อเสนอแนะ

ว่าในการสอนหรือชักจูงคนอื่น ๆ ให้เห็นคล้อยตามกับเรานั้น เราไม่ควรใช้คำว่า **อย่า** หรือสั่งห้ามไม่ให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพราะธรรมชาติของคนเรานั้น จะยึดมั่นในอัตตาและไม่ชอบให้อัตตาถูกทำลายหรือถูกใครสั่งการ ดังนั้น เวลาจะสื่อสารกับใครในเรื่องใด ๆ ก็ตาม ควรคิดค้นหากลวิธีที่นุ่มนวลและสอดคล้องกับจริตของผู้รับสาร โดยควรคำนึงถึงแบบแผนของการสื่อสารให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

2. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

ความสำคัญของวัฒนธรรมไทย คือ การมีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน เราจึงต้องใช้คุณธรรมนำการพัฒนา โดยมี “ระบบดี ระเบียบสวย รวยคุณธรรม” วางแผนการจัดการที่ดีของสภาชุมชน ชุมชนที่มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ปกครองไม่ยาก ทั้งนี้ ต้องบริหารด้วยปัญญา ทำอะไรก็ต้องใช้ปัญญา ซึ่งเมื่อ “มีปัญหา ปัญญาจึงเกิด” และต้องมีจิตใจที่ตั้งอยู่ในวัฒนธรรม มิได้มุ่งเอาชนะกัน แต่เน้นความพอดี โปร่งใส มีคุณธรรม

การใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อน โดยใช้ประเพณีของท้องถิ่นของตนเอง ต้องทำเอง ฝึกเอง และเรียนรู้ ด้วยตนเอง เพราะไม่ทำก็ไม่รู้ หรือไม่ทำก็ไม่มีทางทำได้ ต้องหาสถานที่สงบฝึกปัญญา ซักถามเมื่อสงสัย รู้ที่มาที่ไป รู้รากเหง้าตนเอง สร้างสำนึกรักบ้านเกิด สร้างนิสัยผูกมัดเชื่อมโยงชุมชน โดยการออมทรัพย์ร่วมกัน ผ่านโครงการพึ่งตนเองเพื่อสร้างเม็ดเงิน และใช้เงิน ที่เหลือจัดสวัสดิการชุมชน

3. การรวมกลุ่ม และชุมชนเข้มแข็ง

หนึ่งในพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในการพัฒนาบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งตาม ความคิดเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า ควรแบ่งแนวคิดออกเป็นสองส่วน คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งในกลุ่ม และการถักทอเครือข่ายกลุ่มต่าง ๆ ในส่วนของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มนั้น ควรเล็งเห็นถึงความแข็งแกร่งในตัวผู้นำชุมชนเอง ซึ่งจะมีส่วนอย่างมากในการกระตุ้นความสนใจของชุมชนให้รู้จักเรียนรู้แผนชุมชนอย่างมีระบบ เพื่อขจัดปัญหาของชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ความแข็งแกร่งนี้มีจุดหมายหลักสุดท้ายที่กลุ่มโดยกลุ่มจะต้องรู้จักร่วมคิด เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ทั้งในเชิงการผลิต การตลาด ตลอดจนคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะมีต่อกกลุ่มเป็นหลักในการตัดสินใจ

เมื่อกกลุ่มแต่ละกลุ่มมีความเข้มแข็งแล้ว เมื่อนั้นจึงจะถึงเวลาที่จะสามารถขยายออกสู่การสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่น ๆ ทั้งในรูปแบบของการแลกเปลี่ยน พบปะ และพูดคุยกัน จนเกิดเครือข่ายที่ถูกร้อยและถักทอจนขยายใหญ่และมีความเป็นปึกแผ่น หลักสำคัญเพื่อการมุ่งสู่ความสำเร็จของการถักทอเครือข่าย ก็คือ การค้นหา **กลุ่มเข้มแข็ง** และการเรียนรู้จากความสำเร็จและล้มเหลวของกลุ่มที่เข้มแข็ง ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีในการแพร่ขยาย กลุ่มต่าง ๆ จึงต้องรู้จักหนุน

เสริม ซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนกระบวนการความรู้ จนทำให้เกิดการเรียนรู้ ในเครือข่าย ทั้งใน การผลิต ด้านเทคโนโลยี และการตลาด

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เครือข่ายมีความมั่นคงและยั่งยืน กลุ่มในเครือข่ายจะต้องร่วมมือ ร่วมใจกันทำงานและมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความสุจริตใจในการทำงาน อันจะเป็นส่วนเสริม ให้การสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงให้เกิดผลในการปฏิบัติอย่างแท้จริง อันจะนำมาซึ่งการแก้ปัญหาของชุมชนที่มีพื้นฐานจาก ความขาดแคลนและความยากจนได้สำเร็จ

กระบวนการใช้เครือข่ายและชุมชนเข้มแข็งขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีขั้นตอน ดังนี้

3.1 หาวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้ และถอดแบบ โดยมีชุมชนหลัก ชุมชนรอง และชุมชนเงา เป็นแกนระดับต่าง ๆ ในการถ่ายทอดสู่ชุมชนลูกข่าย ภายใต้หลักสูตรที่มีการ สร้างร่วมกัน

3.2 สร้างความเข้มแข็งแก่บุคลากร โดยสร้างผู้นำ มีตัวตาย ตัวแทน

3.3 มีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยการสรุปทบทวน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง

3.4 ปัจจัยหลักที่ควรจะมีเพื่อเกิดเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง คือ มีสถานที่ในการทำงาน ที่พร้อม มีแหล่งทุนหนุนเสริม และมีหลักสูตรที่จะเรียนรู้

4. ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาตินั้น หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและที่ตั้ง ทางภูมิศาสตร์ของประเทศ ที่ทำให้เรามีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ตั้งแต่ ป่า ดิน ดินน้ำ ทะเล ปลายน้ำ ชายฝั่งทะเล ทรัพยากรทะเลและภูมินิเวศ ทั้งทางพืช และสัตว์ต่าง ๆ กระบวนการใช้ปัจจัย ทางทรัพยากรขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ

4.1 สร้างจิตสำนึกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน และรักษา สิ่งแวดล้อม

4.2 สร้างองค์ความรู้และสร้างกลุ่มการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรร่วมกันในหมู่สมาชิก รวมทั้งส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชน หมั่นศึกษาวิจัยและทำความเข้าใจในศักยภาพของทรัพยากร ของชุมชนและของประเทศ

4.3 กำหนดข้อบังคับให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และร่วมกันเฝ้าระวังไม่มีการ ทำลายทรัพยากรเกิดขึ้น

4.4 ส่งเสริมกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรให้มีใช้ได้อย่างยั่งยืน

4.5 ถอดบทเรียนผลของความสำเร็จและความล้มเหลวจากการพัฒนาที่ผ่านมาของสังคมไทยและชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืน

5. รัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ที่ใช้ในการกำหนดกฎระเบียบในการปกครองและการบริหารประเทศ ขณะที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เปรียบเสมือนเข็มทิศชี้ทิศทางการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมของประเทศให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักที่ใช้ในการปกครองประเทศมาเป็นเวลานาน และมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ดังจะเห็นได้จากกระบวนการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี 2540 ที่เกิดจากการบัญญัติโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญอัน ประกอบด้วยสมาชิกรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งจำนวน 99 คน ทำหน้าที่จัดทำร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เพื่อเป็นพื้นฐานในการปฏิรูปการเมือง ที่มุ่งส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยให้มีส่วนร่วมในการปกครอง และสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐได้ ตลอดจนปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้มีเสถียรภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545–2549) เป็นแผนที่ได้อัญเชิญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤตและเกิดสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมที่มีคุณภาพ เป็นสังคมแห่ง ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และเป็นสังคมที่สมานฉันท์และเอื้ออาทร เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

กระบวนการใช้ปัจจัยด้านรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในช่วงที่ผ่านมา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในฐานะหน่วยงานของรัฐผู้รับผิดชอบในการ ร่างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้สนับสนุนการดำเนินงานในโครงการและนโยบายต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์สำคัญในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารประเทศ และยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญานำทางในแผนพัฒนาฯ ทั้งนี้ สำนักงานฯ ได้ดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการแปลงแผนพัฒนาฯ ไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยมีตัวอย่างโครงการดังนี้

โครงการสร้างสรรค์พลังแผ่นดิน : โครงการดังกล่าวเป็นโครงการตามแนวคิดของรัฐบาลที่จะใช้พลังแผ่นดินของ ประเทศเพื่อแก้ปัญหาหลัก ๆ และแปลงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ไปสู่ภาคปฏิบัติให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม เช่น แก้ไขปัญหาความยากจนในระดับตำบล ลดปัญหา ยาเสพติด ปรามปราม การทุจริตการถือราษฎร์บังหลวง สร้างพลังทางสังคม วัฒนธรรม และปัญญา

ตลอดจนศีลธรรมและเร่งปฏิรูประบบบริหาร ราชการแผ่นดินให้เกิดผล ผ่านการอบรมเครือข่ายการพัฒนา ที่เป็นวิทยากรกระบวนการการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในเชิงร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบระหว่างสมาชิกในชุมชนต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์การบริหารจากเดิมที่รัฐหรือภาคราชการ เป็นผู้แก้ไขปัญหาสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งหมด

นโยบายการพัฒนาเมืองและชุมชนให้น่าอยู่ : คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำหน้าที่ประสานหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนา ชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน อันเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อให้เกิดการพัฒนาเมืองและชุมชนให้น่าอยู่ตามคุณลักษณะสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่

1. ความน่าอยู่ คือ เรื่องคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสะดวก สะอาดปลอดภัย มีระเบียบวินัย

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ที่สืบทอดกันมา ซึ่งต้องประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริม วิจัยต่อยอด หรือเลือกนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาปรับ ใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสม

3. เศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง คือ การดำเนินกิจกรรม ด้านการผลิต ควรยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็น พื้นฐานในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีภูมิคุ้มกัน และเชื่อมโยงการผลิตชุมชนสู่ภายนอก

4. การบริหารจัดการที่ดี คือ การบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส เป็นธรรมตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้ภาคประชาชน และภาคประชาสังคมมีส่วนร่วม

6. **โครงการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารการเงินการคลังท้องถิ่น :** โครงการดังกล่าวอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อันมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งประสานและส่งเสริมการมีส่วนร่วมสิทธิภาพ มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เพื่อเป็นรากฐานที่สำคัญและก่อให้เกิดภูมิคุ้มกันที่ดีแก่สังคมไทย อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่งนอกเหนือจากความพอประมาณ และความมีเหตุมีผลตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นปรัชญานำทางในแผนพัฒนาฯ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น อันเป็นแนวทางหนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ในส่วนของการสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกภาคส่วนของสังคม บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘

2.2 นโยบายกรมราชทัณฑ์

2.2.1 นโยบายกรมราชทัณฑ์ ประจำปีงบประมาณ 2550

กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดนโยบายเน้นหนักกรมราชทัณฑ์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 โดยยึดถือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรี ที่แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2549 นโยบายของกระทรวงยุติธรรม รวมทั้งความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาการราชทัณฑ์เป็นหลักในการดำเนินงาน โดยมุ่งหวังให้การปฏิบัติงานของกรมราชทัณฑ์ ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยถือเอาประโยชน์ส่วนรวม หลักคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นที่ตั้ง ควบคู่กับการประสานการดำเนินงานกับทุกภาคส่วน สำคัญของนโยบายเน้นหนักกรมราชทัณฑ์ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 มีทั้งหมด 6 ข้อ เป็นนโยบายที่เกี่ยวข้องกับภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ 2 ข้อ คือ การป้องกันและระงับการก่อเหตุร้ายและการจลาจล และการพัฒนาประสิทธิภาพการแก้ไขและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ส่วนที่เหลืออีก 4 ข้อ เป็นนโยบายที่เกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการและการปฏิบัติงานของหน่วยงาน ได้แก่ การสร้างราชทัณฑ์ใสสะอาด การพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งความพอเพียง การสร้างเครือข่ายพันธมิตรราชทัณฑ์ และการสนับสนุนงานยุติธรรมชุมชน การพัฒนาภาพลักษณ์และสร้างการยอมรับของสังคม

1. การสร้างราชทัณฑ์ใสสะอาด เพื่อสนับสนุนนโยบาย 4 ป. ของรัฐบาล ได้แก่ ความโปร่งใส ประหยัด ประสิทธิภาพ และเป็นธรรม และนโยบายของกระทรวงยุติธรรมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติงานโดยยึดหลักกฎหมาย ระเบียบ ความถูกต้อง ด้วยความสุจริตและโปร่งใส จึงกำหนดแนวทางการดำเนินงาน ประกอบด้วย

1.1 การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ ด้วยการรณรงค์ปลูกฝังจิตสำนึกก่านิยมต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ การสร้างมาตรฐานด้านจรรยาบรรณในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนการลงโทษแก่ผู้ทุจริต ประพฤติมิชอบอย่างเฉียบขาด

1.2 การสร้างมาตรฐานการปฏิบัติงานและมาตรฐานความโปร่งใสในงานราชทัณฑ์ ด้วยการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างถูกต้องตามหลักทฤษฎีและหลักสิทธิมนุษยชน ให้สามารถใช้เป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างการยอมรับและความเชื่อมั่นของสังคมต่องานราชทัณฑ์ โดยการพัฒนามาตรฐานเรือนจำด้านต่าง ๆ ประกอบด้วยมาตรฐานเรือนจำ 10 ด้าน เพื่อยกระดับบรรณาภิบาลของงานราชทัณฑ์ไทย มาตรฐานความโปร่งใสของเรือนจำ

5 ด้าน เพื่อก้าวสู่ความเป็นราชทัณฑ์ยุคใหม่ โปร่งใสและตรวจสอบได้ มาตรฐานสิ่งจำเป็น
ขั้นพื้นฐานการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง เป็นต้น ทั้งนี้ การ
พัฒนามาตรฐานเรือนจำดังกล่าว ให้มีการดำเนินงานครอบคลุมทุกเรือนจำและทัณฑสถาน
ทั่วประเทศ

2. การพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งความพอเพียง

องค์กรแห่งความพอเพียง หมายถึง การที่องค์กรที่คนในองค์กรยึดปรัชญาและวัฒนธรรม
ในการดำเนินชีวิตและการทำงานตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

คนในองค์กรและครอบครัวจะขยันทำมาหากิน หารายได้เสริมในทางที่ถูกต้อง พึ่งตนเอง
(หนึ่งเรือนจำ หนึ่งกลุ่มแม่บ้าน)

คนในองค์กรมีความซื่อสัตย์ สุจริต นอนตาหลับที่ทำงานสุจริต (มาตรฐานความ โปร่งใส
ของเรือนจำ 5 ด้าน)

คนในองค์กรจะรู้จักประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น หาได้ใช้ไปเท่าที่มี เหลือ
เก็บออม (บัญชีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของเรือนจำ)

คนในองค์กรรู้จักสามัคคี รวมกลุ่ม แบ่งปัน มีน้ำใจช่วยเหลือกันทำกิจกรรมพัฒนาองค์กร
(กิจกรรมสร้างความสามัคคีในเรือนจำ)

คนในองค์กรรู้จักพัฒนาตนเอง พัฒนาความรู้และปัญญา เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้
(มุมเรียนรู้ของข้าราชการ)

คนในองค์กรจะหลีกเลี่ยงอบายมุข ประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม ยึดมั่นทำความดี และ
ยกย่องคนที่ความดี มีใจที่ความร่ำรวย (เรือนจำ เรือนธรรม)

เกณฑ์ในการวัดความสำเร็จของคนในองค์กรไม่ได้อยู่ที่ความมั่งมี ความร่ำรวยทางวัตถุ
หากแต่อยู่ที่ความสุข ผู้คนในองค์กรมีความสุขในการทำงาน สุขในการใช้ชีวิต สุขที่ไม่เป็นหนี้
สุขที่มีอย่างพออยู่ พอกิน และสุขที่มีครอบครัวที่อบอุ่น

แผนภูมิที่ 2.2

โครงสร้างการพัฒนางองค์กรแห่งความพอเพียงของกรมราชทัณฑ์



ที่มา : กรมราชทัณฑ์ สำนักสังคมสงเคราะห์ ส่วนจำแนกผู้ต้องขัง (2550 : 6)

เพื่อให้องค์กรแห่งความพอเพียงของกรมราชทัณฑ์ประสบความสำเร็จ กรมราชทัณฑ์จึงได้กำหนดประเด็นเรื่องการพัฒนาองค์กรด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ข้าราชการและหน่วยงานในสังกัดได้ยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตและการทำงาน ประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนวิถีชีวิตข้าราชการให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียงรู้จักประมาณตน ประหยัด อดออม มีคุณธรรม จริยธรรมซื่อสัตย์สุจริต มีความพอเพียงและอดทนรู้จักการเสียสละและแบ่งปัน
2. การบริหารองค์กรแบบพอเพียงโดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี เพื่อป้องกันผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร
3. การปลูกฝังและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตผู้ต้องขังให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียง มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจมีศีลธรรมพื้นฐาน มีคุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินชีวิตและการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อกลับตัวเป็นพลเมืองดี เมื่อพ้นโทษ

โดยมีกระบวนการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันทุกมิติและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา

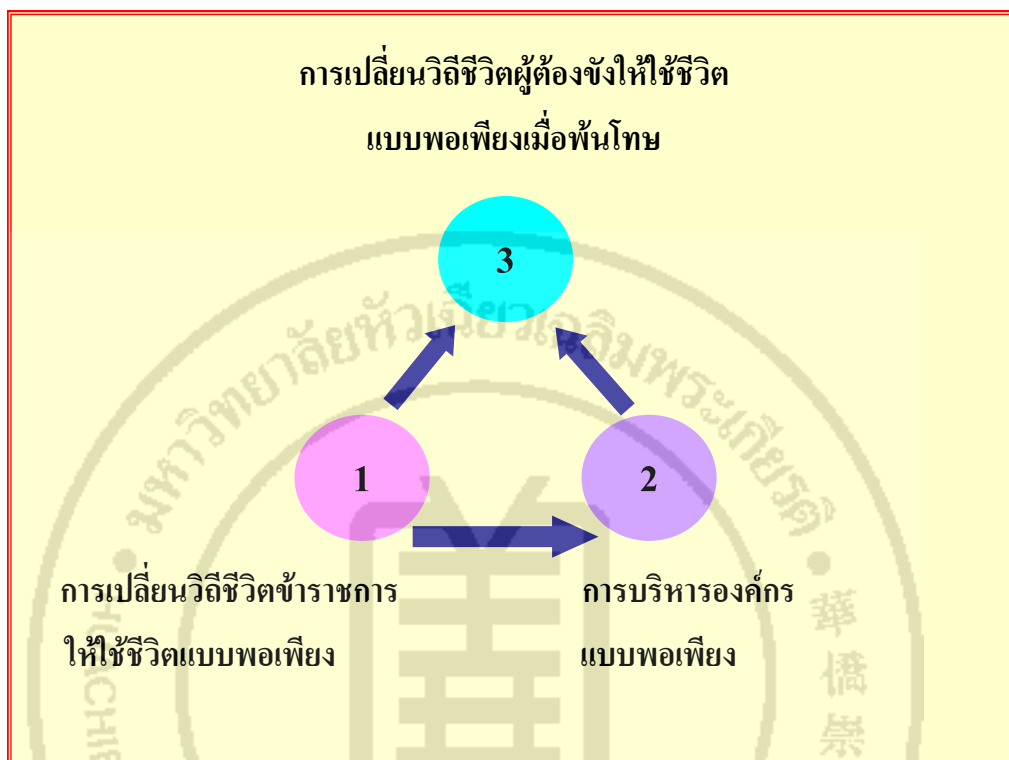
กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานตามนโยบายการพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งความพอเพียงไว้ 3 มิติ

1. การเปลี่ยนวิถีชีวิตข้าราชการให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียง
2. การบริหารองค์กรแบบพอเพียง
3. การเปลี่ยนวิถีชีวิตผู้ต้องขังให้ใช้ชีวิตพอเพียงเมื่อพ้นโทษ



แผนภูมิที่ 2.3

แนวทางในการดำเนินการสู่องค์กรแห่งความพอเพียงของกรมราชทัณฑ์



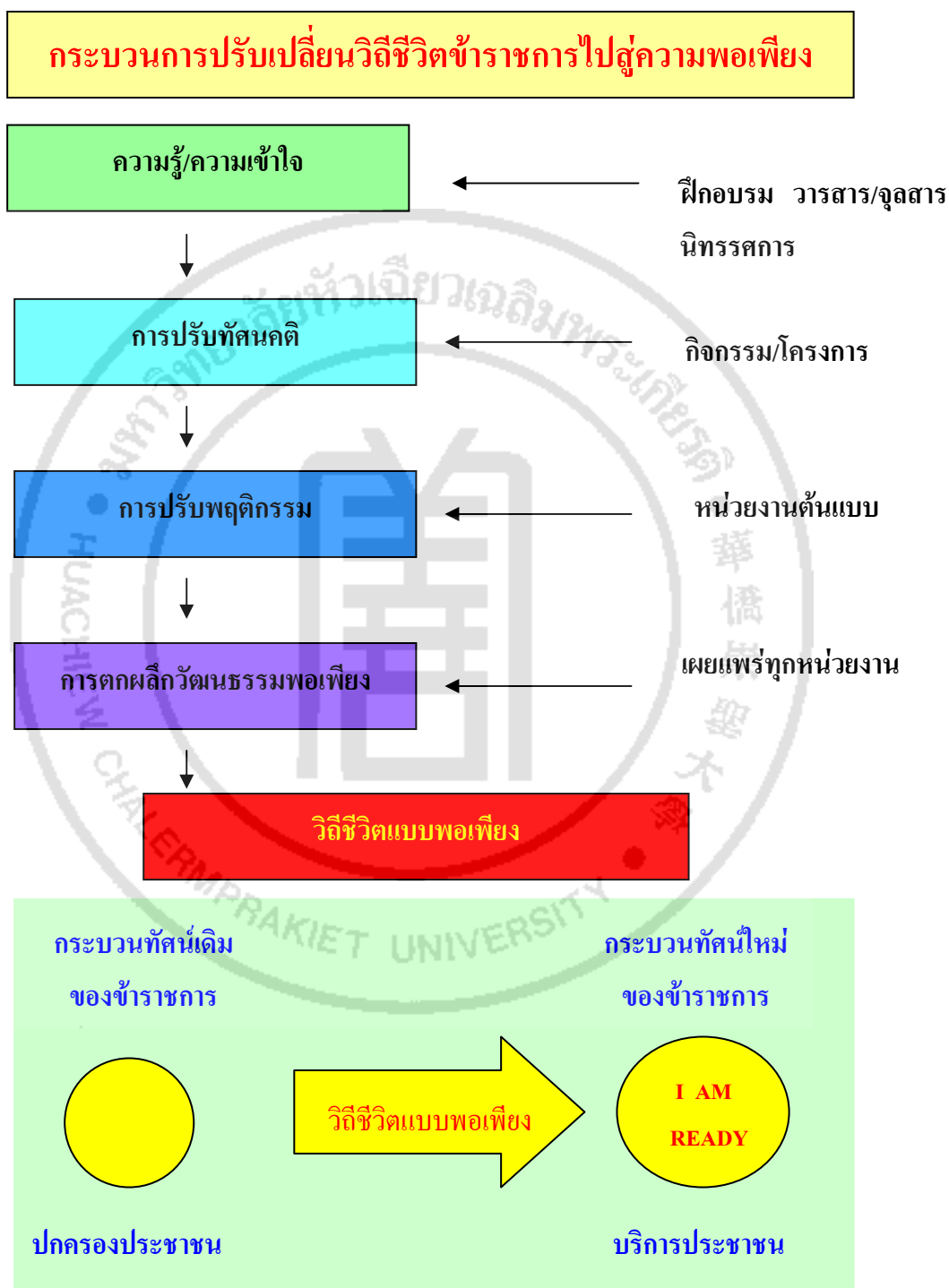
ที่มา : กรมราชทัณฑ์ สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาค้านอาชญาวิทยา (2550 : 17)

มติที่ 1 การเปลี่ยนวิถีชีวิตข้าราชการให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียง มีกระบวนการ ดังนี้

1. โดยกระบวนการปรับเปลี่ยนต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้ข้าราชการผ่านการฝึกอบรม กลุ่มมือในการปฏิบัติงาน วารสาร จุลสาร ฯลฯ
 2. การปรับทัศนคติ โดยให้ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ตามกลยุทธ์ที่กรมกำหนด
 3. การปรับพฤติกรรมโดยให้มีหน่วยงานต้นแบบนำร่อง ซึ่งพร้อมในการเป็นองค์กรแห่งความพอเพียง
 4. การสร้างวัฒนธรรมพอเพียงในองค์กรเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่หน่วยงาน ซึ่งมาศึกษา
- ดูงาน

แผนภูมิที่ 2.4

กระบวนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตข้าราชการให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียง



ที่มา : กรมราชทัณฑ์ สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา (2550 : 18)

ขั้นตอนการเปลี่ยนวิถีชีวิตข้าราชการให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียงโดยเน้นการปลูกฝังแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักปรัชญา จนเกิดการน้อมนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตผ่านกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมขั้นตอนการสร้างองค์กรแห่งความพอเพียงในระดับบุคคล ประกอบด้วย 5 กิจกรรม คือ

- 1.1 สรรหาข้าราชการผู้มีชีวิตแบบพอเพียงต้นแบบ
- 1.2 สรรหาผู้บัญชาการเรือนจำผู้มีชีวิตแบบพอเพียงต้นแบบ
- 1.3 จัดฝึกอบรมหลักสูตรองค์กรแห่งความพอเพียงให้ข้าราชการ
- 1.4 สอดแทรกวิชาองค์กรแห่งความพอเพียงในทุกหลักสูตร
- 1.5 สนับสนุน โครงการสอดแทรกต่าง ๆ เช่น การจัดทำบัญชีครัวเรือน

มติที่ 2 การบริหารองค์กรแบบพอเพียง มีขั้นตอน ดังนี้

คัดเลือกเรือนจำนำร่องเพื่อสร้างเรือนจำแห่งความพอเพียงต้นแบบ

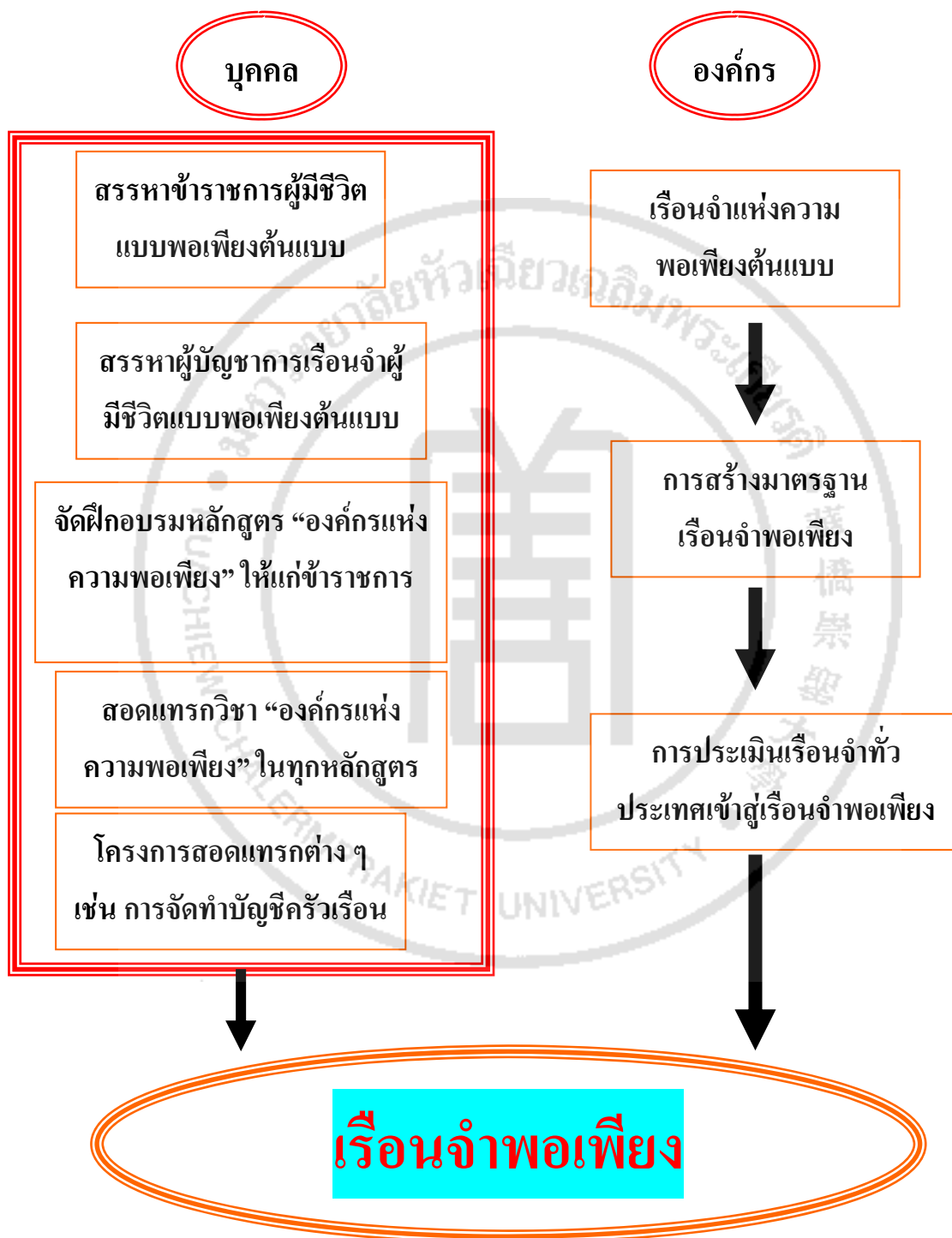
- 1) กำหนดกลยุทธ์เกณฑ์มาตรฐานเรือนจำพอเพียง 8 ประการ โดยมีตัวอย่างกิจกรรมและโครงการเพื่อให้เรือนจำนำไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละเรือนจำ
- 2) มีการประเมินเรือนจำทั่วประเทศเข้าสู่เรือนจำพอเพียง

นอกจากนั้นการบริหารงานองค์กรแห่งความพอเพียง กรมราชทัณฑ์ได้จัดทำมาตรฐานความโปร่งใสของเรือนจำ 5 ด้าน และมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในเรือนจำ 5 ด้าน เพื่อให้การบริหารงานของเรือนจำมีความโปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้

สำหรับการแบ่งประเภทของการดำเนินงานองค์กรแห่งความพอเพียง จำแนกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

- 1) เรือนจำที่ตั้งนอกเมือง มีบ้านพักให้ข้าราชการเป็นหลัก มีพื้นที่ในการทำการเกษตรได้
- 2) เรือนจำที่ตั้งในเมือง มีที่พักให้ข้าราชการเป็นแฟลต
- 3) กรมราชทัณฑ์ (สำนักงานใหญ่) ไม่มีที่พักให้ข้าราชการ ทำงานแบบเช้าไป – เย็นกลับ

แผนภูมิที่ 2.5
ขั้นตอนการสร้างเรือนจำแห่งความพอเพียง



ที่มา : กรมราชทัณฑ์ สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา (2550 : 20)

กลยุทธ์และเกณฑ์การประเมิน “องค์กรแห่งความพอเพียง” กรมราชทัณฑ์

เพื่อให้การดำเนินงานองค์กรแห่งความพอเพียงบรรลุเป้าหมาย ทั้งในมิติการเปลี่ยนวิถีชีวิตข้าราชการให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียง และการบริหารองค์กรแบบพอเพียง กรมราชทัณฑ์จึงได้กำหนดกลยุทธ์และเกณฑ์การประเมินไว้ 8 ประการ คือ

1. การใช้ชีวิตพอประมาณและการพึ่งตนเองเพื่อให้สมาชิกในองค์กรมีรายได้ที่เพียงพอ กับการใช้จ่าย อยู่ในภาวะปลอดหนี้สินฟุ่มเฟือย มีการออมในรูปแบบต่าง ๆ สมาชิกมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง และรู้จักการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายไม่ฟุ่มเฟือย
2. การมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้สมาชิกยึดมั่นในคุณธรรมทั้งในพฤติกรรมส่วนบุคคลและในการทำงาน สมาชิกรู้จักปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบและขั้นตอนอย่างถูกต้อง โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เลือกปฏิบัติ ทำงานมีความโปร่งใส ปราศจากการทุจริตและประพฤติมิชอบ
3. การเสริมสร้างความสุขในครอบครัวและการพัฒนาทางจริยธรรม เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาครอบครัว มีแนวทางในการสร้างสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งและอบอุ่น ตลอดจนสมาชิกในชุมชนประพฤติดูอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม จริยธรรม และกฎหมาย
4. การปลอดอบายมุข เพื่อให้ชุมชนมีแนวทางในการลดละเลิกอบายมุข สมาชิกมีความรู้เกี่ยวกับโทษ พิษภัย และกฎหมายที่เกี่ยวกับอบายมุข และชุมชนมีแนวทางในการป้องกันมิให้เกิดการแพร่ระบาดและขยายตัวของอบายมุข
5. ความสามัคคี และการรวมพลัง เพื่อรวมกลุ่มและสร้างพลังความเข้มแข็งภายในกลุ่ม สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ มีความสามัคคีและช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในกลุ่ม ตลอดจนมีการขยายเครือข่ายความร่วมมือกับภายนอกกลุ่ม
6. การส่งเสริมสุขภาพอนามัย เพื่อให้สมาชิกมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพกาย สุขภาพจิต และการป้องกันโรค โดยชุมชนมีระบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีทั้งที่บ้านและที่ทำงาน
7. การพัฒนาตนเองการสร้างเครือข่ายความรู้ เพื่อให้สมาชิกได้เกิดการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม มีการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ตลอดจนมีระบบการถ่ายทอดและแบ่งปันความรู้ ทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม
8. การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชนอย่างคุ้มค่า สมาชิกตระหนักและมีจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างมีวินัย ปราศจากความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากร และชุมชนมีระบบการบริหารและการตรวจสอบการใช้ทรัพยากรและการเพิ่มพูนทรัพยากร

ขั้นตอนการดำเนินงานของเรือนจำและทัณฑสถานเพื่อเข้าสู่การเป็นองค์กรแห่งความพอเพียง

1. ประชุมข้าราชการของเรือนจำและทัณฑสถาน และสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ
2. ตั้งคณะกรรมการเศรษฐกิจพอเพียงของเรือนจำ/ทัณฑสถานให้มีหน้าที่กำกับ ดูแล ตรวจสอบ แนะนำ รวมถึงติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการ
3. สำรวจสภาพปัญหา ของข้าราชการและสภาพปัญหาของเรือนจำ/ทัณฑสถาน
4. จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และร่วมระดมความคิดเพื่อกำหนดกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่จะสามารถแก้ไขปัญหา โดยที่ประชุมต้องมีความเห็นชอบ มีเหตุผล และคิดว่า ชุมชนของตนสามารถดำเนินกิจกรรมหรือโครงการ ที่กำหนดไว้ได้
5. ดำเนินตามขั้นตอนของกิจกรรม หรือโครงการที่กำหนด โดยเฉพาะผู้บริหารของ เรือนจำและทัณฑสถานต้องปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้สมาชิกในชุมชน
6. ติดตาม ประเมินผล กิจกรรม/โครงการ โดยคณะกรรมการเศรษฐกิจพอเพียงของ เรือนจำและทัณฑสถาน
7. รายงานผลการดำเนินงานให้กรมราชทัณฑ์ทราบ
8. คณะกรรมการเศรษฐกิจพอเพียงส่วนกลาง ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของ เรือนจำและทัณฑสถาน
9. ประกาศเป็นบุคคลพอเพียงต้นแบบและเรือนจำพอเพียงต้นแบบ

มิตินี้ 3 การเปลี่ยนวิถีชีวิตผู้ต้องขังให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียงเมื่อพ้นโทษ

เพื่อให้ผู้ต้องขังในเรือนจำดำรงชีวิตบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีด้วยการอบรมให้เกิดความรู้ เสริมสร้างให้รักชิมลิ้มในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ที่มา : สำนักวิจัยและพัฒนา ระบบงานราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์. 2550)

หมายเหตุ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเฉพาะมิตินี้ 1 คือ การเปลี่ยนวิถีชีวิตของ ข้าราชการ ให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียง และมิตินี้ 2 การบริหารองค์กรแบบพอเพียง ตาม นโยบายการพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งความพอเพียงของกรมราชทัณฑ์

2.2.2 ผลการดำเนินงานนโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

การติดตามผลการดำเนินงานของเรือนจำ/ทัณฑสถาน เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวม พบว่า มีข้อสังเกตที่ควรพิจารณาในส่วนของนโยบายการสร้างราชทัณฑ์ ใสสะอาด และนโยบายการสร้างเครือข่ายพันธมิตรราชทัณฑ์ เนื่องจากมีจำนวนเรือนจำและทัณฑสถานที่ไม่รายงานผลการดำเนินงานอยู่ประมาณร้อยละ 10 - 12 ซึ่งในส่วนนี้อาจจะส่งผลกระทบต่ออย่าง ชัดเจนต่อการบรรลุเป้าหมายของนโยบายโดยรวมได้

ผลการประเมินการปฏิบัติงานตามนโยบายเน้นหนักกรมราชทัณฑ์ในด้านที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย สรุปได้ ดังนี้

นโยบายที่ 1 การสร้างราชทัณฑ์ใสสะอาด พบว่า โครงการ / กิจกรรมที่ดำเนินงานมีความสอดคล้องกับนโยบายที่กรมราชทัณฑ์กำหนดร้อยละ 74.80

นโยบายที่ 2 การพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งความพอเพียง พบว่า โครงการ / กิจกรรมที่ดำเนินงานมีความสอดคล้องกับนโยบายที่กรมราชทัณฑ์กำหนดร้อยละ 84.81 โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับประเภทโครงการที่ดำเนินงานไปแล้ว ดังนี้

1. โครงการจัดทำบัญชี มีพอใช้ให้พอดู
2. โครงการส่งเสริมการปลูกผักสวนครัว
3. โครงการราชทัณฑ์ ราชธรรม
4. กิจกรรมประกวดผู้คุมดีเด่น
5. โครงการหมู่บ้านข้าราชการเศรษฐกิจพอเพียง
6. โครงการลด ละ เลิก อบายมุข
7. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชผักไว้บริโภคในครอบครัว
8. กิจกรรมส่งเสริมการออมในครอบครัว
9. โครงการเสริมสร้างชีวิตพอเพียงแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ
10. จัดตั้งกลุ่มแม่บ้านราชทัณฑ์
11. การปลูกฝังคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่
12. โครงการฝึกวิชาชีพเกษตรพอเพียงตามแนวพระราชดำริ
13. โครงการวัดใจเรือนจำ ธรรมะในเรือนใจ

นโยบายที่ 5 การสร้างเครือข่ายพันธมิตรราชทัณฑ์และการสนับสนุนงานยุติธรรมชุมชน พบว่า โครงการ / กิจกรรมที่ดำเนินงานมีความสอดคล้องกับนโยบายที่กรมราชทัณฑ์กำหนด ร้อยละ 95.50

เมื่อวิเคราะห์ในภาพรวมของการดำเนินงานตามนโยบายกรมราชทัณฑ์ทั้งหมด พบว่า

1. โครงการ / กิจกรรมที่ดำเนินการ มีความสอดคล้องกับนโยบายที่กรมราชทัณฑ์กำหนด โดยมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 89.02 และไม่สอดคล้องมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 10.98
2. โครงการ / กิจกรรมที่จัดทำในทุกนโยบาย มีการกำหนดเป้าหมายผลผลิตที่ชัดเจนมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 70.79 และไม่กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 29.21
3. โครงการ / กิจกรรมที่จัดทำในทุกนโยบาย ที่มีการดำเนินงานแล้วเสร็จมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 74.07 และอยู่ระหว่างดำเนินงาน มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 25.93
4. โครงการ / กิจกรรมที่จัดทำในทุกนโยบาย ที่ได้รับผลผลิตตามที่กำหนดไว้ในเป้าหมายมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 60.88 และไม่ได้ผลผลิตตามที่กำหนด มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 39.12

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบปัญหาในการจัดทำโครงการ / กิจกรรมตามนโยบายเน้นหนักกรมราชทัณฑ์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 ดังนี้

1. ในการจัดทำโครงการ / กิจกรรมของเรือนจำและทัณฑสถาน ที่รายงานมานั้น พบว่าส่วนหนึ่งยังไม่มีความสอดคล้องกับนโยบายที่กรมราชทัณฑ์กำหนด อาจเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ยังขาดความเข้าใจในแนวทางการดำเนินงาน หรือไม่มีการนำนโยบายที่กำหนดไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง เมื่อให้รายงานผลจึงมีการนำเอาโครงการ / กิจกรรมอื่น ๆ มานำเสนอรายงาน
2. โครงการ / กิจกรรมที่จัดทำ ยังขาดการกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมที่ชัดเจน เป้าหมายที่กำหนดมีลักษณะเป็นนามธรรม ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในนโยบายการสร้างราชทัณฑ์ใสสะอาด และนโยบายพัฒนาสภาพลักษณะและสร้างการยอมรับของสังคม ผู้ปฏิบัติงานยังขาดความเข้าใจและไม่สามารถนำเสนอได้ว่า เมื่อดำเนินโครงการ / กิจกรรมนั้น ๆ แล้วจะได้อะไร
3. โครงการ / กิจกรรมที่จัดทำยังมีความล่าช้าไม่แล้วเสร็จอยู่จำนวนหนึ่ง สาเหตุอาจเป็นเพราะการขาดความเอาใจใส่ และติดตามผลการดำเนินงานของผู้บังคับบัญชา
4. ผลผลิตที่ได้รับจากการดำเนินโครงการ / กิจกรรม ที่ระบุได้ชัดเจน ยังมีจำนวนน้อย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะส่วนหนึ่งโครงการ / กิจกรรมยังไม่แล้วเสร็จ หรือการดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ และการรายงานข้อมูลไม่ถูกต้องและครบถ้วน

ในส่วนของผลการดำเนินงานของสำนัก / กอง การรายงานผลการดำเนินงานจากสำนัก / กองที่เกี่ยวข้องมีจำนวน 10 หน่วยงาน ส่วนสำนัก / กองที่รายงานว่าไม่มีผลการดำเนินงานที่

เกี่ยวข้องกับนโยบายมีจำนวน 5 หน่วยงาน ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปผลการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังนี้

นโยบายที่ 1 การสร้างราชทัณฑ์ใสสะอาด ในส่วนกลางกรมราชทัณฑ์ มีการดำเนินโครงการ / กิจกรรม ดังนี้

- การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ทศนคติของข้าราชการ

- การดำเนินงานตามโครงการพัฒนาสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ต้องขัง ซึ่งดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2547 - 2550 มีเรือนจำ / ทัณฑสถานเป้าหมาย จำนวน 127 แห่ง สามารถดำเนินการผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด จำนวน 92 แห่ง ส่วนที่เหลือ 35 แห่ง อยู่ในระหว่างดำเนินงาน

- การตรวจติดตามการดำเนินงานโครงการมาตรฐานความโปร่งใสของเรือนจำ 5 ด้าน มีเรือนจำ / ทัณฑสถาน ที่ยังไม่ผ่านมาตรฐานความโปร่งใสในปี 2550 จำนวน 43 แห่ง

- การจัดกิจกรรมรณรงค์สร้างกรมราชทัณฑ์ใสสะอาด

- การดำเนินการทางวินัยกับข้าราชการ

นโยบายที่ 2 การพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งความพอเพียง มีการจัดทำโครงการ / กิจกรรม ดังนี้

- การฝึกอบรมวิชาชีพผู้ต้องขัง กำหนดเป้าหมายดำเนินการใน เรือนจำ / ทัณฑสถาน รวม 9 แห่ง ผู้ต้องขังเข้ารับการอบรมไม่ต่ำกว่า 980 คน ขณะนี้อยู่ในระหว่างสรุปผลการดำเนินงาน

- โครงการเสริมสร้างชีวิตพอเพียงสำหรับผู้ต้องขัง ดำเนินการในเรือนจำ / ทัณฑสถาน รวม 139 แห่ง เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ เป้าหมายผู้ต้องขัง จำนวน 60,980 คน ในรอบ 9 เดือน ที่ผ่านมามีเรือนจำ / ทัณฑสถาน เข้าร่วมโครงการ ฯ ทั้ง 139 แห่ง โดยผู้ต้องขังสมัครใจเข้าร่วมโครงการ ฯ แล้ว จำนวน 25,672 คน และอยู่ในระหว่างสรุปผลการดำเนินงาน

- การจัดกิจกรรมการพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งความพอเพียง ประกอบด้วย การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การพัฒนาองค์กรภาครัฐไปสู่องค์กรแห่งความพอเพียง” การประกวดชีวิตพอเพียงของผู้คุม โครงการผู้บัญชาการพอเพียง การประกวด “ภาพถ่ายราชทัณฑ์ องค์กรแห่งความพอเพียง” เป็นต้น

นโยบายที่ 5 การสร้างเครือข่ายพันธมิตรราชทัณฑ์และการสนับสนุนงานยุติธรรมชุมชน มีการดำเนินงาน ดังนี้

- การขยายการดำเนินงานเครือข่ายสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์ (ราชทัณฑ์ตำบล) มีเรือนจำ / ทัณฑสถาน 45 แห่ง ได้จัดทำเป็นบันทึกข้อตกลงแล้ว และมีเครือข่ายทั้งหมด 259 แห่ง

- การจัดทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) ด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ข้าราชการกรมราชทัณฑ์ ร่วมกับหน่วยงาน 8 องค์กร ได้แก่
 - สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
 - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - กรมการศาสนา
 - ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สำนักงาน กพ.
 - ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังงานแผ่นดิน
 - ศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดไทรงามธรรมธาราม
 - มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 - มหาเถรสมาคม
- การร่วมมือกับตัวแทนมูลนิธิประเทศไทยใสสะอาด จำนวน 76 จังหวัด ร่วมตรวจความโปร่งใส ตามโครงการมาตรฐานความโปร่งใสของเรือนจำ 5 ด้าน

2.2.4 กรมราชทัณฑ์ กับ กลยุทธ์ I AM READY

กรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในหกหน่วยงานต้นแบบของโครงการสร้างต้นแบบการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ วัฒนธรรม และค่านิยม โดยมีความโดดเด่นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แต่เนื่องจากความก้าวหน้าของโลกยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะกระแสบริโภคนิยม กรมราชทัณฑ์จึงพยายามนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาองค์กร เพื่อให้บุคลากรมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมดุลระหว่างชีวิตประจำวันและชีวิตการทำงาน กรมราชทัณฑ์จึงมีนโยบายที่จะเป็น “องค์กรแห่งความพอเพียง” ใน 3 มิติ คือ

1. การเปลี่ยนวิถีชีวิตข้าราชการให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียง
2. การบริหารองค์กรแบบพอเพียง
3. การเปลี่ยนวิถีชีวิตผู้ต้องขังให้ใช้ชีวิตแบบพอเพียงเมื่อพ้นโทษ

I AM READY มีความหมายโดยจำแนกเป็นตัวอักษร ได้ดังนี้

I	=	Integrity	ทำงานอย่างมีศักดิ์ศรี
A	=	Activeness	ทำงานด้วยความตั้งใจ
M	=	Morality	ศีลธรรมมาพร้อมคุณธรรม
R	=	Relevancy	มีความรู้เท่าทันโลก
E	=	Efficiency	มุ่งเน้นประสิทธิภาพ

A	=	Accountability	รับผิดชอบต่อผลงานและสังคม
D	=	Democracy	มีส่วนร่วมโปร่งใส เป็นประชาธิปไตย
Y	=	Yield	มุ่งเน้นผลงาน

การปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารจัดการของกรมราชทัณฑ์ เนื่องมาจากการปรับเปลี่ยน กระบวนทัศน์ในเรื่องความต้องการให้คนในองค์กรและครอบครัวมีการดำรงชีวิตที่ดี ตามอัตภาพไม่หลงไหลไปตามกระแสวัตถุนิยม รู้จักประหยัด อุดมคติ หลักเกี่ยงอบายมุข ประพฤติ ตนอยู่ในศีลธรรม มีจริยธรรมและคุณธรรม มีน้ำใจ รู้รักสามัคคี ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีความสุขในการทำงานและในการใช้ชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองมีภูมิคุ้มกันที่ดี อันจะสามารถนำพา ให้กรมราชทัณฑ์เป็นองค์กรใสสะอาด (โปรแกรมการแก้ไขพัฒนาผู้ต้องขัง ฉบับเศรษฐกิจพอเพียง : พอเพียงเพื่อเพียงพอ. 2549)

2.3 แนวคิดการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการถอดบทเรียนด้วยเครื่องมือการวิเคราะห์ หลังการปฏิบัติ (After Action Review : AAR)

AAR หรือ After Action Review ถูกนำมาใช้ในกองทัพสหรัฐอเมริกาในราวกลางปี ค.ศ. 1973 โดยในระยะแรกเป็นการถอดบทเรียนจากสถานการณ์รบจำลองในศูนย์ฝึกอบรมแห่งชาติ และใช้ระยะเวลาหลายสิบปี จึงได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการเรียนรู้ของ องค์กรที่ทุกคนต้องมีสำนึกในการประเมินตนเองอย่างต่อเนื่อง AAR มีหลักการที่สำคัญ คือ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ในทางปฏิบัติ AAR จะ เกิดขึ้นทันที ภายหลังจากที่กลุ่มคนที่ปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายเสร็จสิ้นภารกิจ และได้มีการ ทบทวนความสำเร็จและความล้มเหลว พร้อมทั้งหาทางที่จะทำให้อีกต่อไปในภายหน้า

แม้ AAR จะมีจุดเริ่มต้นจากการถอดบทเรียนของกองทัพ แต่ปัจจุบัน AAR ได้ถูกนำมาใช้ ในการถอดบทเรียนภายในองค์กรหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ จำนวนมาก AAR ถูกให้ความหมายว่า เป็นการอภิปรายของผู้เชี่ยวชาญต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ที่มุ่งเน้นการได้ผลลัพธ์ที่มาตรฐาน ช่วยให้เห็นว่า อะไรเกิดขึ้น ทำไมจึงเกิด และจะดำรงจุดแข็ง ปรับปรุงจุดอ่อนได้อย่างไรเป็น เครื่องมือที่จะให้องค์กรได้ประโยชน์สูงสุดจากทุกพันธกิจที่ดำเนินการ

2.3.1 สิ่งที่เป็นเป้าหมายของโครงการพัฒนา

ในการดำเนินโครงการพัฒนา สิ่งที่เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม วิธีคิดและระบบคุณค่าของบุคคล และองค์กร ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านั้นเกี่ยวข้องอยู่ ดังที่กล่าวกันว่า การพัฒนานั้นมีคนเป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการของการพัฒนาคนหรือกลุ่มบุคคล รวมทั้งองค์กรจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมวิธีคิดและระบบคุณค่าได้นั้นจะต้องเกิดจากการเรียนรู้ (Learning) เป็นสำคัญ

การเรียนรู้มีความหมายลึกซึ้งมากเพราะมิได้หมายความว่าเพียงการรับรู้ (Reception) เอาจากข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ต่าง ๆ จากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย มิได้หมายความว่าเพียงความเข้าใจ (Comprehension) ที่คนหรือกลุ่มบุคคลมองเห็นความหมายและความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของสิ่งต่าง ๆ ที่เขารับรู้มาจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในระดับที่สามารถอธิบายเชิงเหตุผลได้เท่านั้น

การเรียนรู้ที่แท้จริงต้องมีความหมายถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Transformation) วิธีคิดและระบบคุณค่าตามที่โครงการพัฒนามุ่งหวัง ซึ่งหมายถึงว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงจะต้องสามารถให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านวิธีคิด (Conceptualization) การเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า (Values) และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Behavior) ในสิ่งที่รับรู้และมีความเข้าใจแล้วเป็นอย่างดีอันเป็นผลมาจากการดำเนินโครงการพัฒนา

หากดำเนินโครงการพัฒนาแล้วบุคคลหรือกลุ่มบุคคลยังไม่มี การปรับเปลี่ยนในสิ่งที่กล่าวมาแสดงว่าการเรียนรู้ยังไม่เกิดหรือเกิดขึ้นน้อย และยังคงอยู่เพียงระดับการเรียนรู้หรือการเข้าใจ ซึ่งเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงระดับ “ความคิด” ที่ขาดพลังเพียงพอที่จะควบคุมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (เช่น การรับรู้และเข้าใจในโทษหรืออันตรายของโรคเอดส์ การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ การสูบบุหรี่ ยาเสพติด ฯลฯ) ย่อมไม่เพียงพอจะควบคุมหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ลด ละ เลิก ได้ แต่การเรียนรู้ในโครงการพัฒนาที่มีลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่พัฒนาไปจนถึงระดับอารมณ์ ความรู้สึกที่ตระหนักรู้จากภายในเป็นจิตสำนึก (Consciousness) หรือเป็น “สำนึกร่วม” จะสามารถส่งเสริมให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองด้วยความพอใจและเห็นคุณประโยชน์ในการกระทำนั้นทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้ สิ่งอื่นได้ (ตัวอย่างการเรียนรู้จนถึงขั้นปรับเปลี่ยน เช่น การที่บุคคลมีพฤติกรรมลดการบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ สารเสพติด เปลี่ยนพฤติกรรมการสำส่อนทางเพศ การลดการบริโภคพลังงานรูปแบบต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจมิใช่เพราะความตื่นกลัว ตลอดจนการมีพฤติกรรมที่นำไปสู่การบริโภคอย่างยั่งยืน (Sustainable Consumption) เป็นต้น การเรียนรู้จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมวิธีคิดและระบบคุณค่าดังกล่าวมานั้น จะเกิดขึ้นมิใช่ด้วยการสั่งสอน - ถ้ายทอด ซึ่งอยู่ในลักษณะการครอบงำ

เพียงอย่างเดียว หากโครงการพัฒนาควรมีส่วนสร้างให้เกิดขึ้นด้วยความสำนึกจากภายในของบุคคลที่ได้มาด้วยการสัมผัสความหลากหลายทั้งเนื้อหา กระบวนการ และฐานการเรียนรู้

2.3.2 ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ในโครงการพัฒนา

การเรียนรู้ที่สำคัญในโครงการพัฒนาจะมีส่วนช่วยให้บุคคล กลุ่มคนและองค์กร มีทัศนคติและความคิดที่ถูกต้อง (Right View, Right Concept) ตัวอย่างทัศนคติการเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น การเรียนรู้ว่า ความงาม คือ ความหลากหลาย เรียนรู้ว่าคุณอย่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เรียนรู้ว่าคุณอย่างมีการปรับตัวซับซ้อนและมีพลวัต เป็นต้น

การเรียนรู้ในโครงการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้ โครงการพัฒนาควรออกแบบให้มีกระบวนการที่สำคัญ คือ

1. การมีส่วนร่วม (Participation)
2. การดำเนินโครงการในเชิงความสัมพันธ์แนวราบ (Horizontal)
3. การมีปฏิสัมพันธ์สื่อสาร (Interaction) จนเกิดความไว้วางใจกัน (Trust)
4. การมองสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวมและมีบูรณาการ (Integration)

2.3.3 วงจรของโครงการพัฒนากับกระบวนการเรียนรู้และปัญหาที่นำไปสู่การไม่เรียนรู้

ความสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการพัฒนา นับว่ามีความสำคัญ แต่กระบวนการไปสู่ความสำเร็จไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ในการดำเนินโครงการพัฒนาใด ๆ ย่อมอยู่ในวิสัยที่จะสร้างให้เกิดบุคคลเรียนรู้ (Learning Person) และองค์กรเรียนรู้ได้ในทุกขั้นตอนของโครงการนับตั้งแต่ขั้นพัฒนาโครงการ ขั้นดำเนินโครงการ ไปจนถึงสิ้นสุดโครงการ ในแต่ละขั้นตอนได้มีการพัฒนานวัตกรรม เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ในโครงการขึ้นอย่างหลากหลาย ซึ่งสามารถศึกษาค้นคว้าได้อยู่แล้วโดยทั่วไป

ปัญหาการดำเนินโครงการพัฒนาในประเทศไทยที่เป็นเหตุให้โครงการไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้เท่าที่ควรมีหลายประการ เช่น องค์กรขาดการประเมินสมรรถนะ (Organization Assessment) องค์กรขาดวัฒนธรรมการเรียนรู้ องค์กรรับแนวคิดหลักการมาแล้วขาดเครื่องมือแนวทางทำให้เป็นจริง ขาดแผนจัดการให้สิ่งดี ๆ ที่พูดให้เกิดขึ้นจริง ขาดการบริหารจัดการเชิงวิชาการ (Academic Management) และการบริหารยุทธศาสตร์ ขาดการพัฒนาคนที่มีความรู้ความสามารถให้มีจำนวนมากพอ (Critical Mass) ในการขับเคลื่อนโครงการ องค์กรขาดความสนใจจริงจังในเรื่องแผนและนโยบาย ฯลฯ ในส่วนของบุคคลนั้น ก็พบว่า คนขาดจิตลักษณะที่ผูกพันในภารกิจ ขาดแรงจูงใจเรื่อง Mission Conscious ปฏิบัติการโครงการในลักษณะ

นักเคลื่อนไหวหรือทำแบบงานอาสาสมัคร สัมผัสเล่น หรือตามแบบแผนปฏิบัติที่คุ้นชินและขาดทักษะในการปรับเปลี่ยนให้สมสมัยและขาดการใฝ่รู้ (Curiosity) เป็นต้น

2.3.4 ความเชื่อพื้นฐานในเรื่องการเรียนรู้ (Learning) ของเครื่องมือการวิเคราะห์หลังปฏิบัติ (AAR)

เครื่องมือการเรียนรู้ทุกชนิดย่อมมีความเชื่อพื้นฐานหรือวิถีคิดอยู่เบื้องหลังด้วยเสมอ โดยเฉพาะความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษย์ (Nature of Man) การเรียนรู้ของมนุษย์และความเชื่อเกี่ยวกับการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สำหรับเครื่องมือ AAR นั้นน่าจะมีเชื่อโดยพื้นฐานว่าในการดำเนินโครงการพัฒนา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม วิถีคิด และระบบคุณค่า นั้นแม้มีโครงการที่ออกแบบวางแผนไว้อย่างดีในขั้นต้นตอนแรกแล้ว ก็ยังจะต้องมีการจัดการในขั้นตอนของการดำเนินการและในกระบวนการของโครงการให้มีลักษณะ “Effective Process” ไปโดยตลอด โดยที่เงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงไปเสมอ องค์กรความรู้ วิถีคิดในการทำงานจะต้องมีพลวัตปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์องค์กรความรู้ทุกด้าน โดยเฉพาะองค์กรความรู้ในการบริหารจัดการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายนั้นมีพลวัตอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงจึงต้องอาศัยวิถีคิดที่หลากหลายมีพลัง อันจะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่องของบุคคล กลุ่มคนและองค์กร AAR น่าจะมีเชื่อพื้นฐานในกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ดังจะยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

2.3.4.1 ความเชื่อเกี่ยวกับความรู้

ความรู้เกิดจากการใคร่ครวญครุ่นคิดและจัดระบบจากปฏิบัติการจริงอย่างทันเวลา (Learning By Doing And Reflectioning)

2.3.4.2 ใครคือผู้รู้

ผู้รู้ในโครงการพัฒนา คือ ผู้รู้ที่มีใจปัจเจกบุคคลที่ตั้งตัวกำหนดแนวปฏิบัติให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม หากแต่ผู้รู้คือเครือข่ายของบุคคล และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางความรู้ของผู้ที่มีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติการจริงมาด้วยกัน ผู้ปฏิบัติการที่หลากหลายคือแหล่งความรู้ (Source of Knowledge) ของ AAR

2.3.4.3 ความรู้สร้างขึ้นหรือแสวงหามาได้อย่างไร

AAR สร้างความรู้ผ่านการกระทำ หรือการปฏิบัติจริงของกลุ่มอย่างกระตือรือร้น ทั้งนี้ความรู้จะผ่านการสังเคราะห์ (โดยความช่วยเหลือของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้หรือ (Facilitator) นำไปใช้และสร้างความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ดังที่ในศาสตร์ทางการพัฒนาหลักสูตรเรียกกันว่า “Spiral Learning” หรือ “Spiral Curriculum”

2.3.4.4 ความรู้ถ่ายทอด (Transmit) อย่างไร

AAR เชื่อในการถ่ายทอดความรู้ในเชิงปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มผู้ปฏิบัติการด้วยกัน (Community of Practices) และเชื่อว่าจะต้องมีกระบวนการให้ความรู้ใหม่เชิงปฏิบัติการที่สร้างขึ้นได้นั้นถ่ายทอดเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้และเรียนรู้ในองค์กรให้ทั่วถึงโดยเร็วที่สุด โดยมีเงื่อนไขและสถานการณ์แวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมสนับสนุน

2.3.4.5 ความรู้ที่ได้จาก AAR จะถูกนำไปใช้ (Utilized) อย่างไร

ความรู้ที่เห็นพ้องร่วมกันจะถูกนำไปใช้เพื่อปฏิบัติการครั้งต่อไปในทันที AAR เชื่อในเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่จะบรรลุได้ด้วยการบริหารจัดการความรู้ที่ผ่านการเห็นพ้องอย่างมีประสิทธิภาพ AAR มิเพียงให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้เท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับสมรรถนะของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรในการเลือกหยิบความรู้ที่มีอยู่แล้วมาใช้เพื่อปฏิบัติการให้ได้ผลด้วย

2.3.4.6 ความรู้มีการสะสม (Accumulated) อย่างไร

AAR แต่ละครั้งจะมีการทำเอกสารสรุปบทวน โดยกลุ่มจนเป็นความเห็นร่วม การสะสมความรู้โดยการบันทึกผ่านปฏิบัติการแต่ละครั้งและนำความรู้เหล่านั้นมาเผยแพร่ไปสู่การค้นพบปฏิบัติการที่ดีเป็นแบบอย่างได้ (Best Practice)

AAR จะบูรณาการเข้าเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ขององค์กรที่ดำเนินการเป็นวงจรสะสมความรู้ไปโดยต่อเนื่อง

2.3.4.7 สิ่งใดคือกระบวนการเรียนรู้ (Process of Learning) ใน AAR

ดังที่กล่าวมาในตอนต้นกระบวนการเรียนรู้ใน AAR ใช้ฐานการปฏิบัติการจริง วิธีการเข้าสู่ความรู้ใช้แนวทางการมีส่วนร่วม มีปฏิสัมพันธ์ในทางราบและพิจารณาสิ่งต่างอย่างมีบูรณาการ

วิธีการเรียนรู้ (Learning Method) ใน AAR ให้ความสำคัญอย่างมากกับวัฒนธรรมเรียนรู้ข้างต้น และให้ความสำคัญอย่างมากกับผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) ที่จะเป็นผู้มีบทบาทหลักในการอำนวยความสะดวกให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้ ความสำเร็จของ AAR จึงขึ้นอยู่กับฝีมือและประสบการณ์ของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้เป็นอย่างมาก

อนึ่งการเห็นประเด็นประโยชน์การเรียนรู้ในเครื่องมือ AAR ของผู้บริหารองค์กรที่รับผิดชอบโครงการพัฒนาก็นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากด้วย

2.3.4.8 ระบบคุณค่าใดที่ AAR มุ่งพัฒนาขึ้น

การพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนระบบคุณค่านับเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในการใช้เครื่องมือ AAR ระบบคุณค่าสำคัญที่ AAR มุ่งพัฒนามีหลายด้าน เช่น

- คุณค่าของความร่วมมือในกลุ่ม (Cooperative Value)
- คุณค่าของการยอมรับทัศนคติที่แตกต่าง (Divergent Views)

- คุณค่าของการสื่อสารให้บุคคลยอมรับคุณค่าระหว่างกัน (Human Appreciation)
- คุณค่าที่ว่ามนุษย์ที่ร่วมกันทำงาน โดยเรียนรู้ระหว่างกันจะก่อให้เกิดศักยภาพทางสังคมได้เป็นอย่างสูง (Social Capacity)
- คุณค่าที่ว่าโลกปัจจุบันต้องเรียนรู้ปรับเปลี่ยนโดยนำปฏิบัติการและปัญหาที่เผชิญอยู่จริงมาก่อให้เกิดความเข้าใจร่วม
- คุณค่าที่ว่าเราไม่สามารถปฏิบัติการ (Action) แก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปเรื่อย ๆ โดยขาดการสังเคราะห์บทพวนและยกระดับองค์ความรู้เพื่อปฏิบัติการ
- คุณค่าที่ว่าแม้ทัศนคติจะเปลี่ยนแปลงได้ยาก แต่หากสามารถจัดสภาพแวดล้อม / กิจกรรมให้คนได้เรียนรู้ด้วยกัน คนก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีระบบคุณค่าร่วมกันได้
- คุณค่าที่ว่าแหล่งเรียนรู้มีมากมาย และแหล่งเรียนรู้จากเพื่อนร่วมงานนับเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ
- คุณค่าที่ว่าองค์กรสามารถสร้างพลังให้สมาชิกองค์กรมีความสำนึกในทิศทางร่วม (Sense of Direction) มีการพัฒนางานเชิงรุกด้วยกันสามารถจัดการความหลากหลายโดยมีต้องใช้การสั่งการหากแต่ใช้การเรียนรู้ร่วมกันได้ รวมทั้งใช้ศิลปะในการบริหารแรงจูงใจ (Motivation) ในกลุ่มและองค์กร
- คุณค่าที่ว่าบุคคล/องค์กร อาจทำผิดได้ แต่สามารถนำมาเป็นบทเรียน โดยมีต้องปกปิดเพื่อมีต้องทำผิดซ้ำในเรื่องเดิมและเราควรมีบทเรียนกำกับการทำงานในโครงการพัฒนา มิใช่กำกับการทำงานในโครงการพัฒนา มิใช่ทำไปโดยฉันทะหรือโดย “ใจ” เท่านั้น
- คุณค่าที่ว่าเมื่อสิ่งต่าง ๆ ไม่อยู่นิ่ง หากแต่มีพลวัต ความคิดในแนวทางหลักที่พยายามตรงแนวปฏิบัติอยู่กับที่จึงควรทบทวน มีการตีความปรากฏการณ์ใหม่ การสังเคราะห์ความรู้เป็นระยะ ๆ ให้เหมาะสมกับการใช้งานในบริบทใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็น และทางเลือกที่เหมาะสมนั้นสามารถร่วมกันออกแบบได้
- คุณค่าที่ว่าสิ่งดี ๆ ที่อยากให้เกิดขึ้นคงไม่สามารถผุดบังเกิด (Emerge) ขึ้นได้เอง หากแต่จะต้องสร้างเงื่อนไขปัจจัยให้พร้อมและจัดการให้สิ่งดี ๆ เกิดขึ้น

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

ในสังคมแห่งการเรียนรู้ ความรู้ถือเป็นทรัพยากรหลัก ซึ่งแตกต่างปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เพราะความรู้ไม่ได้ยึดติดกับประเทศใดประเทศหนึ่ง สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ ความรู้จะเป็นสิ่งที่

ต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความรู้มักจะทำให้ตัวของมันเองต้องล้าสมัยไปภายในเวลาไม่นานนัก ความได้เปรียบในเรื่องความรู้จะมีอยู่ไม่นานนัก ดังนั้น การเรียนรู้หรือการแสวงหาความรู้ จำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตลอดอายุการทำงานซึ่งถือได้ว่าได้เป็นสิ่งจำเป็นของแรงงานที่ใช้ความรู้

2.4.1 ความหมายของความรู้

ความรู้ คือ กรอบของการประสมประสานระหว่างสถานการณ์ ค่านิยม ความรู้ในบริบท และความรู้แจ้งอย่างชัดเจน ซึ่งโดยทั่วไปความรู้จะอยู่ใกล้ชิดกับกิจกรรมมากกว่าข้อมูล และสารสนเทศทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของความรู้

ความรู้ คือ สินค้าที่มีอยู่ทั่วไปโดยไม่มีรูปธรรมและไม่มีวันหมดไปความรู้มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง สามารถดำรงอยู่ได้ทุกสถานที่ในเวลาเดียวกันและความรู้ไม่สามารถเปลี่ยนมือกันได้ ไม่เหมือนกับการซื้อสินค้า “ถ้านายแดงซื้อขนมจากนายดำ นายดำก็จะไม่มีขนมชิ้นนั้นอีกต่อไป” แต่ถ้านายดำขายสูตรการทำขนมให้นายแดง ทั้งนายแดงและนายดำก็จะมีขนมกินทั้งคู่ ดังนั้น ในสังคมสารสนเทศ เมื่อเราพูดถึงสินทรัพย์และสินค้าที่เป็นนามธรรม นั้น ข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ หรือ ความรู้ไม่มีการสูญสลายและสามารถรีไซเคิลได้บ่อยเท่าที่ต้องการ

2.4.2 ประเภทของความรู้

การแบ่งประเภทของความรู้ (<http://203.157.151.9/Develop/KM/Knowledge/%EO%>) ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ความรู้โดยนัย (Tacit หรือ Implicit Knowledge)

หมายความถึง เป็นความรู้เฉพาะตัวที่เกิดการประสบการณ์ การศึกษา การสนทนา การฝึกอบรม ความเชื่อ เจตคติของแต่ละบุคคล เป็นความรู้บวกกับสติปัญญา และประสบการณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์รวมของความรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นความรู้ที่ไม่อยู่นิ่ง จะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของการใช้ความรู้ของแต่ละคน ซึ่งก็คือความรู้ที่ผ่านกระบวนการจัดเกลาทางสังคม ซึ่งถือว่าเมื่อคนปฏิบัติงานนาน ๆ จนเกิดความชำนาญ ความรู้ประเภทนี้ถือเป็นความรู้ไม่เป็นทางการจัดระบบหรือจัดหมวดหมู่ไม่ได้ แต่สามารถแลกเปลี่ยนหรือนำมาเล่าสู่กันฟัง สามารถถ่ายทอดแบ่งปันความรู้นี้ได้และสามารถสังเกตและเลียนแบบได้ ซึ่งองค์กรต้องพยายามปรับเปลี่ยนความรู้โดยนัย ให้เป็นความรู้ที่ปรากฏเพื่อเป็นความรู้ที่ฝังกับองค์กร (Embedded Knowledge) ไม่ยึดติดกับตัวบุคคล

2. **ความรู้ที่ปรากฏ (Explicit Knowledge)** เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลออกมาในรูปแบบที่กึ่งในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งก็คือสารสนเทศนั่นเอง เช่น หนังสือ บทความ เอกสารมาตรฐาน ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้าความลับทางการค้า รายงาน ประจำปี สื่อโสตทัศน์ เช่น VDO CD สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น ไปรษณีย์ อิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ E-books/E-journal ความรู้ที่ปรากฏถือว่ามีการใช้สัญลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูดภาษาเขียนเพื่อบันทึกความรู้นั้น ๆ ทำให้คนเข้าใจได้กว้างขวาง และสะดวกยิ่งขึ้น ความรู้ที่มีการสะสมกันมานานเป็นความรู้ที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการตรวจสอบอย่างเป็นระบบแล้วก็คือ

2.1 **ความรู้ที่มีเป้าหมาย (Object-Based)** เป็นความรู้ที่สร้างขึ้นเช่นข้อกำหนด คู่มือ สิทธิบัตร โปรแกรมสำเร็จรูป ฐานข้อมูล การบันทึกเสียง และฟิล์ม เป็นต้น

2.2 **ความรู้ที่เป็นกฎเกณฑ์ (Rule-Based)** เป็นความรู้ที่มีการประมวลเป็นกฎเกณฑ์ระเบียบปฏิบัติ หรืองานประจำ

ความรู้ที่ปรากฏนี้ บรรณารักษ์ได้มีการจัดระบบมาหลายพันปีแล้ว แต่การจัดระบบสารสนเทศของบรรณารักษ์ พยายามจะจัดระบบองค์ความรู้ทั้งจักรวาลหรือความรู้ที่มีการผลิตขึ้นมาทั้งโลก ดังนั้น จึงไม่มีห้องสมุดใดที่มีความสามารถในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศได้ทุกอย่าง เนื่องจากการขาดจากการขาดความรู้ว่ามีทรัพยากรเรื่องนั้น ๆ อยู่ และหรือมีบุคลากรและงบประมาณจำกัด แต่ถ้าเป็นองค์กรทางธุรกิจซึ่งมีเป้าหมายเฉพาะด้าน ซึ่งห้องสมุดหรือศูนย์สารสนเทศก็มีศักยภาพในการเติมเต็มความรู้ให้กับองค์กร โดยเฉพาะความรู้ใหม่ที่จะเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับองค์กร ถ้าจะหวังเพียงความรู้ที่เกิดจากทักษะของบุคคลที่ถือว่ามีคุณค่าและเป็นความรู้โดยนัยเพียงอย่างเดียวเท่านั้นก็ไม่เพียงพอ เพราะกระบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้โลกเปลี่ยนแปลงเร็วมาก การผลิตทรัพยากรสารสนเทศก็เพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวในทุก ๆ 6 ปี ทักษะความสามารถของบุคลากร อาจจะต้องพัฒนาขึ้นตามกระแสการเปลี่ยนแปลงห้องสมุดหรือศูนย์สารสนเทศจะมีส่วนเติมเต็มความรู้ใหม่ให้กับบุคลากร ซึ่งจะเป็นการสร้างศักยภาพในการแข่งขัน (Competency) ให้กับองค์กร โดยเฉพาะปัจจัยภายนอกองค์กร และการก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจของโลก การแสวงหาความรู้ใหม่มีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องนอกจากการแลกเปลี่ยนความรู้กันทั้งภายนอกและภายในองค์กรแล้ว ทักษะสารสนเทศ (Literacy Skills) น่าจะเป็นทักษะที่สำคัญสำหรับคนในยุคโลกาภิวัตน์

3. **ความรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรม (Culture Knowledge)** เป็นความรู้ที่เกิดจากความเชื่อ ศรัทธา ซึ่งจะเกิดจากผลสะท้อนกลับของตัวความรู้และสภาพแวดล้อมขององค์กร องค์กรที่พัฒนา

มาเป็นระยะเวลานาน จะมีการพัฒนาความเชื่อร่วมกันในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติขององค์กร ความสามารถหลักขององค์กร (Core Competency) ซึ่งก็คือวัฒนธรรมขององค์กรนั่นเอง

2.4.3 ขั้นตอนของการจัดการจัดการความรู้

ความต้องการนำความรู้ที่มีอยู่ในแต่ละบุคคลมาใช้ประโยชน์ เป็นแนวทางการจัดการความรู้ในองค์กร โดยการสร้างแหล่งจัดเก็บความรู้และพัฒนาวิธีการเข้าถึงความรู้ได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดหาหรือการสร้างความรู้ (Knowledge Acquisition) เป็นกระบวนการพัฒนา และการสร้างความรู้ใหม่จากทักษะและความสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์กร เป็นวิธีการพัฒนาความรู้ของแต่ละบุคคลในลักษณะของกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยการระดมความคิด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคคลในกลุ่ม (Socialization)

ระดับของความรู้ของแต่ละบุคคลมีหลายระดับเช่นรู้ว่าอะไร (Know What) รู้ว่าทำอะไร (Know-How) รู้ว่าทำไม (Know -Why) บ้างก็ห่วงใยและหาทางแก้ไขว่าทำไมจึงเป็นอย่างนั้น (Care-Why)

2. การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นขั้นตอนต่อมาในการนำความรู้ที่สร้างไว้หรือบันทึกไว้ ออกมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้และแพร่หลายในองค์กร โดยใช้เครื่องมือในการติดต่อสื่อสารที่เรียกว่า Collaborative Tools ได้แก่ e-mail, newsgroup

ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการแปลงความรู้ของแต่ละบุคคลออกมาเป็นรูปแบบ แนวทางเป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่มีการบันทึกข้อมูลได้ (Externalization) และเป็นการใช้ความรู้ที่มีอยู่ในเอกสารบานข้อมูล คู่มือ ไปใช้แก้ปัญหาได้จริง ทำให้เกิดเป็นทักษะใหม่ เป็นความชำนาญในการแก้ปัญหาของงานนั้น ๆ (Internalization)

3. การใช้หรือการเข้าถึงความรู้ (Knowledge Utilization) เป็นการใช้ความรู้ในองค์กร จากฐานข้อมูล วรรณกรรม เอกสาร การสนทนา เป็นการผสมผสานความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ (Combination)

วงจรการใช้ความรู้ของเราเริ่มต้นจากความรู้ที่อยู่ในสมองของแต่ละบุคคล เมื่อผ่านการระดมความคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่มแล้ว ได้รูปแบบ หรือแนวปฏิบัติใหม่ จึงทำการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แล้วจึงนำความรู้มาจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ เพื่อสะดวกในการค้นหาและใช้งานเป็นส่วนของการพัฒนา แหล่งความรู้หรือคลังความรู้

เมื่อเราได้ศึกษาหาความรู้จากแหล่งความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว จึงนำความรู้ไปสอน ถ่ายทอด เผยแพร่ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ จะทำให้ผู้ได้รับการถ่ายทอดเกิดแนวคิดใหม่ วิธีการใหม่ กำหนด

เป้าหมายใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่การประจักษ์หรือ การระดมความคิด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นใหม่ วงจรการแลกเปลี่ยนความรู้ในองค์กร จึงเป็นการนำศักยภาพของคนในองค์กรออกมาใช้เพื่อพัฒนาองค์กร ไปสู่เป้าหมายและทิศทางที่ต้องการ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้ จึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรก

2.5 ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม

การเกิดองค์ความรู้ใหม่หรือนวัตกรรม (Innovation) ขึ้นมาในสังคมนั้น ในระยะเริ่มต้นอาจจะยังไม่เป็นที่ยอมรับ การเผยแพร่ เพื่อให้ประชาชนหรือบุคคลโดยทั่วไปรับรู้ถึงสาระสำคัญและยอมรับ จึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการ เพื่อให้เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติ Everett M. Rogers (http://en.wikipedia.org/wiki/Everett_Rogers) นักวิชาการชาวอเมริกัน ผู้บุกเบิกทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovation Theory) และทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม (Innovation Adoption) ไว้อย่างน่าสนใจ Roger ได้เสนอกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation Decision Process) ว่าประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นความรู้ (Knowledge Stage) เป็นขั้นที่บุคคลจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม ซึ่งความรู้แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ความรู้ว่ามีนวัตกรรมนั้นอยู่ ความรู้เกี่ยวกับการใช้นวัตกรรมนั้น และความรู้เกี่ยวกับหลักการที่อยู่เบื้องหลังนวัตกรรมรวมไปถึงการรับรู้ถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากนวัตกรรมนั้น
2. ขั้นความรู้สึก (Persuasion Stage) เป็นขั้นที่บุคคลเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรมนั้นหลังจากได้ศึกษาหาความรู้แล้ว
3. ขั้นตัดสินใจ (Decision Stage) เป็นการตัดสินใจระหว่างทางเลือก 2 ทาง คือ การยอมรับ หรือไม่ยอมรับที่จะทดลอง
4. ขั้นสนับสนุน (Implementation Stage) เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากตัดสินใจซึ่งบุคคลนั้นจะพิจารณาต่อว่าจะใช้นวัตกรรมต่อไปหรือหยุดการใช้นวัตกรรม
5. ขั้นยืนยัน (Confirmation Stage) ในขั้นนี้บุคคลจะแสวงหาข้อมูลเพื่อยืนยันผลการตัดสินใจ หากพบข้อขัดแย้งบางอย่าง อาจทำให้เปลี่ยนความตั้งใจจากเดิมที่เคยยอมรับมาเป็นไม่ยอมรับ หรือจากการไม่ยอมรับมาเป็นยอมรับได้

เมื่อผ่านกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมแล้ว ทำให้เกิดบุคคลขึ้น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ยอมรับกับกลุ่มไม่ยอมรับ อย่างไรก็ตามผู้ที่ตัดสินใจยอมรับอาจเปลี่ยนใจไม่ยอมรับในภายหลังได้ และผู้ที่ตัดสินใจไม่ยอมรับก็อาจเปลี่ยนใจมายอมรับได้เช่นกัน

Rogers ยังได้เสนอทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมว่า เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับนวัตกรรม และปัจจัย 5 ประการ คือ 1) ปัจเจกบุคคล 2) ระบบสังคม 3) การสื่อสาร 4) ตัวนวัตกรรม และ 5) ระยะเวลา ซึ่งชี้ให้เห็นถึงกระบวนการตัดสินใจของผู้รับสารในการยอมรับนวัตกรรมที่ถูกนำเข้ามาสู่ระบบโดยอาศัยกระบวนการสื่อสาร ทั้งนี้ การแพร่กระจายนวัตกรรมหรือแนวความคิดใหม่จะเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกับกระบวนการยอมรับ (Adoption Process) ซึ่งเกิดขึ้นในตัวบุคคลที่รับสาร ปกติแล้วการเปลี่ยนแปลงสังคมหรือกระบวนการของการยอมรับนวัตกรรมของสังคมใดสังคมหนึ่ง จะประกอบด้วยขั้นตอน 3 ประการ (อ้างถึงใน สุรพงษ์ โสภนะเสถียร. 2533 : 97) ดังนี้

1. การประดิษฐ์คิดค้น ซึ่งหมายถึง ตัวนวัตกรรม โดยอาจจะพัฒนาขึ้นเอง หรือการนำเข้ามาจากต่างประเทศ การประดิษฐ์คิดค้นเองในประเทศที่กำลังพัฒนายังมีข้อจำกัด เนื่องจากทุนและเทคโนโลยีในประเทศเหล่านั้น อย่างไรก็ตามข้อจำกัดด้านทุน และความเร่งด่วนในการพัฒนาทำให้ส่วนใหญ่ของการประดิษฐ์คิดค้น มีลักษณะเป็นวิชาการประยุกต์มากกว่าเป็นองค์วิชาส่วนการนำเข้ามา นั้น นอกเหนือจากการซื้อเทคโนโลยีแล้วอาจอยู่ในรูปของความช่วยเหลือจากต่างประเทศ อย่างไรก็ตามส่วนนี้ต้องการปรับนวัตกรรมนั้น ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมมากที่สุด

2. การแพร่หรือการสื่อสาร เป็นขั้นตอนหลังที่หลังจากเกิดนวัตกรรมขึ้นแล้ว และต้องการนวัตกรรมนั้นเข้าไปสู่ชุมชน เพื่อการสร้างความทันสมัยให้กับชุมชน ความทันสมัยในสังคมเกษตรมิได้หมายถึง การนำไปสู่วัฒนธรรมตะวันตกอย่างที่มักพยายามดำเนินการในหลายครั้งแต่หากหมายถึง การทำให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข โดยอาศัยเครื่องมือในข้อที่ 1

3. ผลพวงของการรับนวัตกรรม การแพร่กระจายนวัตกรรมออกไปจะสำเร็จหรือไม่นั้น มิใช่ขึ้นอยู่กับความสามารถของรัฐบาลหรือผู้ส่งออก แต่หากขึ้นอยู่กับชาวบ้านว่าจะยอมรับนวัตกรรมนั้นหรือไม่ ฉะนั้น ผลพวงของนวัตกรรมนั้นจะต้องควบคู่กับการประเมินเสมอ ซึ่งการประเมิน ได้แก่ การประเมินว่าชาวบ้านยอมรับนวัตกรรมอย่างสมัครใจหรือไม่ คุณค่าของนวัตกรรมในสายตาของชาวบ้านเป็นอย่างไร และที่สำคัญ ก็คือ เกิดผลกระทบภายหลังของนวัตกรรมมากน้อยเพียงใด เพราะนวัตกรรมไม่อาจเห็นผลได้อย่างทันทีทันใดแต่อาจเกิดขึ้นภายหลังหรือโดยอ้อมก็ได้ บางครั้งจำเป็นต้องใช้เวลาในการรอคอย

ในด้านแหล่งที่มาของข้อมูล และช่องทาง (Channel) หรือสื่อในการส่งผ่านข้อมูลนั้น Rogers (1983 : 197-198) ได้กล่าวไว้ว่า “แหล่งที่มา” คือ บุคคลหรือองค์กรเป็นจุดกำเนิดของข้อมูล ส่วน “ช่องทาง” เป็นตัวกลาง ซึ่งรับข้อมูลมาจากแหล่งข้อมูล เพื่อส่งให้กับผู้รับ (บุคคลเป้าหมาย) สำหรับประเภทของช่องทางที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารนั้น นักวิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารมวลชนในทางธรรมชาติ และการ

ติดต่อสื่อสารกันในระดับท้องถิ่นหรือแหล่งข้อมูลในระดับสากล ทั้งนี้ จากการศึกษาวิจัยในอดีต ได้ชี้ให้เห็นว่า ช่องทางที่ใช้สำหรับการติดต่อสื่อสารนั้น มีบทบาทแตกต่างกัน ทั้งในการสร้างองค์ความรู้ การจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติไปสู่การยอมรับนวัตกรรม โดยช่องทางในการติดต่อสื่อสารหรือสื่อนี้ มักจะมีความแตกต่างกัน นับตั้งแต่ผู้ยอมรับนวัตกรรมจากคนแรก ๆ ไป การส่งข้อมูลข่าวสารที่เป็นสื่อกลางระหว่างผู้คนจำนวนมาก เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ ที่สามารถส่งข่าวสารจากแหล่งข้อมูลโดยส่งไปถึงผู้ฟังหรือผู้ชม (บุคคลเป้าหมาย) ได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งคุณสมบัติของสื่อมวลชน มีดังนี้

1. เข้าถึงผู้ชมหรือผู้ฟังจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว
2. สร้างความรู้ความเข้าใจและกระจายข้อมูลข่าวสาร
3. นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในจุดค้อยของทัศนคติ

ส่วนช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบเผชิญหน้ากันระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปนี้ เป็นช่องทางที่ประสบความสำเร็จได้ดีที่สุดและมีอิทธิพลต่อการจูงใจและโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงจุดยืนหรือทัศนคติได้ดีที่สุด รวมทั้งสามารถลดการต่อต้านหรือการไม่เอาใจใส่ในข้อมูลข่าวสารด้วย ซึ่งการใช้ช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล หรือที่เรียกว่า การแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบเผชิญหน้านี้ ได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดีที่สุดเพราะ

1. ผู้ส่งข่าวสารสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมได้อย่างชัดเจนถูกต้อง สามารถอธิบายรายละเอียดของข้อมูลที่ได้รับจากบุคคลอื่นเพิ่มเติมได้ โดยช่องทางการสื่อสารมวลชนจะมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อระดับของความรู้
2. เป็นช่องทางที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการโน้มน้าวบุคคลให้ยอมรับนวัตกรรมโดยเฉพาะช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ จะมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อระดับของการจูงใจ

จากแนวคิดทฤษฎีของ Rogers ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า นวัตกรรม หรือความรู้ใหม่ๆ ในระยะเริ่มต้นยังไม่ได้รับการยอมรับ จำเป็นต้องมีการทำให้เกิดกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรม โดยต้องทำอย่างมีขั้นตอนจากขั้นความรู้ ไปสู่ขั้นความรู้ลึก ขั้นตัดสินใจ ขั้นสนับสนุน และขั้นยืนยัน การยอมรับนวัตกรรมขึ้นกับปัจจัย 5 ประการ คือ ปัจจัยบุคคล ระบบสังคม การสื่อสาร ตัวนวัตกรรม และระยะเวลา ผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีการกระจายนวัตกรรมเป็นกรอบในการศึกษาการกระจายหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการวิจัยครั้งนี้

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทรงชัย ดิยานนท์ (2542) ได้ทำการศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการศึกษาความรู้และการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของเกษตรกรที่กู้ยืมเงินในวงเงินไม่เกิน 40,000 บาท จากธนาคารกสิกรไทย สาขาหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 195 ราย

ผลการศึกษา พบว่า ความรู้ของเกษตรกรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยส่วนใหญ่รู้จักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงร้อยละ 69.7 ได้รับทราบจากแหล่งข้อมูลโทรทัศน์ ร้อยละ 66.0 ทั้งนี้เกษตรกรร้อยละ 84.0 ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งไม่เคยได้ไปศึกษาดูงานด้านเกษตรทฤษฎีใหม่คิดเป็นร้อยละ 87.8

ผลการศึกษาความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการบริโภค พบว่า เกษตรกร ร้อยละ 99 เข้าใจว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเรื่องของกรกินอยู่อย่างประหยัด เหมาะสมกับรายได้

ผลการศึกษาในด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การผลิตโดยใช้แรงงานคนแทนเครื่องจักร ช่วยลดมลภาวะในชุมชนและมีผลทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ร้อยละ 90.4

ผลการศึกษาในเรื่องของสุขภาพอนามัยของเกษตรกร พบว่า การบริโภคอาหารที่ปราศจากสารเคมี มีผลทำให้เกษตรกรมีสุขภาพอนามัยดี ร้อยละ 92.6

ผลการศึกษาในด้านที่เกี่ยวข้องกับรายได้ พบว่า เกษตรกร ร้อยละ 91.5 รู้ว่าการทำเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงช่วยลดการใช้สารเคมี ทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง

ผลการศึกษาด้านความพึงพอใจในชีวิตของเกษตรกร พบว่า ร้อยละ 62.0 ทราบว่าชุมชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในชีวิตมากขึ้น เมื่อหันมาทำการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการศึกษาด้านความสามัคคีในชุมชน พบว่า ร้อยละ 93.6 ตระหนักถึงความสามัคคีว่าเป็นกลไกสำคัญ ที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และเป็นที่พึ่งของผู้ด้อยโอกาสในชุมชนได้

ผลการศึกษาภาพรวมของการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าเกษตรกรยังปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่ำ และพบว่า เกษตรกรร้อยละ 81.9 เห็นด้วยว่าการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัวได้

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะจากการศึกษาว่า แม้ว่าเกษตรกรจะมีทัศนคติที่เห็นด้วยอย่างมากกับการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และมีความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับสูง แต่การปฏิบัติกิจกรรมนั้นอยู่ในระดับต่ำ หน่วยงานของรัฐและ

เอกชนที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสนับสนุนในด้านการศึกษาแก่เกษตรกร เพื่อช่วยเพิ่มพูนความรู้ในการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อเกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สถาบันการเงินที่จะต้องปล่อยสินเชื่อภาคบังคับให้กับเกษตรกร ควรให้การสนับสนุนทางการเงินแก่เกษตรกรในรูปของเงินให้กู้ยืมระยะยาว เพื่อเป็นทุนในการเตรียมแหล่งน้ำ พร้อมทั้งร่วมมือกับภาครัฐและหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง ในการจัดทำโครงการร่วมกัน เพื่อเป็นการสร้างกิจกรรมส่งเสริมสวัสดิการสังคม แก่เกษตรกรให้สามารถประกอบอาชีพโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐาน สร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นการสร้างความมั่นคงทางรายได้ ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของเกษตรกรและชุมชนต่อไป

กังสาด อยู่เย็น (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “พลวัตชุมชนบ้านเปร็ดใน ภายใต้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง” การพัฒนาบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพัฒนาชุมชนในลักษณะที่ใช้คนเป็นเป้าหมาย เน้นการพัฒนาแบบองค์รวมหรือการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ โดยใช้พลังทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของกลุ่มเครือข่ายหรือประชาสังคม กล่าวคือ ผนึกกำลังของทุกฝ่ายในลักษณะพหุภาคี ซึ่งประกอบด้วย ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชนบ้านเปร็ดใน เริ่มจากระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่ผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ต่อมามีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและรูปแบบ การผลิตเพื่อขายโดยการปลูกพืชเศรษฐกิจและการสัมปทานป่าไม้ ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ต่อมาสมาชิกส่วนหนึ่งได้พยายามปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตและรูปแบบการผลิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้รูปแบบการผลิตแบบเกษตรทางเลือกเข้ามาปฏิบัติกรบริโภคที่มีความเรียบง่ายคำนึงถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาขีดความสามารถในการเรียนรู้อย่างเท่าทัน มีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก ใช้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ให้เกิดการแบ่งสรรปันส่วนปัจจัยการผลิตให้แก่ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และชุมชน และยังพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านเปร็ดใน คือ ผู้นำกลุ่ม และองค์กร กระบวนการเรียนรู้ ค่านิยม การดำเนินชีวิตด้านสังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติ และการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจและภาวะหนี้สิน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับมิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม โดยได้สรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ วัฒนธรรมไม่ใช่เทคนิคการเพาะปลูก แต่เป็นศีลธรรม ความไม่ละโมภ และการประหยัด เศรษฐกิจพอเพียงเปิดโอกาสให้ทุกคนพออยู่ได้ แตกต่างจากการคิดในด้านเทคนิค ถ้าคิดแต่ด้านเทคนิคก็จะย้ำเฉพาะ

คนทำให้เกิดการเอาตัวรอด ซึ่งไม่ตรงกับอุดมการณ์ของเศรษฐกิจพอเพียง ความคิดทางเทคนิค ทำให้คนไม่เชื่อมโยงกัน ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน ตัวใครตัวมัน

โลกทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับอุดมการณ์ คือ มนุษย์แต่ละคนไม่ได้เป็นศูนย์กลาง แต่ละคนอยู่ได้ด้วยพึ่งพากันอาศัยกันและพึ่งพาธรรมชาติ โลกทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่ให้ความสำคัญกับเงินโดยถือว่า เงินเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ความมั่นคง แต่เงินอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน สิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์สามารถพึ่งพาตัวเองได้ในเรื่องปัจจัยยังชีพพื้นฐาน ความสัมพันธ์ทางสังคมของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสัมพันธ์ของชุมชนเดิม หมายถึง สมาชิกสามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้โดยตรง ซึ่งผ่านระบบเครือข่าย มีพิธีกรรมที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมรองรับ มีค่านิยมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความไว้วางใจกันเคารพเชื่อฟัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งค่านิยมเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นวัฒนธรรมทวนกระแส ฉะนั้น การปลุกค้ำเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดผลต้องคิดถึงระดับประเทศ และระดับโลก เพราะโลกถูกรอบงำด้วยวัฒนธรรมที่ตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความมั่นคงในปัจจัย 4 ความยั่งยืนของระบบนิเวศ และวิถีชีวิต

มนูญ สอนเกิด และ สุทธิรักษ์ หงสะมัด (2544) ได้สรุปผลงานวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย พบว่า

1. องค์ประกอบด้านการสนับสนุน เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง โดยมีค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสามารถอธิบายถึงปัญหาคาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงได้ว่า

2. องค์ประกอบด้านการสนับสนุนอยู่ในระดับสูงเท่าใดย่อมจะมีผลต่อการดำเนินยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาคาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงมากขึ้นเท่านั้น องค์ประกอบทางด้านความพร้อม มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาคาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง กล่าวคือ คณะกรรมการที่ทำหน้าที่บริหารจัดการ โครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจนควรมีความพร้อมในด้านความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหา ความยากจน อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ คำนึงถึงทรัพยากรและมีการบริหารที่ดี เช่น ตั้งศูนย์ปฏิบัติการหมู่บ้าน กข.คจ. ออกเอกสารแบบพิมพ์และวัสดุ อุปกรณ์ ที่อำนวยความสะดวกต่อการบริหารจัดการ

3. องค์ประกอบทางด้านการบริหารจัดการ มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินยุทธศาสตร์ แก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง ซึ่งหมายถึง การที่คณะกรรมการหมู่บ้านสามารถรับผิดชอบดูแลโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ) ในด้านการบริหารเงินทุน ควบคุมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานโครงการ กข.คจ. ให้เกิด ประโยชน์ และเป็นผลดีแก่ครัวเรือนยากจนตามเป้าหมายในแต่ละหมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพ

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ไม่มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์ การแก้ไขปัญหาความยากจนระดับครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง ไม่สอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ อาจจะเนื่องด้วยเหตุผลที่คณะกรรมการเข้ามามีส่วนร่วม ในการดำเนินงานไม่เด่นชัด ซึ่งในทางปฏิบัติการมีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน จึงไม่ แตกต่างกันในด้านความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาความยากจนระดับ ครัวเรือน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงในครั้งนี้

สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์ ได้จัดทำรายงานการวิจัยประเมินผลการดำเนินงานพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง จังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. 2542 - 2543 (2543) การศึกษาครั้งนี้ ได้นำ แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้มาจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และที่ได้ กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ซึ่งมีแนวคิด หลักที่ยึดปรัชญาที่ว่าด้วยคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างค่านิยมที่เป็น แก่นของแผนและเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป นอกจากนี้คณะผู้ศึกษายังได้นำแนวคิด นี้มากำหนดเป็นแนวทางในการวางกรอบการศึกษาเรื่องการพึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัด นครสวรรค์อีกด้วย

ผลการศึกษาเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า กลุ่ม ตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า การประกอบอาชีพภายใต้แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ประชาชนมี รายได้เพิ่มขึ้นในระดับปานกลาง มีเงินออมในระดับปานกลาง สามารถทำให้คิดเป็นทำเป็นใน ระดับปานกลาง ช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในระดับปานกลาง มีความพึงพอใจในการดำเนินงาน ตามแนวทางเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในระดับปานกลาง พอใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของ หน่วยงานรัฐที่เข้าไปดำเนินการในชุมชนในระดับปานกลาง

จากการศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของประชาชนในการดำเนินงาน ภายใต้แนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในแต่ละมาตรการ พบว่า มาตรการเกษตร ผลผสมสาน (ทฤษฎีใหม่) คือ ไม่มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ

มาตรการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ต้องการแหล่ง น้ำ สำหรับชุมชน

มาตรการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต คือ ต้องการเงินทุนหมุนเวียน
 มาตรการพัฒนากลุ่มอาชีพ คือ ต้องการตลาดรองรับสินค้า
 มาตรการจัดทำผังเมือง เครือข่ายองค์กรชุมชน คือ การจัดสรรงบประมาณให้เหมาะสม
 มาตรการลานค้าชุมชน (ตลาดนัดชุมชน) คือ ต้องการเงินทุนสนับสนุน
 มาตรการพัฒนาเครือข่ายร้านค้าชุมชน คือ ต้องการเงินทุนสนับสนุน
 มาตรการประชาคมอำเภอ และประชาคมอื่น ๆ คือ ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสนใจ
 มาตรการศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร คือ ต้องการเงินสนับสนุน

เสรี สีลาสัย (2544) ได้เสนองานวิจัยเรื่อง “เศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจแห่งชาติ รายงานเบื้องต้นเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย โครงการวิจัยเศรษฐกิจชุมชน หมู่บ้านไทยและโครงการพลวัตทางเศรษฐกิจชุมชน 3 กลุ่มน้ำ” ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยโดยผู้วิจัยได้เสนอว่า วิถีเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเป็นวิถีเศรษฐกิจที่เน้นความพอเพียงภายในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ตามหลักที่ว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นกระแสที่วนกลับไปสร้างศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแทนที่จะพึ่งพาทนออก หากวิถีเศรษฐกิจชุมชนแผ่ขยายจนกลายเป็นวิถีเศรษฐกิจแห่งชาติ ก็จะส่งผลให้ศักยภาพในการพึ่งตนเองของประเทศสูงขึ้น และลดการถูกเอารัดเอาเปรียบจากประเทศที่แข็งแกร่งกว่าได้ เพราะเรามีอำนาจต่อรองเพิ่มขึ้น

ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า แนวคิดทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระแสใหม่ เป็นทางเลือกใหม่ที่รับรู้กันแพร่หลายในสังคม แต่จะเป็นสัมฤทธิ์ผลได้ ต้องอาศัยพฤติกรรมและจิตวิสัยของชนชั้นกลางและกลุ่มนายทุนต่าง ๆ ภายในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญว่าจะเห็นด้วย ยอมรับ และปรับเปลี่ยนแผนการลงทุนหรือไม่ ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและจิตวิสัยของชนชั้นกลางในชุมชนด้วย ผลการวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มนายทุนเป็นตัวแปรหนึ่งที่จะช่วยชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของแนวคิดเศรษฐกิจพึ่งตนเอง หรือเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีโอกาสที่จะเกิดขึ้นในประเทศไทยได้มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ยังพบว่า การมุ่งประเด็นความสนใจให้กับเศรษฐกิจชาวบ้าน และวิถีเศรษฐกิจของชนบทอย่างเดียวกังไม่มีพลังพอที่จะขับเคลื่อนกระแสเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง หรือเศรษฐกิจแบบพอเพียงให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะความเป็นชุมชนของชนบทมีการผันแปรตามการเปลี่ยนแปลงของเมือง ชาวชนบทส่วนหนึ่งหลังไหลเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ในขณะเดียวกัน ก็เกิดเมืองใหญ่ ๆ ขึ้นมากมาย ส่วนหนึ่งเป็นชาวชนบทที่เข้ามาตั้งชุมชนของตนเองรวมกับชาวเมืองเดิม ชุมชนเมืองจึงมีวิถีการดำเนินชีวิตหลากหลายและแตกต่างจากชนบท ซึ่งเป็นส่วนกุมกลไกทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และชุมชนของคนชั้นล่างส่วนใหญ่ในเมืองก็มีรากฐานมาจากชนบทด้วยเหตุนี้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในอีกบริบทหนึ่งจึงจำเป็นต้องรวมเอาชุมชนเมืองเข้ามาด้วย

สุนันทา โชติเสถียร (2545) ได้ทำการศึกษาวิจัยเศรษฐกิจชุมชนการเกษตรที่ตนเองด้วยภูมิปัญญา ชาวบ้านชุมชนคลองผู้ใหญ่ปลื้ม (ชุมชนเกษตรรุ่งเรืองทรัพย์) งานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งพาตนเองสู่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้านการเกษตรที่พาตนเองด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์จากการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีความน่าอยู่ ชุมชนเข้มแข็ง และเพื่อให้ได้ข้อมูลชุมชนเกษตรกรที่เข้มแข็งด้วยเศรษฐกิจชุมชนพอเพียงพึ่งพาตนเองจากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบการเผยแพร่ เป็นแนวทางให้ชุมชนอื่นได้นำผลการพัฒนาสู่การเป็นเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งด้วยเศรษฐกิจชุมชนพัฒนาแบบพอเพียงและยั่งยืนต่อไป

ผลงานวิจัยดังกล่าว ได้ประเมินผลการพัฒนาชุมชนในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา พบว่าแม้ว่าการพัฒนาที่ผ่านมาจะเป็นการพัฒนาที่ขาดสมดุลด้านคุณภาพ แต่ก็ถือว่าเป็นการพัฒนาที่มีจุดแข็งอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 ที่เป็นรากฐานการปฏิรูปทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดการกระจายอำนาจ และเกิดจุดแข็งของฐานการผลิตการเกษตรที่หลากหลาย มีศักยภาพที่จะสามารถเป็นแหล่งผลิตอาหารโลก และเป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๘ ซึ่งเป็นแผนพัฒนาที่มุ่งเน้นความสมดุลมีคุณภาพและยั่งยืน โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นพื้นฐานมุ่งสู่ความเป็นสังคมที่เข้มแข็ง มีศักยภาพ มีคุณภาพ สมานฉันท์ และมีความเอื้ออาทรต่อกัน

อภิชัย พันธเสน (2550) ได้ทำการศึกษาวิจัยและพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาที่ยั่งยืน สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยหลักการและเหตุผลของชุดโครงการวิจัยและพัฒนา ภายหลังจากวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 เนื่องจากการขาดภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจที่นำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 เศรษฐกิจของประเทศเริ่มฟื้นตัว แต่เป็นการฟื้นตัวจากการเน้นสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันมากกว่าเน้นความมั่นคงของฐานราก ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาประเทศที่ไม่ยั่งยืน ในขณะนั้นก็มีพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงประทานให้ประชาชนไทย และได้ทรงทดลองปฏิบัติด้วยพระองค์เองอย่างเป็นรูปธรรม มาเป็นเวลาเกือบ 30 ปี ทำให้ประชาชนไทยเริ่มตระหนักในความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความคิดริเริ่มที่จะนำไปปฏิบัติในการดำรงชีวิตกันมากขึ้น จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่ควรเร่งสร้างองค์ความรู้ในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจของประเทศไทยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความรู้หรือผลที่ได้รับจากงานวิจัยครั้งนี้ ถูกกลั่นกรองมาเป็น โครงการในลักษณะต่าง ๆ โดยในปี พ.ศ. 2547 ได้เน้นการนำผลการศึกษาวิจัย มาผลิตเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญเกี่ยวกับ เศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

โครงการแรก โครงการวิจัยสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อหาแนวทางในการสร้างองค์ความรู้ในเชิงทฤษฎี สร้างเป็นกระบวนการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม

โครงการที่สอง โครงการจัดทำฐานข้อมูลกลุ่มและองค์กร/พื้นที่ที่ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต เพื่อใช้เป็นกรณีตัวอย่างและเป็นพื้นฐานความรู้เบื้องต้นในการยกระดับกลุ่มหรือองค์กรเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

โครงการที่สาม โครงการวิจัยและพัฒนาาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองระยะที่ 2 : การพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนของไทยกับการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เศรษฐกิจชุมชน โครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติ โดยเน้นการสร้างการแลกเปลี่ยนในชุมชนอย่างมีความเอื้ออาทร ผู้ที่มีความได้เปรียบในการแข่งขัน พร้อมทั้งจะสร้างความร่วมมือกับผู้ที่ด้อยกว่าในการในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายสร้างสังคมที่ร่มเย็นเป็นสุขร่วมกัน จะมีส่วนร่วมเสริมความแข็งแกร่งให้แก่ชุมชนของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนได้ ถือเป็น การสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เศรษฐกิจในชุมชน

หลังจากได้ผลการวิจัยดังกล่าว นำมาซึ่งฐานความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว คณะผู้วิจัย ได้ให้ข้อเสนอการดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ. 2548 โดยมีข้อเสนอแนะประเด็นที่ควรมีการวิจัยเพิ่มเติม ได้แก่ การสร้างความรู้ในระดับมหภาคที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐทั้งในระดับประเทศจนถึงระดับท้องถิ่นที่มีผลในการช่วยขับเคลื่อนและเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ดังเช่น ในประเด็นของนโยบายภาครัฐที่ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างความรู้กับกิจกรรมภาคนอกการเมืองที่อาจอธิบายได้ว่าเป็นการดำเนินชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาหนี้สินของชาวนาชนบทในฐานะที่เป็นสาเหตุของความยากจน รัฐบาลมีบทบาทในการสร้างหนี้สินอย่างไร การสร้างความรู้ให้ชุมชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างความรู้เกี่ยวกับการจัดการตลาดภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการส่งเสริมการสร้างตลาดในท้องถิ่น

โครงการวิจัยในระยะที่สองนี้ ได้มีการปรับการดำเนินการของเศรษฐกิจพอเพียงให้มีเนื้อหาที่เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น การพัฒนาฐานข้อมูลให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับการ

ดำเนินการตามเศรษฐกิจ การสร้างองค์ความรู้ในลักษณะงานวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) และสุดท้าย คืองานวิจัยพัฒนาเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์แบบมีส่วนร่วม โดยให้มีการทดลองปฏิบัติกันทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายรัฐบาล เอกชน และประชาชน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัยในระยะที่สองนี้ คือ เพื่อนำความรู้จากการวิจัยเป็นส่วนสำคัญเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อนำความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายใต้อาณาเขตของวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย นอกจากนี้เพื่อเป็นการต่อยอดความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจากฐานความรู้ในลักษณะที่เป็นนามธรรมนำไปสู่การพัฒนาเป็นทฤษฎีระดับสูง เพื่อใช้ในการศึกษาระดับอุดมศึกษา และเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลการวิจัยในระยะที่ 2 ก่อให้เกิดเป็นโครงการเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ดำเนินไปแล้ว ในปี พ.ศ. 2548 มี 6 โครงการ ได้แก่

โครงการแรก ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมนอกภาคการเมือง โดยการสำรวจพื้นที่ที่มีการดำเนินการในลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง

โครงการที่สอง การดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดพื้นที่เป็นหลัก เน้นการจัดการระบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน โดยมีตัวบ่งชี้การขับเคลื่อนเพื่อยกระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงให้สูงขึ้น

โครงการที่สาม การวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองในระยะที่สองให้มีการขยายเป็นเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน

โครงการที่สี่ โครงการวิจัยหนี้สินภาคครัวเรือนของเกษตรกรในชนบทไทย

โครงการที่ห้า โครงการวิจัยพัฒนาตลาดในระดับต่างๆตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

โครงการที่หก โครงการศึกษาและจัดทำกลุ่ม/องค์กร/พื้นที่ ที่ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอถึงประเด็นสำคัญที่ควรจะทำการศึกษาต่อ ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงจะสัมฤทธิ์ผลได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันของ ชุมชน และรัฐบาลบนพื้นฐานของการมีเทคโนโลยีที่เหมาะสมทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และรัฐ มีระบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างกัน มีโลกทัศน์ที่เอื้อต่อเศรษฐกิจพอเพียง สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นและธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูล และรักษฐานการผลิต คือ ทรัพยากร ความรู้ การจัดการ และการเรียนรู้ในชุมชนไว้ได้ เศรษฐกิจพอเพียงสัมพันธ์กับการพัฒนา บุคลากรในชุมชน จะเตรียมบุคคลอย่างไร บุคคลควรมีสถานะทางการเมือง เศรษฐกิจอย่างไร สัมพันธ์กับทรัพยากรอย่างไร ระหว่างบุคคล

และชุมชนต้องมีกฎหมายอย่างไร รัฐควรทำอย่างไร และไม่ควรทำอย่างไร จะปกป้องบุคคลและชุมชนอย่างไร

2. เศรษฐกิจพอเพียงสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม แต่ปัญหา ก็คือ เศรษฐกิจพอเพียงจะสามารถนำไปใช้จัดการสิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายอย่างประเทศไทยได้หรือไม่ และจะสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงโดยไม่สนใจด้านสิ่งแวดล้อมจะได้หรือไม่

3. ความเสมอภาคเท่าเทียม มีความสำคัญในเศรษฐกิจพอเพียง แต่ท่ามกลางการกระจายรายได้ที่เลวร้ายที่เกิดขึ้นในประเทศไทยขณะนี้ จะเป็นอุปสรรคต่อการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งจะชี้แจงให้คนส่วนใหญ่ได้เข้าใจถึงความสำคัญ และผลดีของการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างไร หากยังมีคนส่วนน้อยใช้ชีวิตฟุ่มเฟือยและใช้วัตถุที่มีราคาแพง

4. วัฒนธรรมเศรษฐกิจพอเพียงเปิดให้มีความเปลี่ยนแปลงและพลวัตหรือไม่ และควรทำอย่างไร

5. ในขณะที่ประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ผลักดันให้มีการเปิดเสรีในทุกด้านภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้รัฐไม่มีอำนาจจะปกป้องการผลิตในเศรษฐกิจของตนได้เลย ชุมชนจะป้องกันตนเองอย่างไร และจะส่งเสริมให้วัฒนธรรมเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นนอกชุมชนหรือในชุมชนที่ไม่ใช่ชุมชนดั้งเดิมได้อย่างไร

จากผลงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง การพัฒนาชุมชนในลักษณะที่ใช้คนเป็นเป้าหมาย เน้นการพัฒนาแบบองค์รวมหรือการพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยใช้พลังทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของกลุ่มเครือข่ายหรือประชาสังคม ซึ่งเป็นการผนึกกำลังของทุกฝ่ายในลักษณะพหุภาคี ซึ่งประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เริ่มจากระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ต่อมามีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและรูปแบบการผลิตเพื่อขาย โดยใช้รูปแบบการผลิตแบบเกษตรทางเลือกเข้ามาปฏิบัติการบริโภคที่มีความเรียบง่ายคำนึงถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยเป็นการสร้างความรู้ในระดับมหภาคที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐทั้งในระดับประเทศจนถึงระดับท้องถิ่น เป็นการดำเนินชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาหนี้สินของชาวชนบทในฐานะที่เป็นสาเหตุของความยากจน โดยมีแนวคิดที่ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระแสที่หวนกลับไปสร้างศักยภาพในการพึ่งพาตนเองแทนที่จะพึ่งพาทายนอก แต่จะสัมฤทธิ์ผลได้ต้องอาศัยพฤติกรรมและจิตวิสัยของชนชั้นกลางและกลุ่มนายทุนต่าง ๆ ภายในชุมชนเป็นสำคัญและสอดคล้องกับอุดมการณ์ ที่มนุษย์แต่ละคนไม่ได้เป็นศูนย์กลาง แต่ละคนอยู่ได้ด้วยพึ่งพากันอาศัยกันและพึ่งพาธรรมชาติและความร่วมมือ

ร่วมใจกันของชุมชน และรัฐ บนพื้นฐานการมีเทคโนโลยีที่เหมาะสมทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และรัฐ

2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาเรื่องการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของข้าราชการเรือนจำ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเชื่อมโยงกับนโยบายของกรมราชทัณฑ์ประจำปีงบประมาณ 2550 หรือไม่ อย่างไร และในการแปรนโยบายของกรมราชทัณฑ์ไปสู่การปฏิบัติ ผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอสีคิ้วได้ดำเนินการอย่างไร เจ้าหน้าที่ได้น้อมนำหลักปรัชญานี้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างไร นำไปเผยแพร่ และให้ความรู้แก่นักโทษ เพื่อให้ประพฤติดีเป็นคนดีอย่างไร รวมทั้งศึกษาปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเป็นปัญหา อุปสรรคต่อการดำเนินวิถีชีวิตแบบพอเพียง ได้แก่ กระบวนการโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงนโยบายของกรมราชทัณฑ์ และการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารเรือนจำ ซึ่งปัจจัยเสี่ยงดังกล่าวจะนำไปสู่การวิเคราะห์แนวโน้มของความยั่งยืนของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เรือนจำ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งผู้วิจัยได้นำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังแผนภูมิที่ 2.1

แผนภูมิที่ 2.6
กรอบแนวคิดในการวิจัย

